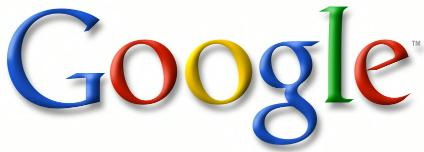

T. LUCRETIUS CARUS.

Lucretius Carus, Titus

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBRI SEX

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDIT INDEX RARIORIS ET OBSOLETAE LATINITATIS

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

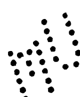
EDITIO SECUNDA

EMENDATIOR ET AUCTIOR.

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas;
Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!

Virgil. Georg. II. 490.

ARGENTORATI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
MDCCCVIII.

T. LUCRETII CARI VITA

D. LAMBINO AUCTORE.

PATRIA, GENUS, VITAE STUDIUM, INGENIUM, MORTIS GENUS ET TEMPUS, LIBRORUM NUMERUS, CONSILIUM POETAE.

De patria T. Lucretii Cari constat inter omnes, idque vel ex ipsius poëtae testimonio intelligere licet, eum Romanum esse. Itaque quod de T. Pomponio Attico scripsit Cornelius Nepos, munus Fortunae fuisse, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem patriam haberet, et dominam etc. hoc idem de T. Lucretio dicere licet, eandem urbem eius patriam fuisse, et gentium dominam; siquidem Roma patria eius est, ut est. Atque haec quidem de patria.

De genere autem, gentis Lucretiae fuisse T. Lucretium, nomen ipsum declarat. Porro autem

gens Lucretia quam clara atque antiqua fuerit, argumento sunt Lucretii Tricipitini, Triones, Ofellae, Vespillones, Galli. Quod vero ad cognomen attinet, tametsi rarius in Fastis, et ceteris monumentis compareat, Romanum esse tamen et ex Elegiis nonnullis P. Ovidii, et ex Epigrammatis M. Valerii Martialis, intelligere licet. Sed credibile est, huius familiae Lucretios, equestri ordine contentos, populi honores non magnopere expetiise: quod nemo mirabitur, qui legerit, C. Maecenatem Vipsanium, cum et Caesari Augusto, et M. Agrippae carissimus, atque adeo intimus esset, ideoque amplissimos honores capere, atque ad Senatorium ordinem pervenire posset, angusto tamen clavo contentum fuisse. Licet etiam dicere, Lucretium nostrum e Vespillonum aut Ofellarum familia fuisse, duoque cognomina habuisse; cum ad commune totius familiae cognomen aut Vespillonis, aut Ofellae, cognomen Cari accessisset, vel propter ingenii magnitudinem ac praestantiam, vel propter morum suavitatem et comitatem, vel propter aliquid tale.

Quod ut facilius credam, facit vel Q. Lucretius Vespillo, iurisperitus, quem commemorat M. Tullius in Bruto: vel Q. Lucretius Ofella, quem idem ibidem scribit aptiorem fuisse concionibus, quam iudiciis; de quo fortasse et Velleius Paterculus libr. II. verba facit: vel potius alter Lucretius Vespillo, cuius M. Tullius mentionem facit libr. VIII. ad Attic. Epist. 5. et C.

Caesar lib. I. et III. de bello civili; ut credibile sit, Lucretium poëtam horum alicuius fratrem germanum, aut patruelem fuisse. Neque me movet, quod Caesar libr. I. de bello civili, Lucretium illum Senatorem appellat: fieri enim poterat, ut ex eadem familia alius esset equestris, aut etiam plebeii ordinis, alius senatorii.

Quod si cui mirum videatur, consideret M. Tullium Ciceronem, et Q. Tullium eius fratrem, equestri loco esse natos. Finge igitur, ex his duobus fratribus alterum se ad honores petendos, et rempublicam gerendam contulisse; alterum luce populari carere, suum negotium agere, intra pelliculam se continere voluisse, (quod tamen secus factum est;) sed finge ita evenisse, procul dubio is, qui aedilitatem maiorem, praeturam, consulatum adeptus esset, ut Marcus, Senatorii ordinis factus esset: ille alter, qui nullum magistratum gessisset, in equestri ordine mansisset. Hoc idem de nostro Tito dicere licet, eum equestri ordine contentum fuisse, cum eius propinqui, quod se ad rempublicam administrandam, et ad magistratus gerendos contulerant, Senatores facti essent. Quo posito et concesso, licebit eum referre in familiam aut Vespillonum, aut Ofellarum, ut praeter praenomen Titi, et nomen Lucretii, et cognomen Cari, vel sic appelletur T. Lucretius Vespillo Carus; vel sic, T. Lucretius Ofella Carus. De duobus cognomentis autem dubitari non debet. Nullum enim dubitandi locum relinquunt P. Lentulus Sura, P.

Cornelius Lentulus Spinther, Q. Fabius Maximus Verrucosus, L. Cornelius Sylla Felix, L. Calpurnius Piso Frugi; et alii, quos longum sit enumerare.

Haec sunt, quae de T. Lucretii genere comperta sunt. Eusebius autem Pamphili F. eum natum esse tradidit Olympiade CLXXI, hoc est, Cn. Domitio Ahenobarbo, et Caio Cassio Longino Coss. anno ab U. C. DCLVIII. Alii, Olympiade CLXXII, hoc est, P. Licinio Crasso, et Q. Mucio Scaevola Coss. an. ab U. C. DCLIX. Ex quo apparet, eum M. Tullio Cicerone annis XII. aut XI. natu minorem fuisse; siquidem M. Tullius natus est Q. Servilio Caepione, et C. Attilio Sarano Coss. Et ita T. Lucretium Carum, C. Iulium Caesarem, Q. Tullium Ciceronem, C. Valerium Catullum, T. Pomponium Atticum, et horum aequales non longe admodum inter se aetatibus distitisse.

Quod ad vitae studium attinet, credibile est Lucretium, cum ad poëticam et philosophiam natus esset, ingenioque suo indulgens, et naturam suam ducem secutus, philosophiam Epicuream approbasset, ut solutiore animo et commodius philosophari posset, sese Athenas contulisse, ibique Zenonem illum, Epicureorum Coryphaeum, audivisse, atque hoc pacto totam Epicuri disciplinam accurate cognovisse atque perdidicisse.

Cum esset igitur Lucretius ad poëticam factus natura, ingeniique acumine excelleret, contem-

tis popularibus honoribus, qui non solum equestri ordini, verum etiam plebeio patebant, (certe maioribus eius et propinquis patuerant,) sive quod a populari levitate abhorreret natura, sive quod vitam suam ei disciplinae, quam sequeretur, quamque amplexus esset, consentaneam esse vellet, (sapientem enim ad rempublicam accessurum negabat Epicurus,) constituit se intra fortunam suam continere, perpetuoque equestrem dignitatem retinere, neque longius progredi, idque multorum bonorum et clarorum virorum exemplo. Quamvis autem essent hi numero complures, unus Pomponius tamen multorum instar ei esse poterat; qui, cum ei honores amplissimos in sua civitate consequi liceret, ita privatus, quamdiu mansit in vita, vixit tamen, ut viris totius civitatis Romanae amplissimis, et ornatissimis, et nobilissimis carissimus fuerit.

Quantus autem poëta sit Lucretius, quam acuto et acri ingenio, quanta sit carminis ab eo scripti, gravitas ac maiestas, quantus ornatus, quam pulchri et praeclari versus, quanta sermonis elegantia, integritas, atque, ut ita dicam, sanitas, cum omnes eruditi, qui hodie vivunt, intelligunt; tum qui patrum nostrorum aetate floruerunt, eo maxime declararunt, quod hunc poëtam inprimis amabant et lectitabant. Sed ultima illa et maxime veneranda, utpote nondum peregrinis sordibus oblita, antiquitas non obscure id significavit.

Satis vero interdum mirari non possum, quae tanta fuerit in Quintiliano iudicii perversitas, ut primum cum Macro Lucretium, hoc est, cum musca elephantum, compararit, cum sint inter se maxime dispares ac dissimiles. Macrum autem eum significo, quem Quintilianus noverat. Nam is, qui hodie est in manibus, non est Macer germanus, sed alius quidam pseudomacer, in antiqui et veri Macri locum subditus. Deinde scripserit, utrumque esse quidem legendum, sed non ut phrasin, id est, corpus eloquentiae, faciant. Postremo subiunxerit, elegantem esse utrumque in sua materia; sed alterum humilem, alterum difficilem. Nam primum Lucretius non fuit cum Macro comparandus, propterea quod nihil habent inter se simile. Deinde quod negat, Lucretii lectionem oratori prodesse posse ad corpus eloquentiae constituendum; nihil unquam Quintilianus minus vere locutus est. Nam sive verba simplicia, ac propria, et elocutionem ipsam spectes, paucis admodum verbis exceptis, quae poëta aut suo iure finxit, aut ab Ennio et aliis ficta usurpavit, potest orator ex sermonis genere, quo Lucretius est usus, orationem suam efficere primum puriorem atque elegantiorem, deinde uberiorem ac nitidiorem: sive te ad rerum tractandarum rationem convertas, habet, unde facere possit orationem elatiorem, grandiorem, excelsiorem.

Quemadmodum enim M. Tullius Periclem illum, qui fulgurare, tonare, permiscere Graeciam dicebatur, eo ceteris oratoribus praestitisse dicit,

quod Anaxagorae Physici auditor fuisset: et Demosthenem illum, quem Longinus scribit, ignis instar, eorum, quos afficere velit, animos incendere atque inflammare, tanto maiorem evasisse, quod Platonem in Academia de rebus a sensu populari remotis disputantem audivisset: ita arbitror, eum oratorem, qui studiose Lucretium legat, multo maiores in dicendo sonitus editurum, multoque vehementius animos auditorum quasi percussurum, et, quocunque volet, impulsurum. Neque tamen hoc ita accipi velim, quasi hoc sentiam, disputationem de Atomis, et de earum concursione fortuita, et de earum motu triplici, et similibus rebus, ad eloquentiae incrementum ac pondus acquirendum oratori profuturam: sed hoc sentio, hoc dico, detracta certorum librorum materia, eius tractandae rationem ac figuras oratori magnos et uberes fructus allaturas, magnoque adiumento ad eloquentiam omnibus suis partibus absolutam comparandam futuras; et oratorem ab huius poëmatis lectione profectum, orationem confecturum longe grandiorem, magis sonoram, magis arduam, et excelsam, magis denique, ut ita dicam, exstructam, atque exaggeratam.

Iam quod idem Quintilianus ait, Lucretium esse difficilem, quid diceret, si his temporibus natus esset, quibus a certis hominibus ita depravatus est, ut vix eius pristina facies agnoscatur, cum et aetati Lucretii paene vicinus, et Lucretii exemplaria integra et emendata, aut certe quam

minime corrupta et mendosa habens, haec scripserit tamen? Atqui nihil est in Lucretio magnopere difficile homini tolerabiliter erudito, et in disciplina Epicuri non omnino hospiti: quia pleraque in eo sunt, quae non debet ignorare homo honesto loco natus, et liberaliter educatus, et bonis artibus eruditus, nedum is, qui est orator aliquando futurus, et apud pontifices, apud imperatores, apud reges, apud populos opulentos ac potentes magnis de rebus verba facturus.

Tali igitur ingenio praeditus atque ornatus, talibusque adiumentis partim a natura, partim a studio et doctrina instructus Lucretius sese ad scribendum de natura rerum contulit, scribendi quidem genus et figuras et grandiloquentiam Empedoclis secutus; materiam vero, et res ab Epicuro, cuius disciplinam et decreta adamarat, mutuatus.

Quo mortis genere exstinctus sit Lucretius, difficile dictu est; neque multo facilius est dicere, quoto suae aetatis anno e vita discesserit. Plerique mortuum esse ferunt anno aetatis XLIII. Cn. Pompeio Magno III. Caecilio Metello Pio Coss. an. ab U. C. DCCI. eodem die quo P. Virgilium Maronem natum esse nonnulli scriptum reliquerunt. Nolunt autem, eum aut sua sponte mortem obiisse, aut alicuius morbi vi, ut fit, consumtum esse, sed, ut eius obitum τραγικώτερον faciant, scribunt eum sibi ipsum manus attulisse. Alii taedio vitae, quod patriam suam ambitione, avaritia, luxuria, discordia, et similibus civitatum, quae diu floruerunt, et iam sene-

scunt, morbis aestuare atque afflictari videret. Alii aegritudine animi, quod Memmii sui, qui in exsilium pulsus erat, tristem casum aequo animo ferre non posset. Alii furore percitum, in quem Lucilla, sive uxor, sive amica, amatorio poculo porrecto, eum imprudens adegerat, cum ab eo amari, non ei necem inferre, aut bonam mentem adimere vellet.

Quoniam autem de numero librorum a Lucretio scriptorum nonnulli dubitarunt, et levissimis argumentis adducti, plures quam sex ab eo scriptos esse existimarunt, videtur hic error minuendus, atque haec dubitatio tollenda. Omnino igitur sex libros dumtaxat de natura rerum scripsit T. Lucretius Carus. Cuius rei cum sint mihi illa quoque argumenta non imbecilla: primum, quod grammatici veteres, aliique scriptores, Festus, Nonius, Diomedes, Priscianus, Probus, Carisius, Donatus, Servius, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, nullum Lucretii librum ultra sextum commemorant. Deinde, quod ex his sex libris solis tota Epicuri ratio, sententia ac doctrina, quae quidem ad naturae explicationem pertineat, continetur; neque quidquam amplius, quod quis de ea dicere queat, reliquum est. Et tamen multa de continentia, et parcimonia in victu, de honoribus contemnendis, de luxuria et mollitie aspernanda, et de ceteris rerum ad philosophiam moralem pertinentibus accedunt.

Consilium denique Lucretii est, animi tranquillitatem, et *ἀταξίαν* illam, quam crebro habe-

bat in ore Epicurus, hominibus afferre. Quoniam autem duae res inprimis homines sollicitant et conturbant, ut ille putabat, religio, hoc est, timor Deorum inanis, vitaeque beatae inimicus atque infestus, et metus mortis: his duobus animorum quasi pestibus et crucibus conatur eos liberare, ostendendo primum, nullam esse Deorum providentiam, deinde nullum sensum post vitam remanere, animosque esse mortales. Quibus vehementer errat Epicurus, et nos Christiani ab eo valde dissentimus.

Quoniam igitur neutrum horum facile expedire poterat Lucretius, nisi natura rerum perspecta et cognita, omnem operam suam in explicanda ratione Naturae ponit. Itaque docet mundum sine consilio Deorum, Atomorum concursu fortuito esse factum; et mundos esse innumerabiles, eodem modo creatos, eosque omnes esse interituros. Ac totum quidem librum tertium in disputatione de anima consumsit: ceteros vero in diversis ac variis quaestionibus, quas lector ex indice earum rerum, quae in singulis libris tractantur, facile cognoscet.

NOTITIA LITERARIA

DE

T. LUCRETIO CARO

ex Io. Alb. Fabricii Bibliotheca latina a Io. Aug. Ernesti auctius edita, Tom. I. cap. 4.

LUCRETII AETAS.

TITUS LUCRETIUS CARUS, patria ut videtur Romanus, natus est, teste Eusebio, Olymp. 171. 2. anno U. C. 659. ante Christum 95. *Postea amatorio poculo*[1] *in furorem versus, cum aliquot libros per intervalla insaniae*[2] *conscripsisset, quos postea Cicero emendavit, propria se manu interfecit anno aetatis quadragesimo quarto.* U. C. 703.[3] ante Christum 51. Philosophus de Epicuri schola acutissimus, quem qui legunt, videntur, ut IX. 3. ait Vitruvius, cum

1 Euseb. Chron. Prosper in Chron. Pomponius Sabinus ad Virg. Georg. III. 202. hippomanem bibisse ait.

2 Hoc vix credibile mihi videtur. Neque eo respicere putem Statium lib. II. Silva 7. in verbis v. 76. *et docti furor arduus Lucretii.* Poëtarum enim furor laudabilis, ἐνθουσιασμός. Pro arduo *difficilem* ait Quintilianus X. 1. quo sensu etiam Statium intelligit Barthius, qui ad eius verba conferendus, T. I. p. 260 sqq. ubi veterum loca eum laudantium vel testimonio eius libenter utentium.

3 Triennio citius mortem Lucretii assignat Is. Vossius p. 83. ad Catullum, e Scriptore vitae Virgilii.

eo velut coram de rerum natura disputare: Poëta sublimis, idemque elegans et multae artis luminibus pictus, ac latinae linguae auctor egregius. De hoc Caspar Barlaeus lib. II. Miscell.

Hic Phoebi furiis, furiisque exarsit Orestis.
Quam praestat solis versiculis furere!

Scriptor vitae Virgilii, eo die, quo togam virilem sumsit Maro, periisse Lucretium testatur (a. U. C. 698.) *Alii eodem die, quo natus est Virgilius, obiisse ferunt: et aliquis Pythagoreus credat Lucretii animam in Maronis corpus transiisse, ibique longo usu et multo studio exercitatam, poëtam perfectissimum evasisse. An sibi ipsi manus attulerit incertum: interiit anno aetatis suae 43. et miserrimam, quam olim ludibrio habuerat, nimis cito expertus est immortalitatem,* Haec Thom. Creech.

Libri sex de rerum natura.

Exstant eius *libri VI. de rerum natura,* ad C. Memmium Gemellum [1] Heroico poëmate, versibus iucundo antiquitatis sapore conditis, Epicuri de rebus naturalibus sententiam, sed et impios eius errores disertissime explicantes. Non plures a Lucretio libros [2] huius argumenti scriptos esse, ut male coniiciebat Gyraldus Dialog. IV. de

1 De hoc consulenda Gifanii prolegomena et Lambini.

2 Aliud certe opus, ni Lucretius alius, de quo Varro lib. IV. de lingua Lat. p. 7. *Lucretius suorum unius et viginti librorum initium fecit hoc: Aetheris et terrae genitabile quaerere tempus.* Pro Lucretio *Lucilium* legit Gifanius. Alius Lucretius Episcopus, cui Feriolus Regulam Monachorum inscripsit. Vide Menardum ad Concordiam regularum p. 97.

poëtis, Tom. II. Opp. pag. 197. secutus Philippus Beroaldus et Barthius LII. 4. Advers. Lucretio ipsi testi credimus, qui libro sexto v. 92. *supremae praescripta ad candida calcis spatium* currere se affirmat. Exordium operis idem quoque, quod nos hodie, legit olim Ovidius II. Trist. v. 261.

Sumserit, Aeneadum genetrix ubi prima; requiret,
Aeneadum genetrix unde sit alma Venus.

Hoc est, si in manus sumserit Lucretium, cuius prima haec sunt verba: *Aeneadum genetrix, hominum Divomque voluptas:* quem Ovidii sensum esse, iam pridem notavit Ludovicus Carrio lib. I. emendationum cap. 8. Usitatum enim fuisse veteribus, ut vocibus initialibus scripta ipsa denotarent, pluribus exemplis docet Io. Ionsius II. 5. de Scriptoribus Hist. Philos. pag. 136. seq. et Scaliger ad Euseb. num. MDCCCCLX. Quod vero in limine operis invocat Venerem Lucretius, homo Epicureus, qui a Diis omnia humana susque deque putabat haberi, satis se duxisse existimandus est excusari more vulgato poëtarum, neque alia opus esse responsione arbitror ad dubitationem hanc dissolvendam, quam multos viros doctos exercuisse docet, praeter interpretes Lucretii, Creechium, aliosque, Petrus Baelius, vir ingeniosissimus, in Dictionario Historico pag. 1923. editionis secundae, quem de poëta lector, ubi volet, consulet. *Memmium*, cui poëma suum Lucretius inscripsit, scripsisse et ipsum versus, colligas ex Plinii lib. V. Epist. 3. Eundem Maecenatibus ac liberalibus studiorum patronis accenset Martialis XII. 36.

Pisones, Senecasque, Memmiosque
Et Crispos mihi redde — —

Quae vero a recentiore aetate in Gallia etiamnum claret illustris Memmiorum gens, Gallice *des Mesmes*, si Bernhardum Monetam audimus, Latine Maximorum potius nomine appellanda erat. Vide Menagiana Tom. IV. pag. 175. De illius gentis laudibus Casp. Gevartius praefatione ad tres Electorum libros editos Paris. 1619. 4. Franciscus Vavassor in elogio Claud. Memmii, Hadr. Valesius in dedicatione diatribae de basilicis, aliique laudati a Graevio in Epist. ad Nic. Heinsium Tom. IV. Syll. Burmann. pag. 610.

Lucretii placita Epicurea carmine confutanda sibi sumserunt, Latino Heroico quidem, *Aonius Palearius*, *Scipio Capicius*, *Polignacus* Cardinalis et *Thomas Ceva* S. I. Anglico *Henricus Morus* et *Richardus Blackmore;* Gallico *Carolus Claudius Genestus*, et Italico *Alex. Marchetti*. *Scipionis Capicii* libri II. de rerum principiis, Venet. 1546. 8. prodiere, et *Palearii* libri tres pro animae immortalitate, Lucretio oppositi, ex merito laudantur a Sadoleto Epp. V. pag. 200. quos a Paleario scriptos esse, sine idonea causa dubitat Rob. Titius ex Welseri Opp. pag. 878. Cardinalis *Polignaci* libri IX. de Deo auctore universi cupide exspectati post specimen eorum editum, lucem viderunt, post mortem eius, primum Parisiis cura Abbatis *Caroli Rothelini*, in cuius praefatione historia libri traditur; deinde Lipsiae 1748. 8. cura *Gotschedii*, addita Diatribe de Poëtis Philosophis. *Cevae* Philo-

sophia nov-antiqua, qua confutavit Lucretium, excusa est Mediolani 1704. 12. et merita laude celebratur in Diario Veneto, Giornale de' letterati d'Italia, Tom. VII. pag. 114. seq. *Henrici Mori* Poëmata philosophica, in quibus praecipue multa pro animorum immortalitate, praelum evasere Cantabrigiae 1647. 8. *Blackmorii.* Equitis et Medici Londinensis, poëma insigne de creatione, septem constans libris, quo Providentiam Numinis adversus Lucretium defendit, iam tertium prodiit Londini an. 1714. *Genesti* poëma pulcherrimum Parisiis primum, deinde Amstelodami an. 1717. 12. excusum hoc titulo est: *Principes de philosophie, ou preuves naturelles de l'existence de Dieu et de l'immortalité de l'ame.* Idem cum Bertholdi Henrici Brockesii metaphrasi Germanica Hamburg. 1728. 8. Sed *Marchetti* (eiusdem, cuius metaphrasin Lucretii Italicam infra memorabo) Poëma philosophicum imperfectum ab auctore relictum, nec luci datum est, cuius initium exstat in Diario Veneto Tom. XXI. pag. 258-260. Nec Germanis nostris deest, quem ingeniosis hisce religionis assertoribus poëtis accensere cum laude, et Lucretio opponere possimus, laudatus *Brockesius.* cuius carmina suavissima vernacula de Creatoris et rerum creatarum admirandis iam saepius post primam an. 1723. Hamburgi vulgatam editionem recusa quatuor voluminibus in 8.

Si quis titulum modo consulat, facile putet Lucretio etiam oppositum esse librum Belgica prosa Amst. 1710. 8. ab Henrico Wyermarsio vul-

gatum hoc titulo: *De ingebeelde chaos, en gevaande verels vording der oude en hedendaagze vysgeeren, veridelt en veerlegt, byzonder de gevoelens hier omtrent* van T. Lucretius Carus *en Dirk Santvoort,*[1] *betoonende dat ze de beginzelen der Werelt, dat is, vording van Zon, Maan, Aardklot enz volgens hin eygen gronden niet vel asgeleyden betrogt hebben. Ment een verstandige verklaring vegen Gods inblyvende en overgaande verking.* Sed qui scriptum ipsum evolverunt, putidum Spinosae asseclam, derisorem sacrarum literarum impium, et religionis contemtorem Lucretio ipso haud meliorem illo prodi observant.

Substantiam et corpus aeque late patere, omne extensum esse corporeum, (cum suo consectario, Spiritus nusquam esse) nihil fieri posse nisi ex praeiacenti materia; vel, quod idem est, nihil posse creari. Omne corpus motum ab alio corpore moveri. Omnia mundi phaenomena rationibus pure mechanicis posse explicari. Cohaerentiam corporum, atomorum hamatarum unione contineri, et id genus alia fere infinita, praesertim apud Democriti *et* Epicuri *sectatores, apud* Lucretium *prae ceteris: quem cum admodum adolescens evolverem, putabam profecto subinde, me satyrum quempiam simiumve senem e silphis philosophantem audire, adeo omnia ex solo sensu externo, crassaque imaginatione deducebantur. Quod genus philo-*

1 De Santvoortii libro de orsaak van de bewegingen de Beginsein der vaste lichamen, et de scripto Wyermarsii vide Christoph. August. Heumanni Acta Philosophorum edita Germanice, Parte VII. pag. 121. seq. Unschuldige Nachrichten von theologischen Sachen an. 1717. pag. 424. seq.

sophos innumeros e lustris locisque desertis credibile est iamdudum confluxuros fuisse, si Deus ac Natura brutis animalibus loquendi scribendique facultatem concessissent. Ipsa enim facile potuissent prolixas crassarum imaginationum concatenationes sive carmine sive soluta oratione, ornate et copiose deducere et enarrare. Hoc vero proprie philosophari non est, sed materialia αἰσθήματα καὶ φαντάσματα inani opera recensere. Haec Henricus Morus, Theologus et Philosophus Anglus, in Confutatione Cabbalae Aëtopaedomelissaeae, Tom. I. Opp. Philosoph. pag. 527.

Invocationem Veneris, in limine libri primi Lucretii, exposuit Gallicis versibus pluribus Poëtria ingeniosissima Deshoulieria Tom. II. carminum, editorum Gallice Bruxell. 1708. 8. pag. 80. *imitation de Lucrece, en galimatias fait exprès.* De invocatione illa videndus etiam Petrus Victorius, Epistola ad Ioannem Casam. Io. Clerico viro doctissimo Tom. XXVI. Bibl. selectae pag. 154. rectius facturus fuisse videtur Lucretius, si Rationem sive Mentem tanquam Deum in limine poëmatis potius, quam Venerem, implorasset. Sed Lucretius, sensibus plus quam rationi tribuens, et generationem rerum cupiens exponere, nullum magis physicum numen, quam Venerem, appellare se posse existimavit. In Lucretium scripserat olim *Velius Longus*, cuius commentarii, citati a Charisio pag. 187. edit. Putsch. iam pridem intercidere.

POETAE QUOS LUCRETIUS IMITATUS FUIT.

Poëtas imitatus esse Lucretius cumprimis videtur, e Graecis Homerum et Empedoclem, e Latinis Ennium. Lucretii vestigia non puduit legere Virgilium in Georgicis: neque semper eum vicit aut post se reliquit, ut iudicat Alexander Rossaeus, qui loca Lucretii nonnulla cum Virgilianis contulit libro tertio Virgilii triumphantis, capite VI. Obscuritatem in Lucretio reprehendit Pallavicinus. Non opus est monere eruditos, commentitiam esse inscriptionem Caesenatem, obviam in Aldi Manutii Orthographia pag. 129. et Fulvii Ursini imaginibus, atque apud Gruterum pag. CCCCXXXII. 2. laudatamque a Mabillonio itineris Italici pag. 42. et Bernardo Manzonio in Chronologia Caesenae pag. 126. Tom. IX. Thesauri Italiae parte VIII. *A. Lucretii Historici ac Poëtae Conditoris verissimi. cui ob excellentiam ingenii statua condonata. ac Civitati Caesenae. Roman. Coloniae deductae in hoc sacro monte dedicata.*

Claudant praesens de Lucretio caput hi versus Marulliani:

Amor Tibulle. Mars tibi Maro debet.
Terentio soccus levis.
Cothurnus olim nemini satis multum.
Horatio satira et chelys.
Natura magni versibus Lucretii
Lepore museo illitis.

INDEX EDITIONUM
T. LUCRETII CARI
AUCTIOR FABRICIANO
ET IN TRES AETATES DIGESTUS.

AETAS I. NATALIS
1473 — 1558.

. . . . *Editio princeps.* fol. s. a. et l. per *Thomam Ferandum,* char. Rom. absque sign. cust. et pagg. Incipit ab ipso auctoris textu, sine titulo. In fine haec leguntur: TITI LUCRECII CARI FINIS. *Lucrecii Vnicum meas in manus cum peruenisset exemplar de eo imprimendo hesitaui: quod erat difficile unico de exemplo quae librarii essent preterita negligentia corrigere. Verum ubi alterum perquisitum exemplar adinuenire non potui: Hac ipsa motus difficultate unico etiam dicto exemplari uolui librum quam maxime rarum communem multis facere studiosis: siquidem facilius erit pauca loca uel alicunde altero exemplari extricato uel suo studio castigare et diligentia: quam integro carere uolumine. Presertim cum a fabulis quae uacuas (ut inquit poëta) delectant mentes remotus Lucretius noster de rerum natura questiones tractat acutissimas tanto ingenii acumine tantoque lepore uerborum ut omnes qui illum secuti sunt poëte: cum ita suis in descriptionibus imitentur: et Virgilius presertim poëtarum princeps ut ipsis cum uerbis tria interdum et amplius metra suscipiat.*

THOMA FERANDO AUCTORE.

— Rarissimam hanc editionem, et a nullo adhuc editorum collatam, primus in notitiam adduxit *Boni* Lettere II. pag. LXXVIII. seq. Conf. Panzer Tom. IV. pag. 263. Brixiae factam fuisse, ex Epistolis

Phalaridis aliisque libris eiusdem impressionis satis apparet; videturque referenda ad annum 1473. quo Ferandus Brixiae Statuta civitatis illius impressit.

1486 Lucretii Opera. In fronte folii secundi: *T. Lucreti Cari poëtae philosophici antiquissimi de rerum natura liber primus incipit foeliciter.* In fine libri sexti: *T. Lucreti Cari poëtae philosophique antiquissimi de rerum primordia natura ad memmium Liber sextus et ultimus explicit foeliciter.* Tum post exiguum spatium:

Paulus hunc impressit fridenberger in uerona
Qui genitus est in Patauia (Passavii) *alae magnae* (Alemanniae)
Ab incarnatione christi: MCCCCLXXXVI.
Die uigesimo octauo septembris calen. octobris.

Accedunt versus anonymi, quibus partim Lucretium, partim lectorem adloquitur. fol. Char. Lat. sine custod. et pagg. num. — Panzer Tom. III. pag. 505. Usus est ea Wakefieldus, qui omni genere corruptelarum refertissimam, apprime tamen utilem dicit.

1491 Lucretii Opera, cum comment. Omniboni Leoniceni. *Mediolani, per Ulderic. Scinzenzeler.* fol. — Maittair. Ind. II. pag. 35. Panzer Tom. II. pag. 65.

1495 Lucretius de rerum natura. In fine: *Impressum Venetiis per Theodorum de Ragazonibus de Asula dictum Bresanum. Anno domini M. CCCC. LXXXXV. die IIII. septembris.* 4. — Panzer Tom. III. pag. 375. Sequitur Veronensem an. 1486.

1500 *Aldina I. Titi Lucretii Cari libri sex nuper emendati.* Praemittitur Aldi Manutii epistola ad Albertum Pium Carporum Principem. Hanc excipit Hieron. Avancii ad Valerium Superchium Pisaurensem, medicinae Doctorem et mathematices Professorem, epistola, scripta Kal. Martiis MID. Sequitur Hieron. Avancii praefatio ad lectorem; et hanc excipit expositio eorum quae singulis libris continentur. In fine: *Hieronymi Avancii Veronensis ingenio et labore. Venetiis accuratiss. Apud Aldum, mense Decem. MD. Non licet sic alteri cuiquam sine mulcta, in Oris Venetis.* 4. — Renouard Annales de l'imprimerie des Alde Tom. I. pag. 32. Panzer Tom. III. pag. 477. Ab Avancio bonos auctores malo mangonio

interpolatos esse, queritur Broukh. ad Propert. II. 7. 76. Ipse de hac sua editione profitetur, se nullum exemplar antiquum adhibuisse manuscriptum; sed conformavisse textum ex Veronensi; parallelis aliorum scriptorum locis, cum Aristotelis operibus, aliisque scriptis veterum, in subsidium convocatis.

——Lucretius. *Venetiis, per Theodorum de Ragazonibus de Asula.* fol. — Panzer Tom. III. pag. 472.

. . . . Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex. s. a. l. et typogr. fol. — Panzer Tom. IV. ex Denis Suppl. Conf. Catalogue des livres imprimés de la bibliotheque du Roi. *Poëtes.* n. 733.

1504 *Raph. Franci*, Florentini, in Lucretium Paraphrasis, et Appendix de animae immortalitate. *Bononiae, apud Io. Antonium.* 4.

1511 Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum commentariis *Io. Baptistae Pii. Bononiae, typis excussoriis editum in Ergasterio Hieronymi Baptistae de Benedictis Platonici Bononiensis Anno MDXI.* fol. — Panzer Tom. VI. pag. 326. Opes, quae sibi ad emendandum Lucretii carmen competerent, Pius ipsemet sic percensuit: » Contulimus, non sine aerumnis vigiliisque diutinis, Codicem Veneti Hermolai, et Pomponii Romani; Codicemque non omnino malum, qui servatur Mantuae in bibliotheca quadam suburbana, qui fuit viri non indocti, gentis clarissimae Strotiorum. Non defuit Philippi Beroaldi, praeceptoris quondam mei, nunc collegae, impressus quidem, sed tamen perpense examinatus: Codri quoque, grammatici Bononiensis; cuius copia mihi per Bartholomeum Blanchinum, virum eloquii excultissimi, facta est: Marullique poëtae industria mira castigatum, non defuit exemplar, Severo, Monaco Placentino, graece latineque perdocto, Musarum athleta, non gravatim offerente. Ex quibus, sicuti Zeuxis, ex quatuor diversis corporibus, unam, et, ut arbitror, integerrimam, formam Lucretio praestitimus. « Hactenus Pius. Est certe optimae frugis haec editio, teste Wakefieldo, qui eam diligenter contulit: neque tamen addubitat idem vir doctus, alio-

rum exemplarium testimoniis devictus, quin Pius ad arbitrium, nec admonitis lectoribus, poëtae contextum plurifariam immutaverit.

1512 T. Lucretii Cari de rerum natura libri VI. (curante *Petro Candido.*) In fine: *Impressum Florentiae sumptibus Philippi Giuntae bibliopolae. Anno salutis MDXII. Mense Martio.* 8. — Panzer Tom. VII. p. 14. In praefatione Candidus profitetur, se ex Manuscriptis Lucretium emendatiorem dare, obelis Pontani Marullique temere inducta expungendo adhibitis. Videtur tamen eius editio ad normam Aldinae prioris potissimum composita, a qua in paucissimis recedit.

1514 In Carum Lucretium poëtam Commentarii a Io. Baptista Pio editi: Codice Lucretiano diligenter emendato: nodis omnibus et difficultatibus apertis: obiter ex diversis auctoribus tum Graecis, tum Latinis multa leges enucleata: quae superior aetas aut tacuit, aut ignoravit. Perlege: laetaberis: Additus est index literarius. *Venundantur ab Ascensio et Ioanne Parvo.* In fine: *In Chalcographia Ascensiana ad IV. Idus Augusti MDXIIII.* fol. — Panzer Tom. VIII. pag. 12. Repetitio ed. Bononiensis 1511.

1515 *Aldina* II. ex recensione *Andr. Naugerii.* Lucretius. *Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Soceri, Mense Ianuario.* 8. — Renouard l. c. pag. 116. De nova hac editione audiamus Aldum ipsum praefantem: » Quod autem longe correctior emittitur nunc Lucretius ex aedibus nostris, quam consueverit; habenda est potissimum gratia Andreae Naugerio nostro: qui eum, quamquam cursim propter ipsius occupationes, et importunam impressorum nostrorum festinationem, tamen accurate recensuit. Capita praeterea mutata fere sunt omnia. — Quod si per adversam valetudinem mihi licuisset, qua menses iam aliquot acerbiore conflictatus sum, addita essent infra non pauca, quae diligentiae nostrae fidem omnibus facerent, et Lucretium ipsum pleniorem redderent — cetera ita praestita esse a nobis opinor Naugerii nostri industria, quam non contemnendam adhibuit: ut Lucretius legi atque intelligi tandem possit. «

1531 Titi Lucretii de rerum natura libri VI. ad verorum exemplarium fidem castigati. *Basileae, apud Henricum Petri.* 8. — Catal. de la biblioth. du Roy. *Poëtes.* n. 741. Editor nescitur. Variae lectiones sunt in margine, sed ex aliis editionibus.

1534 T. Cari Lucretii de rerum natura libri VI. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* 8. — Panzer Tom. IX. pag. 526. Videntur Gryphianae editiones huius aetatis ex Aldina fluxisse.

1536 T. Lucretii Cari de rerum natura libri VI. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* 8. — Panzer Tom. VII. pag. 367.

1539 T. Lucretii Cari, poëtae ac philosophi antiquiss. de rerum natura libri sex. *Parisiis, ex offic. Prigentii Calvarini.* 4. — Maittair. Ind. pag. 35.

1540 T. Cari Lucretii de rerum natura libri sex. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* 8. — Biblioth. Emtinck. P. IV. pag. 300. n. 1409.

1542 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. *Lovanii.* 4. — Biblioth. Emtinck. P. IV. pag. 121. n. 590.

1546 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* 12. — Biblioth. Emtinck. P. IV. pag. 438. n. 385.

1558 T. Lucretii Cari, poëtae ac philosophi vetustissimi de rerum natura libri sex. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* 12. — Crevenna Vol. III. pag. 180.

AETAS II. LAMBINIANA.
1563 — 1693.

1563 *Lambini* I. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. A *Dionysio Lambino*, Monstroliensi, literarum graecarum in urbe Lutetia doctore regio, locis innumerabilibus ex auctoritate quinque Codicum manuscriptorum emendati atque in antiquum et nativum statum fere restituti, et praeterea brevibus et perquam utilibus commentariis illustrati. *Parisiis et Lugduni habentur in Guilielmi Rouillii et Philippi G. Rouillii nep. aedibus.* 4. — Catal. des livres imprimés de la bibliotheque du Roi. *Poëtes.* n. 743. Quinque Codd. msstis, et Adriani Turnebi atque Io. Aurati consilio usus Lambinus, octingenta Lu-

cretii loca restituisse se profitetur. At neminem se novisse affirmat Wakefieldus, qui contextum scriptoris cuiuslibet, auctoritate membranarum leviter conculcata, propriis coniecturis inferciendis, per effusiorem licentiam, atque inconsultam magis temeritatem, passim praefractius vitiatum et deturpatum dederit. Commentarius Lambini non solum optimis in Lucretium, sed generatim optimis adnumeratur. In Goetzii Memor. bibl. Dresd. I. pag. 332. et in Catal. bibl. Ludewig. haec editio prodiisse dicitur an. 1564.

1565 *Lambini* II. sine commentariis. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a *Dionysio Lambino* recogniti. Accesserunt Adr. Turnebi emendationes aliquot. *Parisiis, apud G. Rouillium.* 16.

——— T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, emendati et ex manuscriptis restituti ab *Oberto Giphanio*, Burano: addita sunt vita Lucretii, et gentis Memmiae descriptio; notae marginales; epitome seu compendium Epicuri de rerum natura, Lucretio accommodatum, graece; capita quaedam philosophiae Epicureae de rerum natura, ex M. Tullii collecta libris, item verbis Titi composita; collectanea ad antiquitatis notitiam; Thucydidis verba e libro secundo de pestilentia Athen. graece; variae lectiones et castigationes. *Antverpiae, apud Christoph. Plantinum.* 8. — Giphanius praeter Lambini commentarios, quos expilasse incusatur, etiam Lucae Fruterii reliquias suffuratus atque undique doctorum ea aetate coniecturas corrasisse arguitur. Vid. Havercampi praef. In lectione, interpunctione et orthographia, de qua in praefatione multus est, discessionem facit frequentem ab editoribus superioribus; parum tamen contulit, ex quo Lucretii contextus emendatior evaserit, vir diligens quamvis et doctus, sed limato iudicio, sine quo frustra Critice exercetur, destitutus.

1566 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex emendati et ex manuscriptis restituti ab *Oberto Giphanio* etc. ut in ed. antecedente. *Antverpiae, ex officina Christoph. Plantini.* 8. — Recusa ex ed. 1565.

1570 *Lambini* III. T. Lucretii Cari de rerum natura li-

bri sex, a *Dionys. Lambino* olim locis innumerabilibus ex auctoritate quinque Codicum manuscriptorum emendati, ac fere redintegrati, et praeterea brevibus, ac perquam utilibus commentariis illustrati: nunc ab eodem recogniti, et longe meliores facti, planeque in suam pristinam integritatem restituti: cum iisdem commentariis, plus quarta parte auctis. Accesserunt haec praeterea, Vita Lucretii, eodem Lambino auctore. Praeter eum indicem, qui in omnibus aliis libris ante impressis poni solitus est, indices alii duo, unus rerum, quae sunt in contextu Lucretii, et vocum elocutionumque fere omnium Lucretianarum: alter, earum rerum, quae sunt in commentariis Lambini. *Lutetiae, apud Io. Benenatum.* 4.

1576 *Lambini* IV. sine commentariis. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a *Dionysio Lambino* et *Adr. Turnebo* recogniti. *Lugduni, apud Ant. Gryphium.* 16. — Repetitio ed. 1565.

1583 *Lambini* V. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a *Dionysio Lambino* emendati et commentariis illustrati. *Francofurti, apud haeredes A. Wecheli.* 8. — Ex ed. 1570. recusa.

1589 *Antverpiae, apud Plantinum.* 12. et

——— *Lugduni Bat.* 12. — Bibl. Emtinck. P. IV. pag. 438. n. 387. et 388.

1595 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad postremam *Giphanii* emendationem restituti. *Lugduni Bat. apud Franc. Raphelengium.* 8.

1596 *Lugduni.* 12. ex Lambini et Turnebi recognitione.

1597 *Lugduni Bat. apud Rapheleng.* 12.

1603 *Genevae.* 4. in Corpore omnium veterum Poëtarum Latinorum.

1606 *Lugduni Bat. apud Rapheleng.* 12.

1611 *Lugduni Bat. apud Rapheleng.* 12. quam vehementer commendat Barthius ad Statium Tom. III. pag. 81. et a Iusto Lipsio curatam ait.

——— *Genevae.* 4. in Corpore Poëtarum Latinorum ed. II.

1616 *Lugduni*, in Corpore Poëtarum Latinorum ab Alex. Ficheto edito. 4.

——— *Amstelodami.* 12.

1620 *Amstelodami, apud Guil. Ianssonium.* 24.

1626 *Amstelodami*. 24.
1627 *Genevae* 4. in Corpore Poëtarum Latinorum ed. III.
1631 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, notis brevioribus ex ipso potissimum auctore succincte et perspicue illustrati: cum lexico, sive indice absolutissimo omnium elegantiarum Lucretianarum, cura et labore *Danielis Pareí*. Accesserunt Scipionis Capicii de principiis rerum libri duo: nec non Aonii Palearii Verulani de animorum immortalitate libri tres. *Francofurti, impensis Guil. Fitzeri, librarii Angli*. 8. 2 voll. — Nihil praefatus non laudat praesidia, quibus fultus ad Lucretium edendum accesserit; noluit vero, ut Creechius recte de eo iudicat, chartae periturae parcere. Testimonia de Lucretio implent plures plagellas, a pag. 29-73. Annotationes parum valent nec ad sensus perspicientiam, nec ad lectionis veritatem. Index, qui alterum volumen efficit, quamquam mole laborat et saepe nugax est; multa tamen habet egregia, quorum quidem bonam partem Lambinus et Gifanius sibi possunt vindicare.
——— *Amstelodami*. 24. *apud Iansson*.
1647 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, una cum paraphrastica explanatione et animadversionibus *Io. Nardii. Florentiae, typis Amatoris Massae Foroliviens*. 4. cum novem tabulis aeneis. — Parvi aestimatur haec editio: atque Creechius in praefatione Nardium severius vocat sexagenarium interpretem de ponte deiiciendum. Commentarius verba opinionesque Lucretii observationibus physicis potius, quam philologicis illustrat.
1650 *Parisiis*. 8. cum versione Gallica *Mich de Marolles*.
1656 T. Lucretii Cari de rerum natura liber primus, cum eiusdem translatione in versus Anglicos, adiectis animadversionibus, auctore *Io. Evelyn. Londini, apud Gabr. Bedle*. 8.
1660 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, additis coniecturis et emendationibus *Tanaquilli Fabri*, cum notis perpetuis. *Salmurii, apud Io. Lenerium*. 4. — Notae sunt eruditae; sed de ingenio, more suo, Lucretium emendavit Faber.
1675 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex: qui-

bus additae sunt coniecturae et emendationes *Tan. Fabri*, cum notulis perpetuis; et praeterea Oberti Giphanii Vita Lucretii et de gente Memmia eiusdem Prolegomena; item Dion. Lambini Index perquam necessarius. *Cantabrigiae, ex offic. Io. Hayes*. 12.

1680 T. Lucretii Cari de rerum natura libros sex interpretatione et notis illustravit *Michaël Fayus*, in usum serenissimi Delphini. *Parisiis, apud Fredericum Leonard*. 4. — Pareum sequitur in textu. Notae plenae sunt allucinationum, et, quae bona sunt, debet aliis. Nardii animadverss. de funeribus Atheniensium reiecit ad calcem, et particulas carminis obscoenas collectas dedit post indicem; scilicet, ut, quae ab oculis removeantur, ea congesta uno obtutu perlegi queant.

1685 *Parisiis*, cum Gallica versione Baronis *des Coutures*. 8. 2 voll.

1686 *Cantabrigiae*. 12. repetita editio 1675. cum notis *Tan. Fabri*.

1692 *Parisiis*. 12. 2 voll. cum Gallica versione Baronis *des Coutures*.

1693 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum argumentis *Mich. Fayi* et castigationibus *Tanaq. Fabri*. Accurante *Val. Pect. Neapoli, ex officina Bulifoniana*. 16.

AETAS III. CREECHIO — WAKEFIELDIANA. 1695 — 1801.

1695 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Interpretatione et notis illustravit *Thomas Creech*, Collegii omnium animarum Socius. *Oxonii, e theatro Sheldoniano*. 8. — Creechius, qui Lucretium totum imbiberat, optimis interpretibus est accensendus. In textu quidem maxime sequitur Lambinum: at nemo adhuc felicius dilucidiusque, et tamen in summa brevitate copiosius explicuit tam verba, quam placita Lucretii, quam Creechius; Gassendum tamen in examinanda Epicuri philosophia saepe in subsidium vocavit. Plus tamen editione Latina prodesse dicitur ad res in Lucretio intelligendas interpretatio eius Anglica, in qua notis sub-

iectis cum Lucretii errores refellit, tum eius sententiam interdum vindicat a malignis expositionibus.

1708 *Parisiis*. 12. 2 voll. cum Gallica versione Baronis *des Coutures*.

1709 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ex editione *Samuelis Garthii. Londini*. 4.

1712 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad optimorum exemplarium fidem recensiti. Accesserunt variae lectiones, quae in libris msstis et eruditorum commentariis notatu digniores occurrunt. *Londini, sumptibus et typis Iacobi Tonson*. fol. regio augustiss. et 4 mai. c. figg. — Splendida editio. Textum sequitur Creechii, exceptis paucis. Variae lectiones ex ed. Io. Bapt. Pii et libris collatis a Nic. Heinsio, Iac. Susio, Munckero et Is. Vossio desumtae sunt.

1713 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cura *Mich. Maittaire. Londini, ex offic. Iac. Tonson et Io. Watts*. 12. — Imitatur editionem antecedentem.

——— Eadem editio, inter *Mich. Maittaire* Opera et Fragmenta Poëtarum Latinorum. *Londini*. 1713. fol. Vol. I. pag. 293. seqq.

1717 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum interpretatione et notis *Thom. Creechii*. Editio altetera, priori multo emendatior. *Londini, e typographeo Mariae Matthews. Sumptibus T. Child* etc. 8. — Repetitio editionis Creechianae prioris, sed mendosissima.

1721 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. *Patavii, excudebat Iosephus Cominus*. 8. — Curavit hanc ed. *Io. Ant. Vulpius*, textum Creechianum secutus, additis tamen variis lectionibus.

1725 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis integris Dionysii Lambini, Oberti Giphanii, Tanaquilli Fabri, Thomae Creech, et selectis Io. Baptistae Pii aliorumque, curante *Sigeberto Havercampo*, qui et suas et Abrahami Preigeri adnotationes adiecit. Accedunt interpretatio Thomae Creech, variae lectiones ex notulis Is. Vossii, atque ex plus quam viginti quinque Codd. tam impressis, quam mss. ut et complures iique locuple-

tissimi indices. Cum figuris artificiosissimis atque venustissimis. *Lugduni Bat. apud Ianssonios van der Aa.* 4. 2 voll. — In maxima parte meritorum Havercampi ponendum, quod Codicum Lugdunensium diligentiorem collationem repraesentaverit, et amici sui Preigeri nonnullas animadversiones, eruditas illas et acutas, protraxerit in lucem: nam doctissimus editor de penu proprio paucissima, nec ea quidem magni pretii, depromsit.

1731 In Corpore Poëtarum Latinorum Mediolanensi. 4.

1734 *Parisiis.* 12 mai. c. figg.

1743 *Londini.* 8. 2 voll. cum versione Anglica.

1744 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Accedunt selectae lectiones dilucidando poëmati appositae, nec non Glossarium Lucretianum (curante *Steph. Andr. Philippe.*) *Lutetiae Parisiorum, sumptibus Ant. Constelier.* 12. c. figg. — Editio nitida.

1749 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ex editione *Thomae Creech. Glasguae: in aedibus academicis excudebant Robertus et Andreas Foulis, academiae typographi* 12. — Commendatur a nitore, ut et editio sequens.

——— T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. *Londini, typis Io. Brindley.* 12. c. figg. aeri incisis.

1751 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. *Patavii, excudebat Ios. Cominus.* 8. — Repetitio editionis 1721.

1754 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis *Thomae Creech. Londini* (Basileae) *apud Emanuelem Thurnisium.* 8. — Pessimo consilio interpretatio s. paraphrasis, quae ad intelligentiam poëtae quam plurimum facit, in hac ed. omissa est: quod malum etiam editioni Lipsiensi an. 1778. musis invitis accidit. In altera Basileensi, recusa 1770. bene recteque illa interpretatio orae adfixa haeret.

——— *Parisiis, apud Barbou.* 12.

1759 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ex editione *Thomae Creech. Glasguae, excudebant Rob. et Andr. Foulis.* 4. et 12. — Vid. 1749.

1761 *Lausannae.* 8. 2 voll. cum versione Italica *Alex. Marchetti.*

1766 In Collectione Pisaurensi omnium poëmatum, carminum, fragmentorum Latinorum *etc.* a prima La-

nae linguae aetate ad sextum usque Christ. seculum. 4.

1768 *Parisiis*. 8. 2 voll. cum versione Gallica.

1770 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis *Thomae Creech*. *Basileae*, *apud Eman. Thurnisium*. 8. — Vid. 1754.

1772 T. Lucretii de rerum natura libri sex. *Birminghamiae*, *typis Iohannis Baskerville*. 4.

1773 Eadem editio, ibidem, apud eundem. 12 mai.

1778 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis *Thomae Creech*. *Lipsiae*, *apud Schwickert*. 8. — Vid. 1754.

1782 L. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad optimas editiones collati. Accedit varietas lectionis, cum indice rarioris et obsoletae latinitatis. Studiis Societatis Bipontinae. *Biponti*, *ex typographia Societatis*. 8 mai.

1784 *Viennae Austr*. cum versione Germanica *F. X. Mayr*. 8. 2 voll.

1787 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad Codicem Vindobonensem expressi. Edidit *Franciscus Carolus Alter*. *Viennae*, *apud Trattner*. 8. — Est quidem vitiosissimus hic Codex, seculo XVI. scriptus; genuinas tamen aliorum librorum lectiones, atque haud dubie Lucretianas, saepiuscule confirmat.

1795 *Lipsiae*, cum versione Germanica et notis *Io. Henr. Frid. Meineke*. 8. 2 voll. — Versio est metrica in genere heroico. Praefixae sunt duae commentationes de Epicuro et Lucretio.

1796 et 1797 T. Lucretii Cari de rerum natura libros sex, ad exemplarium Mss. fidem recensitos, longe emendatiores reddidit, commentariis perpetuis illustravit, indicibus instruxit, et cum animadversionibus Ricardi Bentleii, non ante vulgatis, aliorum subinde miscuit *Gilbertus Wakefield*, A. B. Collegii Iesu apud Cantabrigienses olim Socius. *Londini*. *Impensis editoris*, *typis A. Hamilton*. 4. 3 voll. — Est nova textus recensio, a sagacissimo Critico facta, qui (iudice novissimo Lucretii editore) diiudicatis revocatisque optimorum librorum lectionibus praeclare effecit, ut quem librariorum stu-

por atque editorum ante eum temeritas nobis paene eripuissent, Lucretium in Lucretio agnoscamus. Notae, textui subiectae, partim criticae sunt, partim exegeticae, quibus res et sententiae docte eruditeque explicantur. Antiqua scribendi ratio ubique fere est reducta. Nobilis editio elegantissime impressa.

1799 *Parisiis*. 8. 2 voll. cum versione Gallica et notis *Langrangii*.

1801 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad optimorum exemplarium fidem emendati. Cum Rich. Bentleii animadversionibus, Gilb. Wakefieldi praefationibus et commentariis integris, ceterorumque Interpretum praestantissimorum observationibus selectis edidit, suas notas et indices copiosissimos adiecit *Henr. Car. Abr. Eichstaedt*. Volumen primum. *Lipsiae, impensis Petr. Phil. Wolfii et sociorum*. 8 mai. — Sequitur textum a Wakefieldo constitutum, ita tamen, ut quidquid in eo vel perperam reliquisse vel innovasse videbatur doctus Britannus, (novavit autem plurima tum Codicum tum criticae coniecturalis ope;) id omne expelleret Eichstaedtus melioresque lectiones postliminio reduceret. Textui praemissae: 1) Epistola ad b. Weissium, in qua de consilio huius editionis agitur; 2) Wakefieldi Praefationes; 3) de T. Lucretii Vita et Carmine docta Commentatio editoris. In fine est Index nominum et verborum in Lucretii carmine obvenientium utilissimus. Commentarii in titulo promissi adhuc exspectantur.

Editiones promissae, Observationes etc.

Non paucis Lucretii locis multum lucis attulit *P. Gassendus* in Opere de Philosophia Epicuri: quamquam eum subinde reprehendunt illi ipsi, qui eum alias libenter sequuntur, ut Creech et des Coutures. Vide tamen Epistolam Ad. Preigeri ad Havercampum, in qua dicit Gassendum interdum aliter afferre loca, quam sint in textu, non e Mss. vel emendandi causa, sed memoriae lapsu, docto tamen illo et nihil alienum affingente Lucretio. *Tourneminii* Remarques sur Lucrece prodierunt in Memor. Trevoltinis an. 1735. m. Nov. pag. 2252. Explicatio loci Lucretiani III. v. 175. legitur in Nouvelles de la Republ. des Lettres, m. Febr. 1687. pag. 117. seqq. Super prooemio Lucretii Programma edidit *Faber* Onoldi 1781. 4. Observationes in vitam et scripta Lucretii vide in *Christian Freethinker* etc. Londini 1740. 8. De animi immaterialitate, quam dicunt, secundum Lucretium egit *Andr. Baxter* in Enquiry into the Nature of the human Soul *etc.* Londini 1745. 8. Vol. I. sect. 5. *Io. Iortin* observationes criticas in Lucretium vide in eius Tracts philological, critical and miscellaneous. Lond. 1790. 8. Vol. II. pag. 271. seq. *Roberti Alves* animadversiones in Lucretium exstant in illius Sketches of a History of Literature. Edinburgi 1795. 8. Elegantissimam Lucretii descriptionem pestilentiae Atheniensium (libr. VI. 1137. seqq.) cum Virgilii, Ovidii et Silii Italici descriptione comparat *Scaliger* Poët. libr. V. cap. 10. pag. 670. seqq. et cum Thucydidea, additis observationibus medicis, *Io. Ern. Hebenstreit* in Anthropologia forensi, Lipsiae 1753. pag. 129-155. et 167. seqq. Adde: Remarks of the Athenian pestilence, and on the poëtry of Lucretius, by *William Tasker*, in eius Series of Letters. London. 1798. 12. Ep. x. et xiii. De oeconomia carminis Lucretiani, eiusque virtutibus et vitiis agunt *Io. Iac. Dusch* in den Briefen zur Bildung des Geschmacks. Breslau 1773. 8. Vol. II. et *Henr. Car. Abr. Eichstaedt* in Commentat. de Vita et Carmine Lucretii, praemissa editioni Lucretii ab eo curatae Lipsiae 1801.

In Lucretium infinita se notata habere scribit C. Barthius in Stat. Tom. III. pag. 81. *Tollius* scripserat notas in Lucretium. Eas moriens tradidit Gerardo de Uries, qui Lucretium commentariis philosophicis illustrare volebat. Vid. Henninium ad Toll. Epp. itiner. pag. 77. *Isaaci Vossii* notas ineditas memorat Graevius f. ad Callim. pag. 174. cuius pater promisit novam editionem ad Catull. pag. 249. *Vinc. Alsarium a Cruce*, Prof. Med. Patavinum, se an. 1632. occupatum vidisse commentario Lucretiano, narrat Gabr. Naudaeus Epp. pag. 231. Ante hos *Luc. Fruterius* dicitur in Lucretium affecta habuisse, quibus adiuti sint, qui post Lambinum illustrare collectaneis tentarunt Lucretium. Vid. Swertii Athen. Belg. pag. 518. Val. Andreae Bibl. Belg. pag. 579. *Titi Ioannis Scandimensis* Commentarii doctissimi commemorantur a Bernhardino Realino, Carpensi, cap. 14. annot. in varia script. loca. Lamp. Grut. Tom. II. pag. 367. *Andreae Riveti* notas mss. in Lucretium laudat Servatius Gallaeus ad Lactant. II. 1. Voluit etiam edere *Io. Barbeyrac* castigatum ad Mss. et edd. vett. metaphr. Creechii et suis aliorumque notis; vid. le Clerc Bibl. chois. Tom. XVII. pag. 242. Sed institutum abiecit, sine iactura magna literarum, ut putamus. De Britanni *Rich. Burridge* promissis in Lucretium animadv. vid. Acta Erud. 1716. pag. 64. Etiam textum Lucretii cum Mss. contulerat et emendarat *Franc. Medices*, teste P. Victorio Castigg. poster. ad Cicer. Epp. XV. 19. ubi et exemplum correctionis e libr. II. affert, quae in omnes post editiones recepta est. Mss. Codices passim exstant in bibliothecis, ut e Catalogis Mss. inpr. Montefalconii patet: duo membranacei in Leidensi inter Vossianos. Codex antiquissimus est in bibliotheca Gottorpiensi. Nic. Heinsius in Ep. ad Scheferum (Tom. V. Syllog. Burm. pag. 21.) tria se Lucretii exemplaria supra annos 800. scripta dicit evolvisse, sed sine magno fructu. Exstat et in bibl. Leid. editio Antv. 1565. cum Mss. collata a Fr. Nansio et Is. Vossio, et editio Lugd. 1576. notata Casauboni manu.

VERSIONES.

GALLICAE.

1650 Le Poëte Lucrece latin et françois, de la traduction de Mr. *de Marolles*. Paris, chez Toussaint Quinet. 8.

1659 Les six livres de Lucrece de la nature des choses, traduits par *Mich. de Marolles*. Seconde édition, augmentée de tables et de remarques; à quoy sont adjoûtées les petites notes latines de Gifanius, et la vie d'Epicure tirée de Diogène Laërce. Paris. Guil. de Luyne. 8.

1685 Lucrece de la nature des choses, avec des remarques sur les endroits les plus difficiles: traduction nouvelle (par Mr. *des Coutures*.) Paris. Th. Guillain. 8. 2 voll.

1692 Les Oeuvres de Lucrece, contenant sa philosophie sur la Physique, ou l'origine de toutes choses, traduites en françois, avec des remarques sur tout l'ouvrage, par Mr. le Baron *des Coutures*. Derniere édition, avec l'original latin et la vie de Lucrece. Paris. 12. 2 voll.

1708 Lucrece de la nature des choses, avec des remarques sur les endroits les plus difficiles: traduction nouvelle (par M. *des Coutures*.) Paris. Michel David. 12. 2 voll. c. textu Lat. et notis novis.

1714 Traduction du commencement de Lucrèce en vers, par *Jean Henault*. — Legitur in *Recueil de Pieces choisies, tant en prose qu'en vers rassemblées en deux volumes* (par Bern. de la Monnoye.) *à la Haye*. 1714. 8.

1768 Lucrece, traduction nouvelle, avec des notes, par *M. L. G.* (Lagrange.) Paris. Bleuet. 8. 2 voll. c. figg.

1788 Lucrece de la nature des choses, traduit en vers par Mr. *le Blanc de Guillet*. Paris. Moutard. 8. 2 voll.

1799 Lucrece, traduction nouvelle, avec des notes, par Mr. *Lagrange*. Paris. Potey et Laron. An VII. 8. 2 voll. c. textu Lat.

ANGLICAE.

1656 An Essay on the first Book of Titus Lucretius Carus de rerum natura, with a metrical Version and Notes, by *John Evelyn.* London, printed by Gabr. Bedle. 8.

1676 The Plague of Athens, described by Lucretius, translated by *Thomas Sprat.* London. 8.

1682 Titus Lucretius Carus of the Nature of Things, in six Books, translated into English Verse by *Thomas Creech.* Explained and illustrated with Notes and Animadversions; being a complete System of the Epicurean Philosophy. Oxford. 8. — Repetita ibidem an. 1683. 8. et Londini 1714. 1715. 1722. 1744. et 1776. in forma octava, 2 voll.

1743 Translations from Lucretius, viz. The Beginning of the first Book; the Beginning of the second Book; the latter Part of the third Book against the Fear of Death; the latter Part of the fourth Book, concerning the Nature of Love; from the fifth Book. By *John Dryden.* In his Original Poëms and Translations. London. 1743. 12. Vol. II. pag. 46-69.

—— Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex. With a free prose English Version, illustrated with Notes and adorned with cuts by Guernier. London, printed by Daniel Brown. 8. 2 voll.

1761 Translations from Lucretius, by *James Beattie.* In his Original Poëms and Translations. London. 1761. 8.

1795 A Translation of Lucretius, Book II. 342. by *Gilbert Wakefield.* In his Poëtical Translations from the Ancients. London. 1795. 8.

1799 The first Book of T. Lucretius Carus on the Nature of Things, in English Verse, with the Latin Text. London. Faulder. 8.

BELGICAE.

1693 Belgice versibus expressit Lucretium *Jerem. Dekker*, cuius specimen est apud Petr. Rabum in Boeck-

saal van Europe. an. 1693. Tom. II. pag. 251. et 1699. Tom. I. pag. 91.

1701 De werken van T. Lucretius Carus van het Heelal, uit het Latyn Nederduitsch vertaalt (door *Jo. de Witt.*) te Amsterd. 8. — Libri sunt divisi in capita, praemissis argumentis, totique operi praemissae breves animadversiones, quibus praecipui errores pöëtae refelluntur: accessit et carmen Adr. Relandi venustum in poësin Lucretii.

GERMANICAE.

1784 Titus Lucretius Carus von der Natur der Dinge, aus dem Lateinischen übersetzt von *Franz Xaver Mayr.* Zwei Theile. Wien. 8.

1785 Hymne an die Venus. Erst. B. v. 1-44. Abscheulichkeit des Aberglaubens. v. 81-102. Aufmunterung zur Philosophie. Zw. B. v. 1-61. Trostgründe wider die Schrecken des Todes. Dr. B. v. 874-1107. Die Liebe. Viert. B. v. 1099.-1185. von *Aug. Rode.* — In Rodens philosophischen und andern Gedichten. Hamburg 1785. 8.

1786 Lukrez über die Natur der Dinge. Erstes Buch. von *Oelsel.* — In den Denkwürdigkeiten aus der philosophischen Welt, herausgegeben von *K. A. Cæsar.* Dritt. B. Leipzig 1786. 8.

1787 Versuch einer Uebersetzung des Lukrez von *Ch. V. Kindervater.* — Ibidem Vol. IV.

1792 Probe einer Uebersetzung des Titus Lucretius Karus von der Natur der Dinge. Erstes Buch. — In dem Neuen teutschen Merkur 1792. M. Sept.

1793 Probe einer neuen Uebersetzung des Lukrezischen Gedichtes von der Natur der Dinge. Aus dem ersten Gesange. — Im Neuen teutschen Merkur 1793. M. Merz.

1794 Titus Lukretius Karus von der Natur der Dinge. Drittes Buch. Neu verteutscht (von *Knebel.*) — Im Neuen teutschen Merkur 1794. M. Dec.

1795 Titus Lukretius Carus von der Natur. Ein Lehrgedicht in sechs Büchern. Uebersetzt und erlæutert von *J. H. F. Meinecke.* Zwei Bænde. Leipzig. 8. c. textu Lat.

Praeterea singula Lucretii loca verterunt: *G. Ephr. Müller* in der Historischkritischen Einleitung zur Kenntnis der alten Lateinischen Schriftsteller. Dresden 1747. seqq. 8. *Jo. Jac. Dusch* in den Briefen zur Bildung des Geschmacks. Zw. B. Breslau 1773. 8. *Schmidtius* in der Uebersetzung des Crusius 1777. *Herderus* im Neuen teutschen Merkur 1792. und den Briefen zur Befœrderung der Humanitæt. Dritt. Samml. Riga. 1794. et *Halemius* in dem Schleswigischen Journal 1793. M. Jan.

ITALICAE.

1717 Di Tito Lucrezio Caro della Natura delle cose libri sei. Tradotti da *Alessandro Marchetti* Lettore di Filosofia e Mattematiche nell' Università di Pisa et Accademico della Crusca, Prima edizione. Londra. Per Giovanni Pickard. 8.

1754 Di Tito Lucretio Caro della Natura delle cose Libri sei tradotti da *Alessandro Marchetti.* Dati nuovamente in luce da Francesco Gerbault Interprete di S. M. Cſſia per le lingue Italiana e Spagnuola. In Amsterdamo a spese dell' Editore. 2 Tom. 8. cum figg.

1761 Di Tito Lucrezio Caro *etc.* tradotto in verso sciolto da *Alessandro Marchetti etc.* col Testo Latino a fronte. Si aggiugne l'Anti-Lucrezio del Card. di Polignac tradotto da D. Francesco Maria Ricci. In Lausana a spese di Domenico Deregni. 2 Tom. 8.

1764 Tito Lucrezio Caro della Natura delle cose Libri sei tradotti da *Alessandro Marchetti* con le osservazioni dell' Abate Domenico Lazzarini. In Londra. 2 Tom. 8.

1779 Di Tito Lucrezio Caro della Natura delle cose Libri sei, tradotti in verso Toscano da *Alessandro Marchetti*, ora per la prima volta publicati secondo le ultime correzioni e addizioni da esso fatte. Londra, nella stamperia Mackintosh. 4.

Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucretî,
Exitio terras cum dabit una dies.

Ovid. Am. I. xv. 23. 24.

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBRI SEX.

T. LUCRETII CARI

DE

RERUM NATURA

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Invocata in principio operis Venere, poëta v. 43. transit ad laudes Memmii, cui libros suos de Rerum Natura dicavit: Epicurum, cuius rationes sequitur, celebrat; ab eius doctrina impietatis invidiam amolitur; religionum, et vulgaris, et poëtarum commentis exornatae, periculosam vanitatem declarat; huiusque et sequentium librorum tum argumenta proponit, tum tractationis poëticae difficultates ostendit, v. 45 - 159. Deinde rem ipsam aggressus, docet I. Ex nihilo nihil fieri, et in nihilum nihil reverti posse, v. 160 - 265. II. Minuta esse quaedam corpora, quae, licet sub sensum non cadant, mente tamen possint concipi, et e quibus res omnes componantur, v. 266 - 329. III. His corpusculis subiungit vacuum, seu inane spatium, v. 330 - 430. IV. Demonstrat, nihil esse praeter corpus et inane; reliqua autem, quae videantur esse, tantum coniuncta esse vel eventa, proprietates seu accidentia corporis et inanis, v. 431 - 483. Quod sic persequitur, ut prima corpuscula doceat esse perfecte solida, v. 484 - 528. ideoque insecabilia, minima, (neque enim corpus in infinitum dividi posse,) et aeterna, v. 529 - 635. Refutat porro philosophos, qui aliter statuerant, et quidem 1) Heraclitum, qui ignem; aliosque, qui aërem, aquam, terram, rerum omnium principium esse contenderant, v. 636 - 712. 2) Empedoclem, cui placuerat, res e quatuor elementis componi, v. 713 - 829. 3) Anaxagoram, qui homoeomeriam in-

duxerat, v. 830 - 919. Postremo magna cum gravitate progreditur ad id, ut ostendat, universum esse ex omni parte infinitum, corpuscula esse numero infinita, et inane nullis terminis comprehendi posse, v. 920 - 1050. Ac postquam eos refellit, qui existimant, esse aliquod in universo centrum, quo gravia deorsum tendant, levia sponte sua sursum ferantur, ideoque antichthonas esse, v. 1051 - 1082. libro primo finem imponit.

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
Alma Venus, coeli subter labentia signa
Quae mare navigerum, quae terras frugiferenteis
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis:
Te, Dea, te fugiunt ventei, te nubila coeli,
Adventumque tuum: tibi suaveis daedala tellus
Summittit flores; tibi rident aequora ponti,
Placatumque nitet diffuso lumine coelum.
Nam, simul ac species patefacta est verna diei,
Et reserata viget genitabilis aura Favonî,
Aëriae primum volucres te, Diva, tuumque
Significant initum, perculsae corda tua vi.
Inde ferae, pecudes persultant pabula laeta,
Et rapidos tranant amneis; ita, capta lepore,
Illecebrisque tuis omnis natura animantum
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique per maria, ac monteis, fluviosque rapaceis,
Frundiferasque domos avium, camposque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, ut cupide generatim secla propagent.
Quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit laetum neque amabile quidquam;
Te sociam studeo scribundis versibus esse,

Quos ego de RERUM NATURA pangere conor
Memmiadae nostro: quem tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus.
Quo magis aeternum da dictis, Diva, leporem:
Effice, ut interea fera moenera militiaï
Per maria ac terras omneis sopita quiescant.
Nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
Mortaleis: quoniam belli fera moenera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui saepe tuum se
Reiicit, aeterno devictus volnere amoris:
Atque ita, suspiciens tereti cervice reposta,
Pascit amore avidos, inhians in te, Dea, visus;
Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hunc tu, Diva, tuo recubantem corpore sancto
Circumfusa super, suaveis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis, incluta, pacem.
Nam neque nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Possumus aequo animo; nec Memmi clara propago
Talibus in rebus communi de'sse saluti.
Quod superest, vacuas aureis mihi, Memmius, et te,
Semotum a curis, adhibe veram ad rationem:
Ne mea dona, tibi studio disposta fideli,
Intellecta prius quam sint, contemta relinquas.
Nam tibi de summa coeli ratione Deûmque
Disserere incipiam, et rerum primordia pandam;
Unde omneis natura creet res, auctet, alatque;
Quoque eadem rursum natura peremta resolvat:
Quae nos Materiem, et Genitalia Corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, et Semina rerum
Appellare suëmus, et haec eadem usurpare
Corpora Prima, quod ex illis sunt omnia primis.
Omnis enim per se Divom natura necesse est

Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, seiunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
  Humana ante oculos foede quom vita iaceret
In terris, oppressa gravi sub Religione,
Quae caput a coeli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem neque fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit coelum; sed eo magis acrem
Irritât animi virtutem, effringere ut arta
Naturae primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia moenia mundi;
Atque omne immensum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens.
Quare Religio, pedibus subiecta, vicissim
Obteritur, nos exaequat victoria coelo.
  Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Indugredi sceleris; quod contra saepius illa
Religio peperit scelerosa atque impia facta.
Aulide quo pacto Triviaï virginis aram
Iphianassaï turparunt sanguine foede
Ductores Danaûm delecti, prima virorum.
Cui simul infula, virgineos circumdata comtus,
Ex utraque pari malarum parte profusa est,

Et maestum simul ante aras adstare parentem
Sensit, et hunc propter ferrum celerare ministros,
Aspectuque suo lacrumas effundere civeis;
Muta metu, terram, genibus summissa, petebat:
Nec miserae prodesse in tali tempore quibat,
Quod patrio princeps donarat nomine regem.
Nam sublata virûm manibus, tremebundaque, ad aras
Deducta est; non ut, solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenaeo;
Sed, casta inceste, nubendi tempore in ipso,
Hostia concideret mactatu maesta parentis,
Exitus ut classi felix faustusque daretur.
Tantum religio potuit suadere malorum!
Tutemet a nobis iam quovis tempore, vatum
Terriloquis victus dictis, desciscere quaeres?
Quippe etenim quam multa tibi iam fingere possum
Somnia, quae vitae rationes vortere possint,
Fortunasque tuas omneis turbare timore.
Et merito: nam, si certam finem esse viderent
Aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
Religionibus atque minis obsistere vatum:
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
Aeternas quoniam poenas in morte timendum.
Ignoratur enim, quae sit natura animaï;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobiscum, morte diremta,
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas;
An pecudes alias divinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per genteis Italas hominum quae clara clueret.
Etsi praeterea tamen esse Acherusia templa

Ennius aeternis exponit versibus edens,
Quo neque permanent animae, neque corpora nostra;
Sed quaedam simulacra, modis pallentia miris:
Unde, sibi exortam, semper florentis Homeri
Commemorat speciem lacrumas effundere salsas
Coepisse, et rerum naturam expandere dictis.
Quapropter, bene quom superis de rebus habenda
Nobis est ratio, solis lunaeque meatus
Qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
In terris; tum cum primis, ratione sagaci,
Unde anima atque animi constet natura, videndum;
Et quae res, nobis vigilantibus obvia, menteis
Terrificet, morbo affectis, somnoque sepultis;
Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta
Difficile inlustrare Latinis versibus esse;
Multa novis verbis praesertim quom sit agundum,
Propter egestatem linguae, et rerum novitatem:
Sed tua me virtus tamen, et sperata voluptas
Suavis amicitiae, quemvis efferre laborem
Suadet, et inducit nocteis vigilare serenas,
Quaerentem, dictis quibus, et quo carmine, demum
Clara tuae possim praepandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus convisere possis.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque:
Quoius principium hinc nobis exordia sumet,
Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam.
Quippe ita formido mortaleis continet omneis,
Quod multa in terris fieri coeloque tuentur,

Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt; ac fieri divino numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus nil posse creari
De nihiló, tum, quod sequimur, iam rectius inde
Perspiciemus, et unde queat res quaeque creari,
Et quo quaeque modo fiant opera sine Divom.
Nam, si de nihilo fierent, ex omnibu' rebus
Omne genus nasci posset: nil semine egeret.
E mare primum homines, e terra posset oriri
Squamigerum genus, et volucres: erumpere coelo
Armenta; atque aliae pecudes, genus omne, ferarum
Incerto partu, culta ac deserta tenerent:
Nec fructus îdem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia corpora quoique,
Quî posset mater rebus consistere certa? 169
At nunc, seminibus quia certis quaeque creantur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest quoiusque et corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
Praeterea, quur vere rosam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi suadente videmus;
Si non, certa suo quia tempore semina rerum
Quom confluxerunt, patefit quodcunque creatur,
Dum tempestates adsunt, et vivida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod si de nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quae genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
Nec porro augendis rebus spatio foret usus

Seminis ad coitum, e nihilo si crescere possent.
Nam fierent iuvenes subito ex infantibu' parvis,
E terraque, exorta repente, arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
Paullatim crescunt, ut par est, semine certo;
Crescendoque genus servant: ut noscere possis
Quaeque sua de materia grandescere, alique.
Huc accedit, uti sine certis imbribus anni
Laetificos nequeat fetus summittere tellus:
Nec porro, secreta cibo, natura animantum
Propagare genus possit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia corpora rebus
Multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
Quam sine principiis ullam rem existere posse.
Denique quur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
Transire, et magnos manibus divellere monteis,
Multaque vivendo vitalia vincere secla;
Si non, materies quia rebus reddita certa est
Gignundis, e qua constat quid possit oriri?
Nil igitur fieri de nilo posse fatendum est;
Semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
Aëris in teneras possent proferrier auras.
Postremo, quoniam incultis praestare videmus
Culta loca, et manibus meliores reddere fetus,
Esse videlicet in terris primordia rerum;
Quae nos, fecundas vortentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod si nulla forent, nostro sine quaeque labore,
Sponte sua, multo fieri meliora videres.
Huc accedit, uti quidque in sua corpora rursum
Dissolvat natura, neque ad nihilum interimat res.

Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quaeque repente erepta periret;
Nulla vi foret usus enim, quae partibus eius
Discidium parere, et nexus exsolvere, posset.
Quod nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
Donec vis obiit, quae res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissolvatque,
Nullius exitium patitur natura videri.
Praeterea, quaecunque vetustate amovet aetas,
Si penitus perimit consumens materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitae
Reducit Venus; et reductum daedala tellus
Unde alit, atque auget, generatim pabula praebens?
Unde mare, ingenui fontes, aeternaque longe
Flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali corpore quae sunt, 233
Infinita aetas consumse ante acta diesque.
Quod si in eo spatio atque ante acta aetate fuere,
E quibus haec rerum consistit summa refecta;
Immortali sunt natura praedita certe:
Haud igitur possunt ad nilum quaeque revorti.
Denique, res omneis eadem vis causaque volgo
Conficeret, nisi materies aeterna teneret
Inter se nexu minus aut magis indupedita;
Tactus enim leti satis esset causa profecto;
Quippe ubi nulla forent aeterno corpore; quorum
Contextum vis deberet dissolvere quaeque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, aeternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura quoiusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes

Discidio redeunt in corpore materiaï.
Postremo, pereunt imbres, ubi eos pater Aether
In gremium matris Terraï praecipitavit:
At nitidae surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsae, fetuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc laetas urbeis puerûm florere videmus,
Frundiferasque novis avibus canere undique silvas:
Hinc fessae pecudes pingues per pabula laeta
Corpora deponunt, et candens lacteus humor
Uberibus manat distentis: hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero menteis perculsa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quaecunque videntur:
Quando alid ex alio reficit natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adiuta aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari
De nihilo, neque item genitas ad nil revocari;
Ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe praeterea, quae corpora tute necesse est
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, et nubila differt;
Interdum, rapido percurrens turbine, campos
Arboribus magnis sternit, monteisque supremos
Silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, saevitque minaci murmure, pontus.
Sunt igitur ventei nimirum corpora caeca,
Quae mare, quae terras, quae denique nubila coeli
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,

Ac quom mollis aquae fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquaï,
Fragmina coniiciens silvarum, arbustaque tota:
Nec validi possunt pontes venientis aquaï
Vim subitam tolerare; ita, magno turbidus imbri
Molibus incurrit, validis cum viribus, amnis;
Dat sonitu magno stragem; volvitque sub undis
Grandia saxa; ruit qua quidquam fluctibus obstat.
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quae, veluti validum quom flumen procubuere
Quamlibet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vortice torto
Corripiunt, rapidique rotanti turbine portant.
Quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca:
Quandoquidem factis, et moribus, aemula magnis 297
Amnibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.
  Tum porro varios rerum sentimus odores,
Nec tamen ad nareis venienteis cernimus unquam:
Nec validos aestus tuimur, nec frigora quimus
Usurpare oculis, nec voces cernere suemus:
Quae tamen omnia corporea constare necesse est
Natura; quoniam sensus impellere possunt:
Tangere enim aut tangi, nisi corpus, nulla potest res.
  Denique fluctifrago suspensae in litore vestes
Uvescunt; eaedem dispansae in sole serescunt:
At neque, quo pacto persederit humor aquaï,
Visum est, nec rursum quo pacto fugerit aestu.
In parvas igitur parteis dispergitur humor,
Quas oculi nulla possunt ratione videre.
  Quin etiam, multis solis redeuntibus annis,
Annulus in digito subtertenuatur habendo:

Stillicidi casus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus occulte decrescit vomer in arvis:
Strataque iam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum, portas propter, ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari
Saepe salutantum tactu, praeterque meantum.
Haec igitur minui, quom sint detrita, videmus;
Sed, quae corpora decedant in tempore quoque,
Invida praeclusit speciem natura videndi.
  Postremo, quaecunque dies naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri;
Nec porro quaecunque aevo macieque senescunt:
Nec, mare quae impendent, vesco sale saxa peresa
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus caecis igitur natura gerit res. 329
  Nec tamen undique corporea stipata tenentur
Omnia natura; namque est in rebus inane:
Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus;
Nec sinet errantem dubitare, et quaerere semper
De summa rerum, et nostris diffidere dictis.
Quapropter locus est intactus, inane, vacansque.
Quod si non esset, nulla ratione moveri
Res possent; namque, officium quod corporis exstat,
Officere atque obstare, id in omni tempore adesset
Omnibus: haud igitur quidquam procedere possent,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.
At nunc per maria, ac terras, sublimaque caeli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos: quae, si non esset inane,
Non tam sollicito motu privata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuissent:

Undique materies quoniam stipata quiesset.
Praeterea, quamvis solidae res esse putentur,
Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
In saxis ac speluncis permanat aquarum
Liquidus humor, et uberibus flent omnia guttis:
Dissupat in corpus sese cibus omne animantum:
Crescunt arbusta, et fetus in tempore fundunt,
Quod cibus in totas, usque ab radicibus imis,
Per truncos ac per ramos diffunditur omneis:
Inter saepta meant voces, et clausa domorum
Transvolitant: rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod, nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique, quur alias aliis praestare videmus
Pondere res rebus, nihilo maiore figura?
Nam, si tantundem est in lanae glomere, quantum
Corporis in plumbo est, tantundem pendere par est;
Corporis officium est quoniam premere omnia deorsum:
Contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo, quod magnum est aeque, leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat inanis;
At contra gravius plus in se corporis esse
Dedicat, et multo vacuum minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quaerimus, admixtum rebus; quod Inane vocamus.
Illud, in his rebus ne te deducere vero
Possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
Cedere squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undae:
Sic alias quoque res inter se posse moveri,

Et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
Scilicet id falsa totum ratione receptum est.
Nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
Ni spatium dederint latices? concedere porro
Quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandum est corpora quaeque,
Aut esse admixtum dicundum est rebus inane;
Unde initum primum capiat res quaeque movendi.
Postremo, duo de concurso corpora lata
Si cita dissiliant, nempe aër omne necesse est,
Inter corpora quod fiat, possidat inane.
Is porro quamvis, circum celerantibus auris,
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Compleri spatium: nam primum quemque necesse est
Occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
Quod si forte aliquis, quom corpora dissiluere, 392
Tum putat id fieri, quia se condenseat aër,
Errat: nam vacuum tum fit, quod non fuit ante,
Et repletur item, vacuum quod constitit ante;
Nec tali ratione potest denserier aër,
Nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
Ipse in se trahere, et parteis conducere in unum.
Quapropter, quamvis causando multa moreris,
Esse in rebus inane tamen fateare necesse est.
Multaque praeterea tibi possum commemorando
Argumenta fidem dictis conradere nostris:
Verum animo satis haec vestigia parva sagaci
Sunt, per quae possis cognoscere cetera tute.
Namque canes ut montivagae persaepe feraï
Naribus inveniunt intectas frunde quietes,
Quom semel institerunt vestigia certa viaï:
Sic alid ex alio per te tute ipse videre

Talibus in rebus poteris, caecasque latebras
Insinuare omneis, et verum protrahere inde.
Quod si pigraris, paullumve rescesseris abs re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
Usque adeo largos haustus de fontibu' magnis
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra senectus
Serpat, et in nobis vitaï claustra resolvat,
Quam tibi de quavis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc, ut repetam coeptum pertexere dictis.
Omnis, ut est, igitur, per se, natura, duabus
Consistit rebus: nam corpora sunt, et inane,
Haec in quo sita sunt, et qua divorsa moventur.
Corpus enim per se communis dedicat esse
Sensus; quoi nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quo referentes
Confirmare animos quidquam ratione queamus.
Tum porro locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Si nullum foret, haud quaquam sita corpora possent
Esse, neque omnino quoquam divorsa meare:
Id quod iam supra tibi paullo ostendimus ante.
Praeterea nihil est, quod possis dicere ab omni
Corpore seiunctum, secretumque esse ab inani;
Quod quasi tertia sit numero natura reperta.
Nam quodcunque erit, esse aliquid debebit id ipsum
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit;
Quom si tactus erit quamvis levis, exiguusque,
Corporis augebit numerum, summamque sequetur:
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hoc id erit vacuum, quod inane vocamus.

Praeterea per se quodcunque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum;
Aut erit, ut possunt in eo res esse, gerique:
At facere, et fungi, sine corpore nulla potest res;
Nec praebere locum porro, nisi inane vacansque.
Ergo praeter inane, et corpora, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
Nec, quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
Nam quaecunque cluent, aut his coniuncta duabus
Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
Coniunctum est id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est seiungi, seque gregari,
Pondus uti saxi, calor ignis, liquor aquaï, 454
Tactus corporibus cunctis, intactus inani.
Servitium contra, paupertas, divitiaeque,
Libertas, bellum, concordia, cetera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque;
Haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.
Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in aevo,
Tum, quae res instet; quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.
Denique, Tyndaridem raptam, belloque subactas
Troiugenas genteis quom dicunt esse, videndum est,
Ne forte haec per se cogant nos esse fateri;
Quando ea secla hominum, quorum haec eventa fuerunt,
Irrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas.
Namque aliud terris, aliud legionibus ipsis,
Eventum dici poterit, quodcunque erit actum.

Denique, materies si rerum nulla fuisset,
Nec locus, ac spatium, res in quo quaeque geruntur;
Nunquam Tyndaridis formae conflatus amore
Ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
Clara accendisset saevi certamina belli;
Nec clam durateus Troianis Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Graiugenarum:
Perspicere ut possis, res gestas funditus omneis,
Non ita, uti corpus, per se constare, neque esse:
Nec ratione cluere eadem, qua constat inane:
Sed magis ut merito possis eventa vocare
Corporis, atque loci, res in quo quaeque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quae constant principiorum.
Sed, quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringere; nam solido vincunt ea corpore demum;
Etsi difficile esse videtur credere, quidquam
In rebus solido reperiri corpore posse:
Transit enim fulmen coeli per saepta domorum,
Clamor ut, ac voces: ferrum candescit in igni;
Dissiliuntque fere ferventi saxa vapore:
Conlabefactatus rigor auri solvitur aestu:
Tum glacies aeris, flamma devicta, liquescit:
Permanat calor argentum, penetraleque frigus;
Quando utrumque manu, retinentes pocula rite,
Sensimus, infuso lympharum rore superne:
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quae solido atque aeterno corpore constent;
Semina quae rerum, primordiaque, esse docemus:
Unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio, quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe constare reperta est,
Corporis, atque loci, res in quo quaeque geruntur;
Esse utramque sibi per se, puramque, necesse est:
Nam quacunque vacat spatium, quod inane vocamus;
Corpus ea non est: qua porro cunque tenet se
Corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
Sunt igitur solida, ac sine inani, corpora prima.
Praeterea, quoniam genitis in rebus inane est,
Materiem circum solidam constare necesse est:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore inane suo celare atque intus habere,
Si non, quod cohibet, solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi materiaï
Concilium, quod inane queat tectum cohibere.
Materies igitur, solido quae corpore constat,
Esse aeterna potest, quom cetera dissolvantur.
Tum porro, si nil esset, quod inane vacaret,
Omne foret solidum: nisi contra corpora certa
Essent, quae loca complerent, quaecunque tenerent;
Omne, quod est, spatium, vacuum constaret inane.
Alternis igitur nimirum corpus inani
Distinctum; quoniam nec plenum gnaviter exstat;
Nec porro vacuum: sunt ergo corpora certa,
Quae spatium pleno possint distinguere inane.
Haec neque dissolvi plagis, extrinsecus icta,
Possunt; nec porro, penitus penetrata, retexi;
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id quod iam supra tibi paullo ostendimus ante.
Nam neque conlidi sine inani posse videtur
Quidquam, nec frangi, nec findi in bina secando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,

Nec penetralem ignem; quibus omnia conficiuntur,
Et quo quaeque magis cohibet res intus inane,
Tam magis his rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida, ac sine inani, corpora prima
Sunt, ita uti docui, sint haec aeterna necesse est.
  Praeterea, nisi materies aeterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quaeque redissent;
De nihiloque renata forent, quaecunque videmus.
At quoniam supra docui, nil posse creari
De nihilo, neque, quod genitum est, ad nil revocari;
Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolvi quo quaeque supremo tempore possint,
Materies ut suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia, servata per aevom,
Ex infinito iam tempore res reparare.
  Denique, si nullam finem natura parasset
Frangundis rebus, iam corpora materiaï
Usque redacta forent, aevo frangente priore,
Ut nihil ex illis a certo tempore posset,
Conceptum, summum aetatis pervadere finem;
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus refici: quapropter longa diei
Infinita aetas anteacti temporis omnis,
Quod fregisset adhuc, disturbans dissolvensque,
Nunquam id reliquo reparari tempore posset:
At nunc nimirum frangundi reddita finis
Certa manet, quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint aevi contingere florem.
  Huc accedit, uti solidissima materiaï
Corpora quom constant, possint tamen omnia reddi

Mollia, quae fiunt, aër, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, et qua vi cunque gerantur:
Admixtum quoniam simul est in rebus inane.
At contra, si mollia sint primordia rerum,
Unde queant validi silices ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi: nam funditus omnis
Principio fundamenti natura carebit.
Sunt igitur solida pollentia simplicitate;
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Artari possunt, validasque ostendere vireis.
Porro, si nulla est frangundis reddita finis
Corporibus, tamen ex aeterno tempore quaeque
Nunc etiam superare necesse est corpora rebus,
Quae nondum clueant ullo tentata periclo.
At, quoniam fragili natura praedita constant,
Discrepat, aeternum tempus potuisse manere 583
Innumerabilibus plagis vexata per aevom.
Denique, iam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constat, vitamque tenendi,
Et quid quaeque queant per foedera naturaï,
Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quidquam; quin omnia constant
Usque adeo, variae voluores ut, in ordine cunctae,
Ostendant maculas generaleis corpore inesse:
Immutabile materiae quoque corpus habere
Debent nimirum. Nam, si primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque iam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens;
Nec totiens possent generatim secla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.

Tum porro, quoniam extremum quoiusque cacumen
Corporis est illud, quod nostri cernere sensus
Iam nequeunt; id nimirum sine partibus exstat,
Et minuma constat natura: nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit;
Alterius quoniam est ipsum pars primaque, et ima:
Inde aliae, atque aliae, simileis ex ordine parteis
Agmine condenso naturam corporis explent.
Quae, quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Haerere; unde queant nulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Quae minumis stipata cohaerent partibus arte;
Non ex ullorum conventu conciliata,
Sed magis aeterna pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, neque diminui iam
Concedit natura, reservans semina rebus.
Praeterea, nisi erit minumum, parvissima quaeque
Corpora constabunt ex partibus infinitis:
Quippe ubi dimidiae partis pars semper habebit
Dimidiam partem, nec res praefiniet ulla.
Ergo rerum inter summam minumamque quid escit?
Nil erit, ut distent: nam quamvis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen, parvissima quae sunt,
Ex infinitis constabunt partibus aeque.
Quod, quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea, quae nullis iam praedita partibus exstent,
Et minuma constent natura: quae quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi solida, atque aeterna, fatendum.
Denique, ni minumas in parteis cuncta resolvi
Cogere consuesset rerum natura creatrix,
Iam nihil ex illis eadem reparare valeret:

Propterea, quia, quae nullis sunt partibus aucta,
Non possunt ea, quae debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, per quos res quaeque geruntur.
Quapropter, qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux proelia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inaneis,
Quamde graveis inter Graios, qui vera requirunt.
Omnia enim stolidi magis admirantur amantque,
Invorsis quae sub verbis latitantia cernunt;
Veraque constituunt, quae belle tangere possunt
Aureis, et lepido quae sunt fucata sonore.
Nam quur tam variae res possent esse, requiro,
Ex uno si sunt igni, puroque, creatae?
Nil prodesset enim calidum denserier ignem,
Nec rarefieri, si partes ignis eandem
Naturam, quam totus habet super ignis, haberent.
Acrior ardor enim conductis partibus esset:
Languidior porro disiectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est quod posse rearis
Talibus in causis; nedum variantia rerum
Tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
Id quoque, si faciant admixtum rebus inane,
Denseri poterunt ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa sibi cernunt contraria inesse,
Et fugitant in rebus inane relinquere purum;
Ardua dum metuunt, amittunt vera viai:
Nec rursum cernunt exemtum rebus inane,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,

Aestifer ignis uti lumen iacit, atque vaporem;
Ut videas non e stipatis partibus esse.
Quod si forte ullá credunt ratione potesse
Igneis in coetu stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex nulla facere id si parte reparcent,
Occidet ad nihilum nimirum funditus ardor
Omnis, et ex nihilo fient quaecunque creantur.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante;
Proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
De nihiloque renata virescat copia rerum.
Nunc igitur, quoniam certissima corpora quaedam
Sunt, quae conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, et convortunt corpora sese;
Scire licet, non esse haec ignea corpora rerum.
Nil referret enim, quaedam decedere, abire,
Atque alio attribui, mutarique ordine, quaedam,
Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent:
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearet.
Verum, ut opinor, ita est: sunt quaedam corpora, quorum
Concursus, motus, ordo, positura, figurae,
Efficiunt igneis, mutatoque ordine mutant
Naturam; neque sunt igni simulata, neque ullae
Praeterea rei, quae corpora mittere possit
Sensibus, et nostros adiectu tangere tactus.
Dicere porro ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem,
Quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat,

Et labefactat eos, unde omnia credita pendent;
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
Credit enim sensus ignem cognoscere vere;
Cetera non credit, quae nilo clara minus sunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum, esse videtur.
Quo referemus enim? Quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest? Quî vera ac falsa notemus?
Praeterea, quare quisquam magis omnia tollat,
Et velit ardoris naturam linquere solam,
Quam neget esse ignes, summam tamen esse relinquat?
Aequa videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter, qui materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere posse;
Et qui principium gignundis aëra rebus
Constituere; aut humorem quicunque putarunt
Fingere res ipsum per se; terramve creare
Omnia, et in rerum naturas vortier omneis;
Magnopere a vero longi dêrrasse videntur.
Adde etiam, qui conduplicant primordia rerum,
Aëra iungentes igni, terramque liquori;
Et quì quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex igni, terra, atque anima, procrescere, et imbri.
Quorum Acragantinus cumprimis Empedocles est:
Insula quem triquetris terrarum gessit in oris;
Quam fluitans circum magnis amfractibus aequor
Ionium glaucis adspergit virus ab undis,
Angustoque fretu rapidum mare dividit undis
Aeoliae terrarum oras a finibus eius:
Hîc est vasta Charybdis, et hîc Aetnaea minantur
Murmura, flammarum rursum se conligere iras,
Faucibus eruptos iterum ùt vis evomat igneis,
Ad coelumque ferat flammaï fulgura rursum.

Quae quom magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visundaque fertur,
Rebus opima bonis, multa munita virûm vi:
Nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se,
Nec sanctum magis, et mirum, carumque, videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris eius
Vociferantur, et exponunt praeclara reperta;
Ut vix humana videatur stirpe creatus.
Hic tamen, et supra quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores;
Quamquam, multa bene ac divinitus invenientes,
Ex adyto tanquam cordis, responsa dedere
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode ex Phoebi lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter magni magno cecidere ibi casu: 742
Primum, quod motus, exemto rebus inani,
Constituunt, et res molleis rarasque relinquunt,
Aëra, solem, ignem, terras, animalia, fruges;
Nec tamen admiscent in eorum corpus inane:
Deinde, quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori;
Nec prorsum in rebus minumum consistere quidquam:
Quom videamus id extremum quoiusque cacumen
Esse, quod ad sensus nostros minumum esse videtur;
Coniicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, minumum consistere rebus.
Huc accedit item, quoniam primordia rerum
Mollia constituunt, quae nos nativa videmus
Esse, et mortali cum corpore funditus: atqui
Debeat ad nihilum iam rerum summa revorti,
De nihiloque renata vigescere copia rerum:

Quorum utrumque quid a vero iam distet, habebas.
Deinde inimica modis multis sunt, atque venena
Ipsa, sibi inter se: quare aut congressa peribunt,
Aut ita diffugient, ut, tempestate coacta,
Fulmina diffugere, atque imbreis, ventosque videmus.
Denique, quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissolvuntur,
Quî magis illa queunt rerum primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter se naturam, tempore ab omni.
Sin ita forte putas ignis terraeque coire
Corpus, et aërias auras, roremque liquorum,
Nil in concilio naturam ut mutet eorum;
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non animans, non exanimo cum corpore, ut arbos;
Quippe suam quidque in coetu variantis acervi
Naturam ostendet, mixtusque videbitur aër
Cum terra simul, et quodam cum rore, manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandestinam caecamque adhibere;
Emineat ne quid, quod contra pugnet et obstet,
Quo minus esse queat proprie, quodcunque creatur.
Quin etiam repetunt a coelo, atque ignibus eius;
Et primum faciunt ignem se vortere in auras
Aëris: hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri; retroque a terra cuncta revorti,
Humorem primum, post aëra, deinde calorem:
Nec cessare haec inter se mutare, meare
A coelo ad terram, de terra ad sidera mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam superare necesse est;

Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Quapropter, quoniam quae paullo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse est
Ex aliis ea, quae nequeant convortier usquam:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Quin potius, tali natura praedita, quaedam
Corpora constituas; ignem si forte crearint,
Posse eadem, demtis paucis, paucisque tributis,
Ordine mutato, et motu, facere aëris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
  At manifesta palam res indicat, inquis, in auras
Aëris e terra res omneis crescere, alique;
Et, nisi tempestas indulget tempore fausto
Imbribus, et tabe nimborum, arbusta vacillant;
Solque sua pro parte fovet, tribuitque calorem;
Crescere non possint fruges, arbusta, animantes.
Scilicet; et nisi nos cibus aridus, et tener humor,
Adiuvet, amisso iam corpore, vita quoque omnis
Omnibus e nervis atque ossibus exsolvatur:
Adiutamur enim dubio procul, atque alimur, nos
Certis ab rebus, certis aliae atque aliae res:
Nimirum, quia multimodis communia multis
Multarum rerum in rebus primordia multa
Sunt; ideo variis variae res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia saepe
Cum quibus, et quali positura, contineantur;
Et quos inter se dent motus, accipiantque.
Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Constituunt; eadem fruges, arbusta, animanteis:
Verum aliis alioque modo commixta moventur.

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides, multis communia verbis:
Quom tamen inter se versus, ac verba, necesse est
Confiteare et re, et sonitu distare sonanti:
Tantum elementa queunt, permutato ordine solo!
At rerum quae sunt primordia, plura adhibere
Possunt, unde queant variae res quaeque creari.
Nunc et Anaxagorae scrutemur ὁμοιομέρειαν,
Quam Graii memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas:
Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
Principium rerum, quam dicit ὁμοιομέρειαν.
Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibu', sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus viscus, gigni; sanguenque creari
Sanguinis inter se multis coëuntibu' guttis:
Ex aurique putat micis consistere posse
Aurum, et de terris terram concrescere parvis;
Ignibus ex igneis, humorem humoribus, esse.
Ceterà consimili fingit ratione, putatque.
Nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandis.
Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare; atque illis iuxta, quos diximus ante.
Adde, quod imbecilla nimis primordia fingit,
Si primordia sunt, simili quae praedita constant
Natura atque ipsae res sunt; aequeque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res ulla refraenat.
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
Ut mortem effugiat, leti sub dentibus ipsis?
Ignis? an humor? an aura? quid horum? sanguis an? anne os?

Nil, ut opinor; ubi ex aequo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quae manifesta videmus
Ex oculis nostris, aliqua vi victa, perire.
At neque recidere ad nihilum res posse, neque autem
Crescere de nihilo, testor res ante probatas.
  Praeterea, quoniam cibus auget corpus alitque,
Scire licet, nobis venas, et sanguen, et ossa,
Et nervos, alienigenis ex partibus esse:
Sive cibos omneis commixto corpore dicent
Esse, et habere in se nervorum corpora parva,
Ossaque, et omnino venas, parteisque cruoris;
Fiet, uti cibus omnis et aridus, et liquor ipse,
Ex alienigenis rebus constare putentur,
Ossibus, et nervis, venisque, et sanguine, mixta.
Praeterea, quaecunque e terra corpora crescunt, 868
Si sunt in terris, terram constare necesse est
Ex alienigenis, quae terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In lignis si flamma latet, fumusque, cinisque,
Ex alienigenis consistant ligna necesse est.
  Linquitur hic tenuis latitandi copia quaedam,
Id quod Anaxagoras sibi sumit; ut omnibus omneis
Res putet immixtas rebus latitare, sed illud
Apparere unum, quoius sint pluria mixta,
Et magis in promtu, primaque in fronte, locata:
Quod tamen a vera longe ratione repulsum est.
Conveniebat enim, fruges quoque saepe, minaci
Robore quom saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliquid, nostro quae corpore aluntur:
[Quom lapidem in lapidem terimus, manare cruorem.]

Consimili ratione herbas quoque saepe decebat,
Et laticis dulceis guttas, similique sapore
Mittere, lanigerae quales sunt ubere lactis:
Scilicet; et glebis terrarum saepe friatis
Herbarum genera, et fruges, frundeisque videri,
Dispertita, ac in terram latitare minute:
Postremo in lignis cinerem fumumque videri,
Quom praefracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet, non esse in rebus res ita mixtas;
Verum semina multimodis immixta latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At saepe in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus Austris,
Donec flammaï fulserunt flore coorto: 899
Scilicet; et non est lignis tamen insitus ignis,
Verum semina sunt ardoris multa, terendo
Quae quom confluxere, creant incendia silvis.
Quod si facta foret silvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier ignes:
Conficerent volgo silvas, arbusta cremarent.
Iamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre, eadem primordia saepe
Cum quibus, et quali positura, contineantur;
Et quos inter se dent motus, accipiantque?
Atque eadem, paullo inter se mutata, creare
Igneis e lignis? quo pacto verba quoque ipsa
Inter se paullo mutatis sunt elementis,
Cum ligna atque igneis distincta voce notemus.
Denique, iam quaecunque in rebus cernis apertis,
Si fieri non posse putas, quin materiaï

Corpora consimili natura praedita fingas,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
Fiet, uti risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrumis salsis humectent ora genasque.
Nunc age, quod superest, cognosce, et clarius audi:
Nec me animi fallit, quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mî in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: iuvat integros accedere fonteis,
Atque haurire: iuvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musae.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et artis
Religionum animos nodis exsolvere pergo;
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musaeo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
Sed, veluti pueris absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, prius oras, pocula circum,
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali facto recreata, valescat:
Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,

Et quasi Musaeo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, qua constet comta figura.
Sed quoniam docui, solidissima materiaï
Corpora perpetuo volitare, invicta per aevom;
Nunc age, summaï quaedam sit finis eorum,
Necne sit, evolvamus: item, quod inane repertum est,
Seu locus, ac spatium, res in quo quaeque gerantur,
Pervideamus, utrum finitum funditus omne
Constet, an immensum pateat, vasteque profundum.
Omne quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum est; namque extremum debebat habere:
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat; ut videatur,
Quo non longius haec sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum est,
Non habet extremum; caret ergo fine, modoque:
Nec refert, quibus assistas regionibus eius:
Usque adeo, quem quisque locum possedit, in omneis
Tantundem parteis infinitum omne relinquit.
Praeterea, si iam finitum constituatur
Omne, quod est, spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, iaciatque volatile telum
Id validis utrum contortum viribus ire,
Quo fuerit missum, mavis, longeque volare;
An prohibere aliquid censes, obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim, sumasque, necesse est,
Quorum utrumque tibi effugium praecludit, et omne
Cogit ut exemta concedas fine patere.

Nam, sive est aliquid, quod prohibeat efficiatque,
Quo minu', quo missum est, veniat, finique locet se;
Sive foras fertur, non est a fine profectum.
Hoc pacto sequar, atque, oras ubicunque locaris
Extremas, quaeram, quid telo denique fiat.
Fiet, uti nusquam possit consistere finis;
Effugiumque fugae prolatet copia semper.
  Praeterea, spatium summaï totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret; iam copia materiaï
Undique ponderibus solidis confluxet ad imum;
Nec res ulla geri sub coeli tegmine posset;
Nec foret omnino coelum, neque lumina solis:
Quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
Ex infinito iam tempore, subsidendo.
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla est; quia nil est funditus imum,
Quo quasi confluere, et sedeis ubi ponere possint;
Semper in assiduo motu res quaeque geruntur
Partibus in cunctis, aeternaque suppeditantur,
Ex infinito cita, corpora materiaï.
  Postremo ante oculos rem res finire videtur:
Aër dissaepit colleis, atque aëra montes;
Terra mare, et contra mare terras terminat omneis:
Omne quidem vero nihil est, quod finiat, extra.
Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint aevi labentia tractu;
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
Finibus exemtis, in cunctas undique parteis.
  Ipsa modum porro sibi rerum summa parare

Ne possit, natura tenet: quia corpus inani,
Et, quod inane autem est, finiri corpore cogit:
Ut sic alternis infinita omnia reddat.
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum,
Simplice natura, ut pateat tamen immoderatum:
Nec mare, nec tellus, neque coeli lucida templa,
Nec mortale genus, nec Divom corpora sancta,
Exiguum possent horraï sistere tempus.
Nam dispulsa suo de coetu, materiaï
Copia ferretur magnum per inane, soluta;
Sive adeo potius nunquam concreta creasset
Ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
Nam certe neque consilio primordia rerum,
Ordine se suo quaeque, sagaci mente, locarunt;
Nec, quos quaeque darent motus, pepigere profecto:
Sed quia multa, modis multis mutata, per omne,
Ex infinito, nexantur percita plagis;
Omne genus motus et coetus experiundo,
Tandem deveniunt in taleis dispositura, s,
Qualibus haec rebus consistit summa creata:
Et multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus coniecta est convenienteis,
Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, et solis terra vapore
Fota novet fetus; summa quoque gens animantum
Floreat, et vivant labentes aetheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, nisi materiaï
Ex infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparare in tempore quoque.
Nam veluti, privata cibo, natura animantum
Diffluit, amittens corpus; sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit suppeditare

Materies, aliqua regione avorsa viaï.
Nec plagae possunt extrinsecus undique summam
Conservare omnem, quaecunque est conciliata:
Cudere enim crebro possunt, partemque morari,
Dum veniant aliae, ac suppleri summa queatur.
Interdum resilire tamen coguntur, et una
Principiis rerum spatium, tempusque fugaï
Largiri, ut possint a coetu libera ferri.
Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est:
Et tamen, ut plagae quoque possint suppetere ipsae,
Infinita opus est vis undique materiaï.
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summae, quod dicunt, omnia niti;
Atque ideo mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa:
Ipsum si quidquam posse in se sistere credis;
Et, quae pondera sunt sub terris, omnia sursum
Nitier, in terraque retro requiescere posta;
Ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus:
Et simili ratione animalia suppa vagari
Contendunt, neque posse e terris in loca coeli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in coeli templa volare:
Illi quom videant solem, nos sidera noctis
Cernere, et alternis nobiscum tempora coeli
Dividere, et nocteis parileis agitare diebus.
Sed vanus stolidis haec omnia finxerit error,
Amplexi quod habent perverse prima viaï.
Nam medium nihil esse potest, ubi inane locusque
Infinita: neque omnino, si iam medium sit,

Possit ibi quidquam hac potius consistere causa,
Quam quavis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Per medium, per non medium, concedat oportet
Aequis ponderibus, motus quacunque feruntur.
Nec quisquam locus est, quo corpora quom venere,
Ponderis amissa vi, possint stare in inani:
Nec, quod inane autem est, ulli subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat:
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilium, medii cupedine victae.
Praeterea, quoniam non omnia corpora fingunt
In medium niti, sed terrarum, atque liquores,
Humorem ponti, magnasque e montibus undas,
Et quasi terreno quae corpore contineantur:
At contra tenueis exponunt aëris auras,
Et calidos simul a medio differrier igneis;
Atque ideo totum circumtremere aethera signis,
Et solis flammam per coeli caerula pasci,
Quod calor, a medio fugiens, ibi colligat omnis:
Quippe etiam vesci e terra mortalia secla;
Nec prorsum arboribus summos frundescere ramos
Posse, nisi a terris paullatim quoique cibatum
Terra det: at supra circumtegere omnia coelum;
Ne, volucri ritu flammarum, moenia mundi
Diffugiant subito magnum per inane, soluta;
Et ne cetera consimili ratione sequantur:
Neve ruant coeli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat, et omnes,
Inter permixtas rerum coelique ruinas,
Corpora solventes, abeant per inane profundum:
Temporis ut puncto nihil exstet reliquiarum,

Desertum praeter spatium, et primordia caeca.
Nam, quacunque prius de parti corpora de'sse
Constitues, haec rebus erit pars ianua leti:
Hac se turba foras dabit omnis materiaï.
  Haec si pernosces, parva perfunctus opella;
Namque alid ex alio clarescet; nec tibi caeca
Nox iter eripiet, quin ultima naturaï
Pervideas: ita res accendent lumina rebus.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Ad studium philosophiae, quae sola leniat curas, animumque metu exsolvat, postquam Memmium suum poëta v. 1 - 60. cohortatus est; de atomorum, seu seminum, affectionibus disputat, quarum primam in motu ponit. Moveri atomos, perpetuum incrementum atque detrimentum rerum arguit, v. 61 - 78. Motum autem hunc atomi vel suopte ponderi debent, vel ictibus aliarum. Et moventur deorsum: quippe omnes atomi sunt graves; sed cum concurrunt solidae, necesse est quoquoversum ab se invicem dissiliant, v. 79 - 87. Quod e natura vacui demonstratur, v. 88 - 93. Quaedam igitur atomi implicantur aliis: quae arctius iunguntur, res duras et densas efficiunt; quae laxius, res molles et raras, aëra et lumen, v. 94 - 107. Quaedam vero atomi nunquam coalescunt, sed, uti ramenta pulveris videmus in radiis solis, continuo motu per inane feruntur, atque alia corpora subinde percutiunt et agitant, v. 108 - 140. Atomorum, deorsum tendentium, summa celeritas ita declaratur, ut solaris lucis per tanta haec spatia velocissima traiectio, tanquam argumentum a minori, inducatur, v. 141 - 166. Deinde poëta per digressionem eos insectatus, qui ex corpusculorum fortuita concursione hunc mundi pulcherrimum ornatum esse perfectum, et sine divina providentia [illegible]ratum et immutabilem re-

rum ordinem conservari negant, v. 167 - 183. redit ad superius argumentum, asseritque, atomos ferri in locum inferiorem, v. 184 - 215. easdem a recta linea declinare minimo intervallo, v. 216 - 221. Quod nisi declinarent, nihil unquam oriretur, quoniam adhaesio nulla et complexio locum haberet; nihil liberum hominibus esset, cum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur, v. 222 - 271. Sed motus ille voluntarius est, distatque multum a violento ac necessario, v. 272 - 293. Feruntur denique eodem atomi motu, quo ab aeterno ferebantur; nec, quod rerum summa alta quiete torpescere videatur, idcirco quisquam huic opinioni debet adversari: necessum enim est motus atomorum cerni nequeat, cum atomi ipsae non percipiantur, rerumque etiam quae sub sensus cadunt, motus nostram e longinquo spectantium aciem saepe fugiat, v. 294 - 332. Altera individuorum corpusculorum affectio in figura cernitur, v. 333 - 341. qua quantum inter se differant, ex eo intelligitur, quod res, animatae pariter atque inanimatae, diversimode figuratae, naturaque sua et effectu diversae sunt, v. 342 - 425. Itaque quod aliae sunt hamatae et asperae atomi, aliae laeves et rotundae *etc.* inde explicandum, quae figurae amara, quae dulcia, quae dura, quae mollia corpora componant, v. 426 - 476. Nec vero haec figurarum varietas est infinita; corpuscula tamen eiusdem figurae infinita sunt: e quorum perpetuo concursu mundus perfectus est, resque gignuntur, v. 477 - 580. Sed res neque ex uno genere principiorum, neque ex omnibus unius figurae et similibus principiis constant; sed insunt in concretis quibusvis variarum figurarum principia: quod partim historia naturalis telluris, partim allegorica quadam mythi de Cybele interpretatione illustratur, v. 581 - 728. Porro, praeter pondus et figuram, elementa rerum non habent sensibiles, quas vocamus, qualitates, colorem videlicet, saporem, frigus, calorem; nec sensu praedita sunt: quamvis res coloratae, sapidae, frigidae, calidae et sensibiles ex iis gignantur, v. 729 - 1021. Denique infinitae atomi, per infinitum inane volitantes, infinitos mundos efficiunt: qui mundi augentur aliquando ab atomis, ex infinito delapsis, aliquando etiam, avolantibus in infinitum atomis, diminuuntur ac dissolvuntur, v. 1022 - 1149. uti ante ocu-

los omnia paullatim effeta fiunt, et, quae olim laetissime adoleverant, plantae atque animalia iam nunc senescant, et ordine suo demum interibunt, v. 1150 - 1172.

Suave mari magno turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem;
Non, quia vexari quemquam est iocunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
Suave etiam, belli certamina magna tueri,
Per campos instructa, tua sine parte pericli.
Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere,
Edita doctrina sapientum, templa serena;
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palanteis quaerere vitae,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti praestante labore 12
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.
O miseras hominum menteis! o pectora caeca!
Qualibus in tenebris vitae, quantisque periclis
Degitur hoc aevi, quodcunque est! Nonne videre est,
Nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, quoi
Corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
Iocundo sensu, cura semota metuque?
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quae demant cunque dolorem,
Delicias quoque uti multas substernere possint;
Gratius interdum neque natura ipsa requirit.
Si non aurea sunt iuvenum simulacra per aedeis,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur;
Nec domus argento fulget, auroque renidet;
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
Attamen inter se, prostrati in gramine molli,

Propter aquae rivum, sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iocunde corpora curant:
Praesertim quom tempestas arridet, et anni
Tempora conspergunt viridanteis floribus herbas.
Nec calidae citius decedunt corpore febres,
Textilibus si in picturis ostroque rubenti
Iactaris, quam si plebeia in veste cubandum est.
Quapropter, quoniam nil nostro in corpore gazae
Proficiunt, neque nobilitas, nec gloria regni;
Quod superest, animo quoque nil prodesse putandum:
Si non forte tuas legiones per loca campi
Fervere quom videas, belli simulacra cienteis;
Fervere quom videas classem, lateque vagari;
His tibi cum rebus timefactae religiones
Effugiunt animo pavidae, mortisque timores:
Tum vacuum tempus linquunt, curaque solutum.
Quod si ridicula haec, ludibriaque esse videmus,
Re veraque metus hominum, curaeque sequaces
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela;
Audacterque inter reges, rerumque potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpureaï:
Quid dubitas, quin omni' sit haec rationi' potestas,
Omnis cum in tenebris praesertim vita laboret?
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque.
Nunc age, quo motu genitalia materiaï

Corpora res varias gignant, genitasque resolvant,
Et qua vi facere id cogantur, quaeve sit ollis
Reddita mobilitas magnum per inane meandi,
Expediam: tu te dictis praebere memento.
  Nam certe non inter se stipata cohaeret
Materies, quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus aevo,
Ex oculisque vetustatem subducere nostris;
Quom tamen incolumis videatur summa manere;
Propterea, quia, quae decedunt corpora quoique,
Unde abeunt, minuunt; quo venere, augmine donant:
Olla senescere, at haec contra florescere cogunt.
Nec remorantur ibi: sic rerum summa novatur
Semper, et inter se mortales mutua vivunt.
Augescunt aliae gentes, aliae minuuntur;
Inque brevi spatio mutantur secla animantum,
Et, quasi cursores, vitaï lampada tradunt.
  Si cessare putas rerum primordia posse,
Cessandoque novos rerum progignere motus;
Avius a vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per inane vagantur, cuncta necesse est
Aut gravitate sua ferri primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam concita, saepe,
Obvia quom flixere, fit, ut divorsa repente
Dissiliant: neque enim mirum, durissima quae sint,
Ponderibus solidis, neque quidquam a tergo ibus obstet.
Et quo iactari magis omnia materiaï
Corpora pervideas, reminiscere, totius imum
Nil esse in summa; neque habere, ubi corpora prima
Consistant: quoniam spatium sine fine modoque est,
Immensumque patere in cunctas undique parteis,

Pluribus ostendit, certa et ratione probatum est.
Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
Reddita corporibus primis per inane profundum;
Sed magis, assiduo varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta resultant,
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
Et quaecunque, magis condenso conciliatu,
Exiguis intervallis, convecta resultant,
Indupedita suis perplexis ipsa figuris;
Haec validas saxi radices, et fera ferri
Corpora constituunt, et cetera de genere horum
Paucula: quae porro magnum per inane vagantur,
Et cita dissiliunt longe, longeque recursant
In magnis intervallis: haec aëra rarum
Sufficiunt nobis, et splendida lumina solis. 107
Multaque praeterea magnum per inane vagantur,
Conciliis rerum quae sunt reiecta, nec usquam
Consociare etiam motus potuere recepta.
Quoius, uti memoro, rei simulacrum et imago
Ante oculos semper nobis versatur, et instat.
Contemplator enim, quum solis lumina cunque
Insertim fundunt radios per opaca domorum:
Multa minuta, modis multis, per inane videbis
Corpora misceri, radiorum lumine in ipso;
Et, velut aeterno certamine, proelia pugnasque
Edere, turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis et discidiis exercita crebris:
Coniicere ut possis ex hoc, primordia rerum,
Quale sit, in magno iactari semper inani.
Dumtaxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare, et vestigia notitiaï.
Hoc etiam magis haec animum te advortere par est

Corpora, quae in solis radiis turbare videntur;
Quod tales turbae motus quoque materiaï
Significant clandestinos caecosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita caecis
Commutare viam, retroque repulsa revorti,
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas undique parteis.
Scilicet hic a principiis est omnibus error:
Prima moventur enim per se primordia rerum;
Inde ea, quae parvo sunt corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vireis principiorum,
Ictibus illorum caecis impulsa cientur;
Ipsaque, quae porro paullo maiora, lacessunt.
Sic a principiis ascendit motus, et exit
Paullatim nostros ad sensus; ut moveantur
Illa quoque, in solis quae lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant plagis apparet aperte.
Nunc, quae mobilitas sit reddita materiaï
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
Primum, Aurora novo quom spargit lumine terras,
Et variae volucres, nemora avia pervolitantes
Aëra per tenerum, liquidis loca vocibus opplent,
Quam subito soleat sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promtu, manifestumque esse videmus.
At vapor is, quem sol mittit, lumenque serenum,
Non per inane meat vacuum; quo tardius ire
Cogitur, aërias quod sic diverberat undas:
Nec singillatim corpuscula quaeque vaporis,
Sed complexa, meant inter se, conque globata:
Quapropter simul inter se retrahuntur, et extra
Officiuntur, uti cogantur tardius ire.
At, quae sunt solida primordia simplicitate,

Quom per inane meant vacuum, nec res remoratur
Ulla foris, atque ipsa, suis e partibus unum,
Unum, in quem coepere locum, connixa feruntur;
Debent nimirum praecellere mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina solis;
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant fulgura coelum:
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec persectari primordia singula quaeque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At quidam contra haec, ignari, materiaï
Naturam non posse, Deûm sine numine, reddi
Tantopere humanis rationibus admoderate;
Tempora mutare annorum, frugesque creare;
Et iam cetera, mortaleis quae suadet adire,
Ipsaque deducit, dux vitae, dia Voluptas, 172
Ut res per Veneris blanditim secla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia causa
Constituisse Deos quom fingunt, omnibu' rebus
Magnopere a vera lapsi ratione videntur.
Nam, quamvis rerum ignorem primordia quae sint,
Hoc tamen ex ipsis coeli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse creatam
Naturam mundi: quamquam haec sint praedita culpa;
Quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id, quod superest, de motibus expediemus.
Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Ne tibi dent in eo flammarum corpora fraudem;

Sursus enim vorsus gignuntur, et augmina sumunt:
Et sursum nitidae fruges, arbustaque, crescunt,
Pondera, quantum in se est, quom deorsum cuncta ferantur.
Nec quom subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna trabeisque,
Sponte sua facere id, sine vi subigente, putandum est:
Quod genus, e nostro quom missus corpore, sanguis
Emicat, exsultans alte, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi tigna trabeisque
Respuat humor aquae? Non, quo magis ursimus altum
Directa, et magna vi multi pressimus aegre,
Tam cupide sursum revomit magis, atque remittit;
Plus ut parte foras emergant, exsiliantque?
Nec tamen haec, quantum est in se, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammae quoque posse per auras
Aëris, expressae sursum, succedere; quamquam
Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pugnent:
Nocturnasque faceis, coeli sublime volanteis,
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quascunque dedit parteis natura meatum?
Non cadere in terram stellas et sidera cernis?
Sol etiam summo de vortice dissupat omneis
Ardorem in parteis, et lumine conserit arva:
In terras igitur quoque solis vergitur ardor.
Transvorsosque volare per imbreis fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
Concursant; cadit in terras vis flammea volgo.
Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus:

Corpora, quom deorsum rectum, per inane, feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore ferme,
Incertisque locis, spatio depellere paullum:
Tantum, quod momen mutatum dicere possis.
  Quod nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris uti guttae, caderent per inane profundum;
Nec foret offensus natus, nec plaga creata
Principiis: ita nil unquam natura creasset.
  Quod si forte aliquis credit, graviora potesse
Corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
Incidere e supero levioribus, atque ita plagas
Gignere, quae possint genitaleis reddere motus;
Avius a vera longe ratione recedit.
Nam per aquas quaecunque cadunt atque aëra deorsum,
Haec pro ponderibus casus celerare necesse est:
Propterea, quia corpus aquae naturaque tenuis
Aëris, haud possunt aeque rem quamque morari;
Sed citius cedunt, gravioribus exsuperata.
At contra nulli, de nulla parte, neque ullo
Tempore, inane potest vacuum subsistere rei;
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Aeque, ponderibus non aequis, concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
Ex supero graviora, neque ictus gignere per se,
Qui varient motus, per quos natura gerat res.
  Quare etiam atque etiam paullum inclinare necesse est
Corpora, nec plus quam minumum; ne fingere motus
Obliquos videamur, et id res vera refutet.
Namque hoc in promtu manifestumque esse videmus,

Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
Ex supero quom praecipitant, quod cernere possis.
Sed nihil omnino recta regione viaï
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese?
  Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo,
Nec declinando faciunt primordia motus
Principium quoddam, quod fati foedera rumpat,
Ex infinito ne causam causa sequatur:
Libera per terras unde haec animantibus exstat,
Unde est haec, inquam, fatis avolsa, voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas;
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed uti ipsa tulit mens?
Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas 261
Principium dat; et hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam de subito, quam mens avet ipsa?
Omnis enim totum per corpus materiaï
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium mentis connexa sequatur;
Ut videas initum motus a corde creari,
Ex animique voluntate id procedere primum;
Inde dari porro per totum corpus, et artus.
  Nec simile est, ut quom impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu;
Nam tum materiem totius corporis omnem
Perspicuum est nobis invitis ire, rapique,
Donec eam refrenavit per membra voluntas.
Iamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellat, et invitos cogat procedere saepe,

Praecipiteisque rapi, tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareque possit;
Quoius ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et proiecta refrenatur, retroque residit?
Quare in seminibus quoque idem fateare necesse est,
Esse aliam praeter plagas et pondera causam
Motibus, unde haec est ollis innata potestas:
De nihilo quoniam fieri nil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quasi vi: sed ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agundis,
Et, devicta quasi, cogatur ferre, patique:
Id facit exiguum clinamen principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo. 293
Nec stipata magis fuit unquam materiaï
Copia, nec porro maioribus intervallis:
Nam neque adaugescit quidquam, neque deperit inde.
Quapropter, quo nunc in motu principiorum
Corpora sunt, in eodem anteacta aetate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur:
Et quae consuerunt gigni, gignentur eadem
Conditione; et erunt, et crescent, inque valebunt,
Quantum quoique datum est per foedera naturaï:
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam, neque quo possit genus ullum materiaï
Effugere ex omni, quidquam est, neque rursus, in omne
Unde coorta queat nova vis irrumpere, et omnem
Naturam rerum mutare, et vortere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quare,
Omnia quom rerum primordia sint in motu,

Summa tamen summa videatur stare quiete,
Praeterquam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura iacet: quapropter, ubi ipsam
Cernere iam nequeas, motus quoque surpere debent;
Praesertim quom, quae possimus cernere, celent
Saepe tamen motus, spatio diducta locorum.
Nam saepe in colli, tondentes pabula laeta,
Lanigerae reptant pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbae, gemmantes rore recenti:
Et satiati agni ludunt, blandeque coruscant:
Omnia quae nobis longe confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Praeterea, magnae legiones quom loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes,
Fulgur ibi ad coelum se tollit, totaque circum
Aere renidescit tellus; subterque virûm vi
Excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
Icti reiectant voces ad sidera mundi:
Et circumvolitant equites, mediosque repente
Tramittunt, valido quatientes impete, campos:
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videntur; et in campis consistere fulgur.

Nunc age, iam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, et quam longe distantia formis,
Percipe; multigenis quam sint variata figuris:
Non, quo multa parum simili sint praedita forma,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Nec mirum: nam quom sit eorum copia tanta,
Ut neque finis, uti docui, neque summa sit ulla;
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, similique affecta figura.

Praeterea genus humanum, mutaeque natantes
Squamigerûm pecudes, et laeta armenta, feraeque,
Et variae volucres, laetantia quae loca aquarum
Concelebrant, circum ripas, fonteisque, lacusque;
Et quae pervolgant nemora avia pervolitantes:
Horum unum quodvis generatim sumere perge;
Invenies tamen inter se differre figuris.
Nec ratione alia proles cognoscere matrem,
Nec mater posset prolem: quod posse videmus;
Nec minus, atque homines, inter se nota cluere.
Nam saepe ante Deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen:
At mater, virideis saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis,
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam 357
Conspicere amissum fetum; completque querelis
Frundiferum nemus, adsistens; et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa iuvenci:
Nec tenerae salices, atque herbae rore vigentes,
Fluminaque ulla queunt, summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avortere curam:
Nec vitulorum aliae species per pabula laeta
Derivare queunt animum, curaque levare:
Usque adeo quiddam proprium notumque requirit.
Praeterea teneri tremulis cum vocibus haedi
Corrigeras norunt matres, agnique petulci
Balatum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.

Postremo quodvis frumentum, non tamen omne,
Quodque suo genere, inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quaedam distantia formis;

Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Litoris incurvi bibulam pavit aequor arenam.
Quare etiam atque etiam simili ratione necesse est,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt,
Unius ad certam formam primordia rerum,
Dissimili inter se quadam volitare figura.
Perfacile est animi ratione exsolvere nobis,
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noster, fluat, e taedis terrestribus ortus.
Dicere enim possis, coelestem fulminis ignem,
Subtilem magis, e parvis constare figuris;
Atque ideo transire foramina, quae nequit ignis
Noster hic, e lignis ortus, taedaque creatus.
Praeterea lumen per cornu transit; at imber
Respuitur. Quare? nisi luminis illa minora
Corpora sunt, quam de quibus est liquor almus aquarum.
Et, quamvis subito, per colum vina videmus
Perfluere; at contra tardum cunctatur olivum:
Aut, quia nimirum maioribus est elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis;
Atque ideo fit, uti non tam deducta repente
Inter se possint primordia singula quaeque
Singula per quoiusque foramina permanare.
Huc accedit, uti mellis lactisque liquores,
Iocundo sensu linguae, tractentur in ore;
At contra taetra absinthi natura ferique
Centauri foedo pertorquent ora sapore;
Ut facile agnoscas, e laevibus atque rotundis
Esse ea, quae sensus iocunde tangere possunt:
At contra, quae amara atque aspera cunque videntur,

Haec magis hamatis inter se nexa teneri;
Propterea que solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
  Omnia postremo bona sensibus, et mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes, serrae stridentis acerbum
Horrorem constare elementis laevibus aeque,
Ac Musaea mele, per chordas organici quae
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
Neu simili penetrare putes primordia forma
In nareis hominum, quom taetra cadavera torrent,
Et quom scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchaeos exhalat propter odores:
Neve bonos rerum simili constare colores
Semine constituas, oculos qui pascere possunt,
Et qui compungunt aciem, lacrumareque cogunt,
Aut foeda specie taetri turpesque videntur.
Omnis enim, sensus quae mulcet cunque videntum,
Haud sine principiali aliquo laevore creata est:
At contra, quaecunque molesta atque aspera constat,
Non aliquo sine materiae squalore reperta est.
  Sunt etiam, quae iam nec laevia iure putantur
Esse, neque omnino flexis mucronibus unca;
Sed magis angululis paullum prostantibus, et quae
Titillare magis sensus, quam laedere, possint:
Faecula iam quo de genere est, inulaeque sapores.
  Denique iam calidos igneis, gelidamque pruinam,
Dissimili dentata modo, compungere sensus
Corporis, indicio nobis est tactus uterque.
Tactus enim, tactus, pro Divom numina sancta!
Corporis est sensus, vel quom res extera sese
Insinuat, vel quom laedit, quae in corpore nata est,

Aut iuvat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut, ex offensu quom turbant corpore in ipso
Semina, confundunt inter se concita sensum:
Ut, si forte manu quamvis iam corporis ipse
Tute tibi partem ferias, atque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse est,
Principiis, varios quae possint edere sensus.
Denique, quae nobis durata ac spissa videntur,
Haec magis hamatis inter sese esse necesse est,
Et quasi ramosis alte compacta teneri.
In quo iam genere in primis adamantina saxa,
Prima acie constant, ictus contemnere sueta;
Et validi silices, ac duri robora ferri,
Aeraque, quae claustris restantia vociferantur.
Illa quidem debent ex laevibus atque rotundis
Esse magis, fluido quae corpore liquida constant; 452
Namque papaveris haustus item est facilis quod aquarum:
Nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque,
Et procursus item in proclive volubilis exstat.
Omnia postremo, quae puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse est,
Si minus omnia sunt e laevibus atque rotundis,
At non esse tamen perplexis indupedita;
Pungere uti possint corpus, penetrareque saxa:
Nec tamen haerere inter se, quod quisque videmus
Sentibus esse datum: facile ut cognoscere possis,
Non e perplexis, sed acutis esse elementis.
Sed quod amara vides eadem, quae fluvida constant,
Sudor uti maris est, minume mirabile quoiquam.
Nam quod fluvidum est, e laevibus atque rotundis

Est; et laevibus atque rotundis mixta doloris
Corpora: nec tamen haec retineri hamata necessum:
Scilicet esse globosa tamen, quom squalida constent,
Provolvi simul ut possint, ut laedere sensus.
Et quod mixta putes magis aspera laevibus esse
Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum;
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.
Humor dulcis, ubi per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac mansuescat.
Linquit enim supra taetri primordia viri
Aspera, quo magis in terris haerescere possint.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae
Ex hoc apta, fidem ducit: primordia rerum
Finita variare figurarum ratione.
Quod si non ita sit, rursum iam semina quaedam 481
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Nam, quod eadem una quoiusvis in brevitate
Corporis, inter se multum variare figurae
Non possunt: face enim, minumis e partibus esse
Corpora prima; tribus, vel paullo pluribus, auge:
Nempe ubi eas parteis unius corporis omneis,
Summa atque ima, locans, transmutans dextera laevis,
Omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
Formarum speciem totius corporis eius:
Quod superest, si forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit: inde sequetur
Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formarum novitatem corporis augmen
Subsequitur: quare non est ut credere possis,
Esse infinitis distantia semina formis;

Ne quaedam cogas immani maxumitate
Esse: supra quod iam docui non posse probari.
Iam tibi barbaricae vestes, Meliboeaque fulgens
Purpura, Thessalico concharum tincta colore, et
Aurea, pavonum ridenti imbuta lepore
Pepla, novo rerum superata colore, iacerent:
Contemtus sudor smyrnae, mellisque sapores;
Et cycnea mele, Phoebeaque, daedala chordis,
Carmina, consimili ratione oppressa silerent;
Namque aliis aliud praestantius exoreretur.
Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retro quoque taetrius esset
Naribus, auribus, atque oculis, orisque sapori.
Quae quoniam non sunt, quin rebus reddita certa
Finis utrinque tenet summam; fateare necesse est
Materiam quoque finitis differre figuris.
Denique ab ignibus ad gelidas hiemisque pruinas
Finitum est, retroque pari ratione remensum est.
Omnis enim calor, ac frigus; mediique tepores
Inter utrasque iacent, explentes ordine summam.
Ergo finita distant ratione creata;
Ancipiti quoniam mucrone utrinque notantur,
Hinc flammis, illinc rigidis insessa pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quae
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum,
Inter se simili quae sunt perfecta figura,
Infinita cluere: etenim distantia quom sit
Formarum finita, necesse est, quae similes sint,
Esse infinitas; aut summam materiaï
Finitam constare: id quod non esse probavi.
Quod quoniam docui, nunc suaviloquis, age, paucis

Versibus ostendam, corpuscula materiaï
Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.
Nam quod rara vides magis esse animalia quaedam,
Fecundamque minus naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis,
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri:
Sic, uti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elephantos, India quorum
Millibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
Vis est; quarum nos perpauca exempla videmus.
Sed tamen, id quoque uti concedam, quam lubet esto
Unica res quaedam, nativo corpore sola,
Quoi similis toto terrarum non sit in orbe;
Infinita tamen nisi erit vis materiaï,
Unde ea progigni possit concepta, creari
Non poterit: neque, quod superest, procrescere, alique.
Quippe etenim sumant oculi, finita per omne
Corpora iactari unius genitalia rei;
Unde, ubi, qua vi, et quo pacto, congressa coibunt
Materiae tanto in pelago, turbaque aliena?
Non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
Sed, quasi naufragiis magnis multisque coortis,
Disiectare solet magnum mare transtra, cavernas,
Antennas, proram, malos, tonsasque, natanteis;
Per terrarum omneis oras fluitantia aplustra
Ut videantur, et indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias, vireisque, dolumque
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola quom ridet placidi pellacia ponti:

Sic tibi, si finita semel primordia quaedam
Constitues, aevom debebunt sparsa per omne
Disiectare aestus diversi materiaĩ:
Nunquam in concilium ut possint compulsa coire;
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta:
Quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
Et res progigni, et genitas procrescere posse.
Esse igitur genere in quovis primordia rerum
Infinita palam est, unde omnia suppeditantur.

Nec superare queunt motus itaque exitiales
Perpetuo, neque in aeternum sepelire salutem;
Nec porro rerum genitales auctificique
Motus perpetuo possunt servare creata.
Sic aequo geritur certamine principiorum,
Ex infinito contractum tempore, bellum.
Nunc hic, nunc illic, superant vitalia rerum,
Et superantur item: miscetur funere vagor,
Quem pueri tollunt, visentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora, secuta est,
Quae non audierit mixtos vagitibus aegri
Ploratus, mortis comites et funeris atri.

Illud in his obsignatum quoque rebus habere
Convenit, et memori mandatum mente tenere:
Nil esse, in promtu quorum natura videtur,
Quod genere ex uno consistat principiorum:
Nec quidquam, quod non permixto semine constet.
Et quaecunque magis vis multas possidet in se,
Atque potestates, ita plurima principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.

Principio, tellus habet in se corpora prima,
Unde mare immensum volventes flumina fontes
Assidue renovent: habet, ignes unde oriantur.

Nam multis succensa locis ardent sola terrae;
Eximiis verò furit ignibus impetus Aetnae.
Tum porro nitidas frugeis, arbustaque laeta,
Gentibus humanis habet unde extollere possit:
Unde etiam fluidas frondeis, et pabula laeta
Montivago generi possit praebere ferarum:
Quare magna Deûm mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix haec dicta est corporis una.
Hanc veteres Graiûm docti cecinere poëtae
Sublimem in curru biiugos agitare leones;
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.
Adiunxere feras; quod, quamvis effera, proles
Officiis debet molliri victa parentum:
Muralique caput summum cinxere corona;
Eximiis munita locis quod sustinet urbeis: 608
Quo nunc insigni per magnas praedita terras
Horrifice fertur divinae Matris imago.
Hanc variae gentes, antiquo more sacrorum,
Idaeam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbeis fruges coepisse creari.
Gallos attribuunt; quia, numen qui violarint
Matris, et ingrati genitoribus inventi sint,
Significare volunt indignos esse putandos,
Vivam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, et cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu;
Et Phrygio stimulat numero cava tibia menteis;
Telaque praeportant, violenti signa furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora, volgi
Conterrere metu quae possint numine Divae.

Ergo quom primum, magnas invecta per urbeis,
Munificat tacita mortaleis muta salute:
Aere atque argento sternunt iter omne viarum,
Largifica stipe ditantes; ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes Matrem comitumque catervam.
Hic armata manus, Curetas nomine Graeci
Quos memorant Phrygios, inter se forte catenas
Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine fleti:
Terrificas capitum quatientes numine cristas:
Dictaeos referunt Curetas, qui Iovis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur;
Quom pueri circum puerum pernice chorea,
Armati, in numerum pulsarent aeribus aera,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Aeternumque daret matri sub pectore volnus. 639
Propterea magnam armati Matrem comitantur:
Aut, quia significant Divam praedicere, ut armis
Ac virtute velint patriam defendere terram;
Praesidioque parent decorique parentibus esse.
Quae, bene et eximie quamvis disposta ferantur,
Longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
Omnis enim per se Divom natura necesse est
Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, seiunctaque longe.
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore sensu;
Sed, quia multarum potitur primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina solis.
Hic si quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet fruges, et Bacchi nomine abuti

Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen;
Concedamus, ut hic terrarum dictitet orbem
Esse Deûm matrem, dum vera re tamen ipse.
  Saepe itaque, ex uno tondentes gramina campo,
Lanigerae pecudes, et equorum duellica proles,
Buceriaeque greges, eodem sub tegmine coeli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquaï,
Dissimili vivunt specie, retinente parentem
Naturam, et mores generatim quaeque imitantur:
Tanta est, in quovis genere herbae, materiaï
Dissimilis ratio; tanta est in flumine quoque.
Hinc porro quemvis animantem ex omnibus una
Ossa, cruor, venae, calor, humor, viscera, nervi,
Constituunt; quae sunt porro, distantia longe,
Dissimili perfecta figura pri[illegible]orum. 671
  Tum porro quaecunque ig[illegible]mmata cremantur,
Si nil praeterea, tamen haec in corpore aluntur,
Unde ignem iacere, et lumen summittere, possint;
Scintillasque agere, ac late differre favillam.
  Cetera consimili mentis ratione peragrans,
Invenies igitur multarum semina rerum
Corpore celare, et varias cohibere figuras.
  Denique multa vides, quibus et color et sapor una
Reddita sunt cum odore; inprimis pleraque dona,
Religione animum turpi quom tangere pacto.
Haec igitur variis debent constare figuris:
Nidor enim penetrat, qua succus non it in artus;
Succus item seorsum, et seorsum sapor, insinuatur
Sensibus; ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur formae glomeramen in unum
Conveniunt: et res permixto semine constant.
  Quin etiam passim nostris in versibus ipsis

Multa elementa vides multis communia verbis;
Quom tamen inter se versus ac verba necesse est
Confiteare alia ex aliis constare elementis:
Non, quo multa, parum communis, litera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus eadem;
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum quom sint primordia, longe
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut merito ex aliis constare feratur
Humanum genus, ut fruges, arbustaque laeta.
Nec tamen omnimodis connecti posse putandum est
Omnia: nam volgo fieri portenta videres;
Semiferas hominum species exsistere; et altos
Interdum ramos e gi[illegible]orpore vivo:
Multaque connecti te[illegible]tria membra marinis: 704
Tum flammam taetro spiranteis ore Chimaeras
Pascere naturam per terras omniparenteis.
Quorum nil fieri manifestum est; omnia quando
Seminibus certis certa genetrice creata
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse est:
Nam sua quoique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt; connexaque convenienteis
Efficiunt motus: at contra aliena videmus
Reiicere in terras naturam; multaque caecis
Corporibus fugiunt e corpore percita plagis;
Quae neque connecti quoquam potuere, neque inter
Vitaleis motus consentire, atque animari.
Sed, ne forte putes animalia sola teneri
Legibus his, quaedam ratio disterminat omneis.
Nam, veluti tota natura dissimiles sunt

Inter se genitae res quaeque, ita quamque necesse est
Dissimili constare figura principiorum:
Non, quod multa parum simili sint praedita forma;
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constent.
  Semina quom porro distent, differre necesse est
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus: quae non animalia solum
Corpora seiungunt, sed terras ac mare totum
Secernunt, coelumque a terris omne retentant.
  Nunc age, dicta, meo dulci quaesita labore,
Percipe: ne forte haec albis ex alba rearis
Principiis esse, ante oculos quae candida cernis;
Aut ea, quae nigrant, nigro de semine nata:
Neve alium quemvis quae sunt imbuta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod materiaï
Corpora consimili sint eius tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiaï
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar.
In quae corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi iniectus fieri, procul avius erras.
Nam quom caecigeni, solis qui lumina nunquam
Despexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte aevo nullo coniuncta colore;
Scire licet, menti quoque nostrae corpora posse
Vorti in notitiam, nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi, caecis quaecunque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
  Quod, quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omneis;
Quod facere haud ullo debent primordia pacto:
Immutabile enim quiddam superare necesse est,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.

Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore cave contingas semina rerum,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
  Praeterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura, et variis sunt praedita formis,
E quibus omnigenos gignunt variantque colores;
Praeterea, magni quod refert, semina quaeque
Cum quibus, et quali positura, contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque:
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quae nigro fuerint paullo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, quom magni commorunt aequora venti,
Vortitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod saepe videmus,
Materies ubi permixta est illius, et ordo
Principiis mutatus, et addita demtaque quaedam;
Continuo id fieri ut candens videatur, et album.
Quod si caeruleis constarent aequora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto:
Nam quocunque modo perturbes, caerula quae sint,
Nunquam in marmoreum possint migrare colorem.
Sin alio atque alio sunt semina tincta colore,
Quae maris efficiunt unum purumque nitorem:
Ut saepe ex aliis formis, variisque figuris
Efficitur quiddam quadratum, unaque figura:
Conveniebat, uti in quadrato cernimus esse
Dissimileis formas; ita cernere in aequore ponti,
Aut alio in quovis uno puroque nitore,
Dissimileis longe inter se variosque colores.
  Praeterea, nihil officiunt obstantque figurae

Dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra:
At varii rerum impediunt prohibentque colores,
Quo minus esse uno possit res tota nitore.
Tum porro, quae ducit et inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, causa, colores,
Occidit; ex albis quoniam non alba creantur,
Nec, quae nigra cluent, de nigris: sed variis de.
Quippe etenim multo proclivius exorientur
Candida de nullo, quam nigro, nata colore;
Aut alio quovis, qui contra pugnet et obstet.
Praeterea, quoniam nequeunt sine luce colores
Esse, neque in lucem exsistunt primordia rerum;
Scire licet, quam sint nullo velata colore.
Qualis enim caecis poterit color esse tenebris,
Lumine qui in ipso mutatur, propterea quod, 799
Recta aut obliqua percussus luce, refulget?
Pluma columbarum quo pacto in sole videtur,
Quae sita cervices circum collumque coronat:
Namque alia fit, uti claro sit rubra pyropo;
Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter curalium virideis miscere smaragdos,
Caudaque pavonis, larga quom luce repleta est,
Consimili mutat ratione obvorsa colores.
Qui quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
Scire licet, sine eo fieri non posse putandum.
Et quoniam plagae quoddam genus excipit in se
Pupula, quom sentire colorem dicitur album,
Atque aliud porro, nigrum quom, et cetera, sentit;
Nec refert, ea quae tangis, quo forte colore
Praedita sint, verum quali magis apta figura:
Scire licet, nil principiis opus esse colores,
Sed variis formis varianteis edere tactus.

Praeterea, quoniam non certis certa figuris
Est natura coloris, et omnia principiorum
Formamenta queunt in quovis esse nitore:
Quur ea, quae constant ex illis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa coloribus in genere omni?
Conveniebat enim, corvos quoque saepe volanteis
Ex albis album pennis iactare colorem,
Et nigros fieri nigro de semine cycnos,
Aut alio quovis uno, varioque, colore.
Quin etiam, quanto in parteis res quaeque minutas
Distrahitur magis, hoc magis est, ut cernere possis
Evanescere paullatim, stinguique, colorem:
Ut fit, ubi in parvas parteis discerpitur aurum,
Purpura, poeniceusque color clarissimu' multo,
Filatim quom distractu'st, disperditur omnis:
Noscere ut hinc possis, prius omnem efflare colorem
Particulas, quam discedant ad semina rerum.
Postremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem; propterea fit,
Ut non omnibus attribuas sonitus et odores:
Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quaedam tam constare orba colore,
Quam sine odore ullo quaedam, sonituque remota:
Nec minus haec animum cognoscere posse sagacem,
Quam quae sunt aliis rebus privata notisque.
Sed ne forte putes, solo spoliata colore
Corpora prima manere; etiam secreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino, calidique vaporis;
Et sonitu sterila, et succo ieiuna, feruntur;
Nec iaciunt ullum proprio de corpore odorem.
Sicut amaracini blandum stactaeque liquorem,
Et nardi florem, nectar qui naribus halat,

Quom facere instituas; cumprimis quaerere par est:
Quoad licet, ac possis reperire, inolentis olivi
Naturam, nullam quae mittat naribus auram:
Quam minume ut possit mixtos in corpore odores
Concoctosque, suo contactos perdere viro.
  Propterea tandem debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem,
Nec sonitum; quoniam nihil ab se mittere possunt,
Nec simili ratione saporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum tepidumque vaporem.
Cetera, quae quom ita sunt tamen, ut mortalia constent,
Molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,
Omnia sint a principiis seiuncta necesse est;
Immortalia si volumus subiungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
  Nunc ea, quae sentire videmus cunque, necesse est
Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant,
Nec contra pugnant in promtu cognita quae sunt;
Sed magis ipsa manu ducunt, et credere cogunt,
Ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
  Quippe videre licet, vivos exsistere vermeis
Stercore de taetro, putrorem quom sibi nacta est,
Intempestivis ex imbribus humida, tellus:
Praeterea cunctas itidem res vortere sese.
Vortunt se fluvii in frundeis, et pabula laeta
In pecudes: vortunt pecudes in corpora nostra
Naturam; et nostro de corpore saepe ferarum
Augescunt vires, et corpora pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva

Vortit, et hinc sensus animantum procreat omneis:
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, et in igneis omnia vorsat.
  Iamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali sint ordine quaeque locata,
Et commixta quibus dent motus, accipiantque?
  Tum porro, quid id est, animum quod percutit ipsum,
Quod movet, et varios sensus expromere cogit,
Ex insensilibus ne credas sensile gigni?
Nimirum lapides, et ligna, et terra, quod una
Mixta, tamen nequeunt vitalem reddere sensum.
  Illud in his igitur foedus meminisse decebit,
Non ex omnibus omnino, quaecunque creant res,
Sensile, et extemplo me gigni dicere sensus:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quae faciunt, et qua sint praedita forma;
Motibus, ordinibus, posituris denique, quae sint:
Quarum nil rerum in lignis, glebisque, videmus.
Et tamen haec, quom sunt quasi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiaï
Antiquis ex ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni.
  Deinde, ex sensilibus quom sensile posse creari
Constituunt, porro, ex aliis sentire suëti,
Mollia tum faciunt: nam sensus iungitur omnis
Visceribus, nervis, venis, quaecunque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.
  Sed tamen esto iam, posse haec aeterna manere;
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut similia totis animalibus esse putari.

At, nequeant per se partes sentire, necesse est.
Namque alios sensus membrorum respuit omnis:
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.
Linquitur, ut totis animalibus adsimilentur;
Vitali ut possint consentire undique sensu.
Quî poterunt igitur rerum primordia dici,
Et leti vitare vias, animalia quom sint,
Atque, animalibus in mortalibus, una eademque?
  Quod tamen ut possint, ab coetu concilioque
Nil facient praeter volgum turbamque animantum;
Scilicet, ut nequeant homines, armenta, feraeque
Inter sese ullam rem gignere conveniundo.
Sic itidem, qua sentimus, sentire necesse est.
  Quod si forte suum dimittunt corpore sensum, 924
Atque alium capiunt; quid opus fuit attribui id, quod
Detrahitur? Tum praeterea, quo fugimus ante,
Quatenus in pullos animaleis vortier ova
Cernimus alituum, vermeisque effervere, terram
Intempestivos quom putror cepit ob imbreis;
Scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus.
  Quod si forte aliquis dicet, dumtaxat oriri
Posse ex non sensu sensus, mutabilitate,
Ante, aliquo tanquam partu, quam proditur extra:
Huic satis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto;
Nec commutari quidquam sine conciliatu
Principiûm; nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam animantis:
Nimirum, quia materies disiecta tenetur
Aëre, fluminibus, terris, terraque creatis;
Nec, congressa modo, vitaleis convenienteis

Contulit inter se motus, quibus omne tuentes
Accensi sensus animantum quamque tuentur.
 Praeterea quamvis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, et omneis
Corporis atque animi pergit confundere sensus.
Dissolvuntur enim positurae principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur;
Donec materies, omneis concussa per artus,
Vitaleis animae nodos e corpore solvit,
Dispersamque foras per caulas eïcit omneis.
Nam quid praeterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?
 Fit quoque, uti soleant, minus oblato acriter ictu
Reliquiae motus vitalis vincere saepe;
Vincere, et ingenteis plagae sedare tumultus,
Inque suos quidquid rursus revocare meatus;
Et quasi iam leti dominantem in corpore motum
Discutere, ac paene amissos accendere sensus.
Nam, quare potius leti iam limine ab ipso
Ad vitam possint, conlecta mente, revorti,
Quam, quo decursum prope iam siet, ire et abire?
 Praeterea, quoniam dolor est, ubi materiaï
Corpora, vi quadam per viscera viva, per artus
Sollicitata, suis trepidant in sedibus intus;
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia posse dolore
Tentari; nullamque voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex illis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent,
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae:
Haud igitur debent esse ullo praedita sensu.
 Denique, uti possint sentire animalia quaeque,

Principiis si iam est sensus tribuendus eorum;
Quid? genus humanum propritim de quibus auctum est,
Scilicet et risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrumis spargunt rorantibus ora genasque;
Multaque de rerum mixtura dicere callent,
Et, sibi proporro quae sint primordia, quaerunt.
Quandoquidem totis mortalibus adsimilata
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodcunque loqui ridereque dices,
Et sapere ex aliis, eadem haec facientibus, ut sit.
Quod si delira haec furiosaque cernimus esse:
Et ridere potest non ex ridentibus auctus,
Et sapere, et doctis rationem reddere dictis,
Non ex seminibus sapientibus atque disertis:
Quî minus esse queant ea, quae sentire videmus
Seminibus permixta carentibus undique sensu?
  Denique coelesti sumus omnes semine oriundi:
Omnibus ille idem pater est, unde alma linquenteis
Humoris guttas mater quom terra recepit,
Feta parit nitidas frugeis, arbustaque laeta,
Et genus humanum; parit omnia secla ferarum;
Pabula quom praebet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant:
Quapropter merito maternum nomen adepta est.
Cedit item retro, de terra quod fuit ante,
In terras; et, quod missum est ex aetheris oris,
Id rursum coeli relatum templa receptant:
Nec sic interimit mors res, ut materiaï
Corpora conficiat, sed coetum dissupat ollis:
Inde aliis aliud coniungit, et efficit, omnes

Res ita convortant formas, mutentque colores,
Et capiant sensus, et puncto tempore reddant;
Ut noscas referre, eadem primordia rerum
Cum quibus, et quali positura, contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque:
Neve putes aeterna parum residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus, et interdum nasci, subitoque perire:
Quin etiam refert nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, et quali sint ordine quaeque locata.
Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Significant; eadem fruges, arbusta, animanteis:
Si non omnia sint, at multo maxuma pars est
Consimilis: verum positura discrepitant res.
Sic ipsis in rebus item iam materiaï,
Intervalla, viae, connexus, pondera, plagae,
Concursus, motus, ordo, positura, figurae
Quom permutantur, mutari res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis
Accidere, et nova se species ostendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credundum constet; itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quidquam,
Quod non paullatim minuant mirarier omnes.
Principio coeli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunamque, et solis praeclara luce nitorem:
Omnia quae nunc si primum mortalibus essent,
Ex improviso ceu sint obiecta repente;
Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?

Nil, ut opinor; ita haec species miranda fuisset;
Quam, tibi iam nemo, fessus satiate videndi,
Suspicere in coeli dignatur lucida templa.
Desine quapropter, novitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem: sed magis acri
Iudicio perpende, et, si tibi vera videntur,
Dede manus; aut, si falsum est, accingere contra.
Quaerit enim ratione animus, quom summa loci sit
Infinita foris haec extra moenia mundi,
Quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens,
Atque animi iactus liber quo pervelit ire.
  Principio, nobis in cunctas undique parteis,
Et latere ex utroque, infraque, superque, per omne
Nulla est finis, uti docui, res ipsaque per se
Vociferatur, et elucet natura profundi.
Nullo iam pacto verisimile esse putandum est,
Undique quom vorsus spatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, summaque profunda,
Multimodis volitent, aeterno percita motu;
Hunc unum terrarum orbem, coelumque, creatum:
Nil agere illa foris tot corpora materiaï:
Quom praesertim hic sit natura factus, et ipsa,
Sponte sua, forte offensando semina rerum
Multimodis, temere, incassum, frustraque, coacta
Tandem coaluerint ea, quae, coniecta repente,
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terraï, maris, et coeli, generisque animantum.
Quare etiam atque etiam taleis fateare necesse est
Esse alios alibi congressus materiaï,
Qualis hic est, avido complexu quem tenet aether.
  Praeterea, quom materies est multa parata,
Quom locus est praesto, nec res, nec causa moratur

Ulla: geri debent nimirum et confieri res.
Nunc, et seminibus si tanta est copia, quantam
Enumerare aetas animantum non queat omnis;
Visque eadem, et natura, manet, quae semina rerum
Coniicere in loca quaeque queat, simili ratione
Atque huc sunt coniecta: necesse est, confiteare,
Esse alios aliis terrarum in partibus orbeis,
Et varias hominum genteis, et secla ferarum.
Huc accedit, uti in summa res nulla sit una,
Unica quae gignatur, et unica solaque crescat;
Quin alicuius siet secli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente
Invenies sic montivagum genus esse ferarum,
Sic hominum geminam prolem, sic denique mutas
Squamigerûm pecudes, et corpora cuncta volantum.
Quapropter coelum simili ratione fatendum est,
Terramque, et solem, lunam, mare, cetera, quae sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali;
Quandoquidem vitae depactus terminus alte
Tam manet haec, et tam nativo corpore constant,
Quam genus omne, quod his generatim rebus abundat.
Quae bene cognita si teneas, natura videtur
Libera continuo, dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia Dîs agere expers.
Nam, pro sancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quae placidum degunt aevom, multumque serenum!
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Indu manu validas potis est moderanter habenas?
Quis pariter coelos omneis convortere, et omneis
Ignibus aetheriis terras suffire feraceis;

Omnibus inve locis esse omni tempore praesto,
Nubibus ut tenebras faciat, coelique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, et aedeis
Ipse suas disturbet; et in deserta recedens
Saeviat, exercens telum, quod saepe nocenteis
Praeterit, exanimatque indignos inque merenteis?

Multaque, post mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris, et terrae, solisque, coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
Semina, quae magnum iaculando contulit omne:
Unde mare, et terrae possent augescere; et unde
Adpareret spatium coeli domus, altaque tecta
Tolleret a terris procul; et consurgeret aër.
Nam, sua quoique, locis ex omnibus, omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua secla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra,
Crescit; et ignem ignes procudunt, aetheraque aether:
Denique ad extremum crescundi perfica finem
Omnia perduxit rerum natura creatrix:
Ut fit, ubi nihilo iam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quam quod fluit, atque recedit.
Omnibus his aetas debet consistere rebus:
Hic natura suis refrenat viribus auctum.

Nam, quaecunque vides hilaro grandescere adauctu,
Paullatimque gradus aetatis scandere adultae,
Plura sibi adsumunt, quam de se corpora mittunt;
Dum facile in venas cibus omnis inditur, et dum
Non ita sunt late dispersa, ut multa remittant,
Et plus dispendi faciant, quam vescitur aetas.
Nam certe fluere, ac decedere corpora rebus

Multa, manus dandum est: sed plura accedere debent,
Donec alescundi summum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis et robur adultum
Frangit, et in partem peiorem liquitur, aetas.
Quippe etenim, quanto est res amplior, augmine ademto,
Et quo latior est, in cunctas undique parteis
Plura modo dispergit, et a se corpora mittit;
Nec facile in venas cibus omnis diditur ei:
Nec satis est, pro quam largos exaestuat aestus,
Unde queant tantum suboriri ac suppeditare,
[Quantum opus est, et, quod satis est, natura novare.]
Iure igitur pereunt, quom rarefacta fluundo
Sunt, et quom externis succumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus aevo denique defit; 1142
Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
Corpora conficere, et plagis infesta domare.
Sic igitur magni quoque circum moenia mundi
Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando,
Et fulcire cibus; cibus omnia sustentare.
Nequidquam; quoniam nec venae perpetiuntur
Quod satis est, neque, quantum opus est, natura ministrat.
Iamque adeo fracta est aetas, effetaque tellus
Vix animalia parva creat, quae cuncta creavit,
Secla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud, ut opinor, enim mortalia secla superne
Aurea de coelo demisit funis in arva:
Nec mare, nec fluctus, plangentes saxa, crearunt;
Sed genuit tellus eadem, quae nunc alit ex se,
Praeterea nitidas frugeis, vinetaque laeta

Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit;
Ipsa dedit dulceis fetus per pabula laeta:
Quae nunc vix nostro grandescunt aucta labore;
Conterimusque boves, et vireis agricolarum
Conficimus, seris vix arvis suppeditati:
Usque adeo pereunt fetus, augentque labore!
Iamque, caput quassans, grandis suspirat arator
Crebrius incassum magnum cecidisse laborem:
Et, quom tempora temporibus praesentia confert
Praeteritis, laudat fortunas saepe parentis.
Tristis item vetulae vitis sator, [acta peragrans]
Temporis, incusat numen, coelumque fatigat;
Et crepat, antiquum genus ut, pietate repletum,
Perfacile angustis tolerarit finibus aevom,
Quom minor esset agri multo modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabescere, et ire
Ad capulum, spatio aetatis defessa vetusto.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Postquam Lucretius naturam et affectiones, quas dicimus, atomorum in superioribus libris explicaverat; quatuor reliquis ea, quae ex atomis istis fiunt, persequitur. Ac primas quidem partes detulit animo et animae: de quibus hoc toto libro ita disputat, ut a laudibus Epicureae doctrinae auspicetur, v. 1 - 13. Quoniam enim Epicurus docuit primus, non a Deo quodam, sed ex fortuita atomorum concursione mundum hunc omniaque esse facta; e sententia Nostri egregie perfecit, quod alii philosophi frustra conati sint, ut mortis, poenarumque post mortem metu animos hominum liberaret, v. 14 - 40. Quo metu, poëta dicit, et eos saepenumero excruciari, qui robur animi simulent, v. 41 - 58. et scelera omnia atque flagitia progigni, v. 59 - 93. Haec ita praefatus, porro docet, animum et animam partem esse hominis, aeque ac pedes, manus, brachia, reliqua membra, v. 94 - 97. neque habitum esse vitalem totius corporis, seu omnium partium corporis intentionem atque concentum eum, quem veteres quidam philosophi harmoniam appellaverunt, v. 98 - 106. Hanc enim opinionem partim eo labefactari, quod interdum, qui corpore doleat, animo laetetur, et qui nihil doloris in corpore sentiat, animo perturbetur, v. 107 - 112. partim hoc everti, quod etiam in somno animi sit efficientia, v. 113 - 117. Suam autem poëta sententiam firmat duobus argumentis: primo, quod in

membris etiam mutilatis vita insit, v. 118 - 121. altero, quod calore privatus et spiritu homo moriatur, v. 122 - 137. Verum, ne vocabulis promiscue usurpandis minus distincte disserere videatur, ostendit, animum et animam inter se quidem iunctissime teneri, sed *animum* (τὸ λογικὸν) praecipuam esse partem, eiusque domicilium esse in medio pectore, utpote in quo affectiones animi exsistant; *animam* contra (τὸ ἄλογον) per totum diffusam corpus, ad nutum animi moveri, v. 138 - 161. Animi et animae naturam corpoream esse: quippe ab animo tangi animam, quam moveat, ab anima autem corpus: nullum vero, nisi inter corpora, contactum, v. 162 - 177. Eum corporeum animum componi ex atomis minutissimis, subtilissimis et maxime rotundis, partim ex magna mentis mobilitate, v. 178 - 203. partim ex eo demonstratur, quod corporis mortui eadem sit, quae fuit viventis, moles, idem pondus, v. 204 - 231. Nec vero simplex est animus, sed conflatus e calore, vento, aëre et alia insuper re, quae ex tenuissimis, minutissimis et maxime mobilibus atomis constans, sensus principium et origo est, v. 232 - 258. Quae quatuor res ita inter se miscentur, ut unam, pro diversa animantium natura, substantiam efficiant, v. 259 - 323. Et tanta est animae et corporis coniunctio, ut sine utriusque pernicie separari nequeant, v. 324 - 350. Neque anima solum sentit, sed etiam corpus; seu potius totum animal, e corpore et anima compositum, v. 351 - 370. Post haec poëta refutat opinionem Democriti, singulas animae partes singulis corporis partibus oppositas esse atque connexas asseverantis, v. 371 - 396. et, ut antea docuerat, animum esse potiorem animalis partem, sic ab animo potius, quam ab anima, vitam pendere, salutemque conservari demonstrat, v. 397 - 417. Deinde animos et animas nasci et interire cum corporibus, sex et viginti argumentis ostendere conatur, derisa etiam obiter transmigratione Pythagorae, v. 418 - 841. Istis autem ex argumentis concludit, mortem esse omnium rerum finem, nec post mortem mortali animae quidquam timendum esse; immo, si animae immortalitas concedatur, mortem tamen nihil esse, cum anima, corpore seiuncta, non meminerit, se unquam antea exstitisse, v. 842 - 882. Proinde ridet vanum mortis metum, et inanem hominum de sepultura solli-

citudinem, v. 883 - 906. docetque, mortem non esse malum, quia mortui non indigeant bonis, quibus vivi gaudeant, neque istis doloribus crucientur, qui miseros mortales affligant, v. 907 - 943. vitam etiam ipsam non esse desiderabilem, quippe quae nihil novi afferat, sed easdem semper voluptates usque ad nauseam subministret, v. 944 - 988. Tum et terrificas fabulas, quas poëtae sunt de inferis et poenis post mortem commenti, allegorica quadam interpretatione elevat, v. 989 - 1036. ad consolandam vitae fragilitatem etiam historiae voce usus, quae sapientissimos pariter atque potentissimos homines vim dirae necessitatis sensisse admoneat, v. 1037 - 1057. Denique mortales ait vitam sollicitam et inquietam agere, quod mortis iustam contemplationem refugiant, v. 1058 - 1088. stulteque et inepte votis omnibus eam vitam expetere, quam aliquando amissuri sint, quae nullam novam voluptatem ferat, innumeris vero doloribus et periculis obnoxia sit; praesertim cum vivendo et metuendo nihil detrahant de tempore mortis, quae omnes maneat aeterna, v. 1089 - 1107.

O tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, illustrans commoda vitae,
Te sequor, o Graiae gentis decus! inque tuis nunc
Ficta pedum pono pressis vestigia signis;
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus haedi
Consimile in cursu possint, et fortis equi vis?
Tu, Pater, es rerum inventor; tu patria nobis
Suppeditas praecepta, tuisque ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta;
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam simul ac ratio tua coepit vociferari
Naturam rerum, haud divina mente coortam,

Diffugiunt animi terrores; moenia mundi
Discedunt; totum video per inane geri res:
Apparet Divom numen, sedesque quietae;
Quas neque concutiunt ventei, nec nubila nimbis
Adspergunt; neque nix, acri concreta pruina,
Cana cadens violat: semper sine nubibus aether
Integer, et large diffuso lumine, ridet.
Omnia suppeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibat tempore in ullo.
At contra nusquam apparent Acherusia templa;
Nec tellus obstat, quin omnia despiciantur,
Sub pedibus quaecunque infra per inane geruntur.
His ibi me rebus quaedam divina voluptas
Percipit, atque horror; quod sic natura, tua vi
Tam manifesta patens, ex omni parte retecta est.
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam, variis distantia formis,
Sponte sua volitent, aeterno percita motu;
Quoque modo possint res ex his quaeque creari:
Hasce secundum res animi natura videtur
Atque animae claranda meis iam versibus esse;
Et metus ille foras praeceps Acheruntis agundus,
Funditus humanam qui vitam turbat ab imo,
Omnia suffuscans mortis nigrore; neque ullam
Esse voluptatem liquidam puramque relinquit.
Nam, quod saepe homines morbos magis esse timendos
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara leti;
Et se scire animae naturam, sanguinis esse,
Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
Nec prorsum quidquam nostrae rationis egere:
Hinc licet advortas animum, magis omnia laudis

Iactari causa; quam quod res ipsa probetur:
Extorres idem patria, longeque fugati
Conspectu ex hominum, foedati crimine turpi,
Omnibus aerumnis affecti denique, vivunt;
Et quocunque tamen miseri venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, et Manibu' divis
Inferias mittunt; multoque in rebus acerbis
Acrius advortunt animos ad religionem.
Quo magis in dubiis hominem spectare periclis
Convenit, advorsisque in rebus noscere, quid sit.
Nam verae voces tum demum pectore ab imo
Eliciuntur; et eripitur persona, manet res.

Denique avarities, et honorum caeca cupido,
Quae miseros homines cogunt transcendere fineis
Iuris, et interdum, socios scelerum atque ministros,
Nocteis atque dies niti praestante labore 62
Ad summas emergere opes: haec volnera vitae
Non minimam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim ferme contemtus, et acris egestas,
Semota ab dulci vita stabilique, videntur,
Et quasi iam leti portas cunctarier ante.
Unde homines, dum se, falso terrore coacti,
Effugisse volunt longe, longeque remosse,
Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidi, caedem caede accumulantes:
Crudeles gaudent in tristi funere fratris:
Et consanguineûm mensas odere, timentque.

Consimili ratione, ab eodem saepe timore
Macerat invidia: ante oculos illum esse potentem,
Illum adspectari, claro qui incedit honore;
Ipsi se in tenebris volvi coenoque queruntur.
Intereunt partim statuarum et nominis ergo;

Et saepe usque adeo, mortis formidine, vitae
Percipit humanos odium lucisque videndae,
Ut sibi consciscant maerenti pectore letum;
Obliti fontem curarum, hunc esse timorem;
Hunc, vexare pudorem; hunc vincula amicitiai
Rumpere; et, in summa, pietatem evortere fundo.
Nam iam saepe homines patriam, carosque parenteis
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque, necesse est
Non radii solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturae species, ratioque.

Primum, animum dico, mentem quem saepe vocamus, 94
In quo consilium vitae regimenque locatum est,
Esse hominis partem nihilo minus, ac manus, et pes,
Atque oculi, partes animantis totius exstant.

Quamvis multa quidem sapientum turba putarunt,
Sensum animi certa non esse in parte locatum;
Verum habitum quendam vitalem corporis esse,
'Αρμονίαν Graii quam dicunt; qui faciat nos
Vivere cum sensu, nulla quom in parte siet mens:
Ut bona saepe valetudo quom dicitur esse
Corporis, et non est tamen haec pars ulla valentis;
Sic animi sensum non certa parte reponunt:
Magnopere in quo mî divorsi errare videntur.
Saepe itaque in promtu corpus, quod cernitur, aegrit;
Quom tamen ex alia laetamur parte latenti:
Et retro fit, uti contra sit saepe vicissim,

Quom miser ex animo laetatur corpore toto:
Non alio pacto, quam si, pes quom dolet aegri,
In nullo caput interea sit forte dolore.
Praeterea molli quom somno dedita membra,
Effusumque iacet sine sensu corpus onustum;
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, et omneis accipit in se
Laetitiae motus, ac curas cordis inaneis.
Nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
Esse, neque harmoniam corpus retinere solere;
Principio, fit, uti, detracto corpore multo,
Saepe tamen nobis in membris vita moretur;
Atque eadem rursum, quom corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aër,
Deserit extemplo venas, atque ossa relinquit; 124
Noscere ut hinc possis, non aequas omnia parteis
Corpora habere, neque ex aequo fulcire salutem:
Sed magis haec, venti quae sunt calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.

Quapropter, quoniam est animi natura reperta,
Atque animae, quasi pars hominis; redde harmoniai
Nomen, ad organicos saltu delatum Heliconis;
Sive aliunde ipsi porro traxere, et in illam
Transtulerunt, proprio quae tum res nomine egebat;
Quidquid id est, habeant; tu cetera percipe dicta.

Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
Inter se, atque unam naturam conficere ex se;
Sed caput esse quasi, et dominari in corpore toto,
Consilium, quod nos animum, mentemque vocamus:

Idque situm media regione in pectoris haeret.
Hîc exsultat enim pavor ac metus; haec loca circum
Laetitiae mulcent: hîc ergo mens animusque est.
Cetera pars animae, per totum dissita corpus,
Paret, et ad numen mentis momenque movetur:
Idque sibi solum per se sapit, et sibi gaudet,
Quom neque res animam, neque corpus, commovet una.
Et quasi quom caput, aut oculus, tentante dolore,
Laeditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore: sic animus nonnunquam laeditur ipse,
Laetitiaque viget, quom cetera pars animaï
Per membra atque artus nulla novitate cietur.
Verum, ubi vehementi magis est commota metu mens,
Consentire animam totam per membra videmus:
Sudoresque ita, palloremque existere toto
Corpore, et infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aureis, succidere artus.
Denique concidere ex animi terrore videmus
Saepe homines: facile ut quivis hinc noscere possit,
Esse animam cum animo coniunctam; quae, quom animi vi
Percussa est, exin corpus propellit, et icit.
Haec eadem ratio naturam animi atque animaï
Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
Conripere ex somno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac vorsare videtur:
(Quorum nil fieri sine tactu posse videmus;
Nec tactum porro sine corpore;) nonne fatendum est,
Corporea natura animum constare, animamque?
Praeterea pariter fungi cum corpore, et una
Consentire animum nobis in corpore cernis.

Si minus offendit vitam vis horrida teli,
Ossibus ac nervis disclusis, intus adacta;
At tamen insequitur languor, terraeque petitus
Suavis, et in terra mentis qui gignitur aestus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi esse necesse est;
Corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore, et unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.

Principio esse aio persubtilem, atque minutis
Perquam corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc, licet advortas animum, ut pernoscere possis.
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam si mens fieri proponit, et inchoat ipsa.
Ocius ergo animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quorum in promtu natura videtur. 186
At, quod mobile tantopere est, constare rotundis
Perquam seminibus debet, perquamque minutis:
Momine uti parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur aqua, et tantillo momine flutat,
Quippe volubilibus parvisque creata figuris.
At contra mellis constantior est natura,
Et pigri latices magis, et cunctantior actus.
Haeret enim inter se magis omnis materiaï
Copia; nimirum quia non tam laevibus exstat
Corporibus, neque tam subtilibus atque rotundis.
Namque papaveris aura potest suspensa levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus;
At contra lapidum coniectum, spicarumque,
Nenu potest: igitur parvissima corpora pro quam
Et laevissima sunt, ita mobilitate feruntur.
At contra, quaecunque magis cum pondere magno

Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam est animi natura reperta
Mobilis egregie, perquam constare necesse est
Corporibus parvis, et laevibus, atque rotundis.
Quae tibi cognita res in multis, o bone, rebus
Utilis invenietur, et opportuna cluebit.
Haec quoque res etiam naturam dedicat eius,
Quam tenui constet textura; quamque loco se
Contineat parvo, si possit conglomerari:
Quod, simul atque hominem leti secura quies est
Indepta, atque animi natura animaeque recessit,
Nil ibi libatum de toto corpore cernas
Ad speciem, nil ad pondus: mors omnia praestat,
Vitalem praeter sensum, calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis esse necesse est
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Quatenus, omnis ubi e toto iam corpore cessit,
Extima membrorum circumcaesura tamen se
Incolumem praestat, nec defit ponderis hilum:
Quod genus est, Bacchi quom flos evanuit, aut quom
Spiritus unguenti suavis diffugit in auras;
Aut aliquo quom iam succus de corpore cessit:
Nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quidquam:
Nimirum, quia multa minutaque semina succos
Efficiunt, et odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
Scire licet perquam pauxillis esse creatam
Seminibus; quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est:
Tenuis enim quaedam moribundos deserit aura

Mixta vapore; vapor porro trahit aëra secum;
Nec calor est quisquam, quoi non sit mixtus et aër.
Rara quod eius enim constat natura, necesse est
Aëris inter eum primordia multa moveri.
 Iam triplex animi est igitur natura reperta.
Nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum;
Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quaedam qui mente volutant.
Quarta quoque his igitur quaedam natura necesse est
Attribuatur: ea est omnino nominis expers:
Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius, exstat,
Nec magis est parvis et laevibus ex elementis;
Sensiferos motus quae didit prima per artus.
Prima cietur enim, parvis perfecta figuris;
Inde calor motus, et venti caeca potestas,
Accipit; inde aër; inde omnia mobilitantur:
Concutitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia; postremis datur ossibus, atque medullis,
Sive voluptas est, sive est contraria ardor.
Nec temere huc dolor usque potest penetrare,
 neque acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
Usque adeo ut vitae desit locus, atque animai
Diffugiant partes per caulas corporis omneis.
Sed plerumque fit, in summo quasi corpore, finis
Motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.
 Nunc, ea quo pacto inter sese mixta, quibusque
Comta modis vigeant, rationem reddere aventem
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas:
Sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
 Inter enim cursant primordia, principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum

Possit; nec spatio fieri divisa potestas;
Sed quasi multae vis unius corporis exstant.
Quod genus, in quo vis animantum visere volgo,
Est odor, et quidam calor, et sapor: et tamen ex his
Omnibus est unum perfectum corporis augmen.
Sic calor atque aër et venti caeca potestas
Mixta creant unam naturam, et mobilis illa
Vis, initum motus ab se quae dividit ollis;
Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet haec natura, subestque:
Nec magis hac infra quidquam est in corpore nostro;
Atque anima est animae proporro totius ipsa:
Quod genus in nostris membris et corpore toto
Mixta latens animi vis est animaeque potestas;
Corporibus quia de parvis paucisque creata est.
Sic tibi nominis haec expers vis, facta minutis
Corporibus, latet; atque animae quasi totius ipsa
Proporro est anima, et dominatur corpore toto.
Consimili ratione necesse est, ventus et aër
Et calor inter se vigeant commixta per artus;
Atque aliis aliud subsit magis, emineatque;
Ut quiddam fieri videatur ab omnibus unum:
Ne calor, ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aëris, interimant sensum, diductaque solvant.
  Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Quom fervescit, et ex oculis micat acrius ardor.
Est et frigida multa, comes formidinis, aura;
Quae ciet horrorem membris, et concitat artus.
Est etiam quoque pacati status aëris ille,
Pectore tranquillo fit qui voltuque sereno.
Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile effervescit in ira;

Quo genere in primis vis est violenta leonum;
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis cervorum frigida mens est;
Et gelidas citius per viscera concitat auras;
Quae tremulum faciunt membris exsistere motum.
At natura boum placido magis aëre vivit,
Nec minus iraï fax nunquam subdita percit
Fumida, suffundens caecae caliginis umbram;
Nec gelidis torpet telis perfixa pavoris:
Inter utrasque sita est, cervos saevosque leones.
 Sic hominum genus est: quamvis doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
Naturae cuiusque animae vestigia prima:
Nec radicitus evelli mala posse putandum est,
Quin proclivius hic iras decurrat ad acreis;
Ille metu citius paullo tentetur; at ille
Tertius accipiat quaedam clementius aequo:
Inque aliis rebus multis differre necesse est
Naturas hominum varias, moresque sequaceis:
Quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde haec oritur variantia rerum.
 Illud in his rebus videor firmare potesse,
Usque adeo naturarum vestigia linqui
Parvola, quae nequeat ratio depellere dictis:
Ut nihil impediat dignam Dis degere vitam.
 Haec igitur natura tenetur corpore ab omni;
Ipsaque corporis est custos, et causa salutis;
Nam communibus inter se radicibus haerent,
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus, e turis glebis evellere odorem

Haud facile est, quin intereat natura quoque eius.
Sic animi atque animae naturam corpore toto
Extrahere haud facile est, quin omnia dissolvantur:
Implexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti praedita vita:
Nec sibi quaeque, sine alterius vi, posse videtur
Corporis atque animi, seorsum sentire potestas:
Sed communibus inter eos conflatur utrinque
Motibus, accensus nobis per viscera, sensus.

Praeterea, corpus per se nec gignitur unquam,
Nec crescit, neque post mortem durare videtur.
Non enim, ut humor aquae, dimittit saepe vaporem,
Qui datus est, neque ea causa convellitur ipse,
Sed manet incolumis: non, inquam, sic animaï
Discidium possunt artus perferre relicti; 343
Sed penitus pereunt convolsi, conque putrescunt.
Ex ineunte aevo sic corporis atque animaï
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam membris, alvoque reposto;
Discidium ut nequeat fieri sine peste maloque:
Ut videas, quoniam coniuncta est causa salutis,
Coniunctam quoque naturam consistere eorum.

Quod superest, si quis corpus sentire refutat,
Atque animam credit, permixtam corpore toto,
Suscipere hunc motum, quem sensum nominitamus;
Vel manifestas res contra verasque repugnat.
Quid sit enim corpus sentire quis afferet unquam,
Si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
At, dimissa anima, corpus caret undique sensu:
Perdit enim, quod non proprium fuit eius in aevo;
Multaque praeterea perdit, quom expellitur aevo.

Dicere porro, oculos nullam rem cernere posse,

Sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
Difficile est, contra quom sensus ducat eorum;
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas:
Fulgida praesertim quom cernere saepe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis praepediuntur;
Quod foribus non fit: neque enim, qua cernimus ipsi,
Ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
Praeterea, si pro foribus sunt lumina nostra,
Iam magis, exemtis oculis, debere videtur
Cernere res animus, sublatis postibus ipsis.
  Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sanctà viri sententia ponit,
Corporis atque animi primordia singula, privis
Adposita, alternis variare, ac nectere, membra.
Nam quom multo sunt animäi elementa minora,
Quam quibus et corpus nobis et viscera constant, 376
Tum numero quoque concedunt, et rara per artus
Dissita sunt, dumtaxat ut hoc promittere possis,
Quantulà prima queant, nobis iniecta, ciere
Corpora sensiferos motus in corpore, tanta
Intervalla tenere exordia prima animaï.
Nam neque pulveris interdum sentimus adhaesum
Corpore, nec membris incussam sidere cretam;
Nec nebulam noctu, neque aranei tenuia fila
Obvia, sentimus, quando obretimur euntes;
Nec supera caput eiusdem cecidisse vietam
Vestem, nec plumas avium, papposque volanteis,
Qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum quoiusviscunque animantis
Sentimus; nec priva pedum vestigia quaeque,
Corpore quae in nostro culices, et cetera, ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum,

Quam primordia sentiscant concussa animaï,
Semina, corporibus nostris immixta per artus;
Et quam, intervallis tantis tuditantia, possint
Concursare, coire, et dissultare vicissim.

Et magis est animus vitaï claustra coërcens,
Et dominantior ad vitam, quam vis animaï.
Nam sine mente animoque nequit residere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla animaï:
Sed comes insequitur facul, et discedit in auras;
Et gelidos artus in leti frigore linquit.
At manet in vita, quoi mens animusque remansit,
Quamvis est circum caesis lacer undique membris:
Truncus, ademta anima circum, membrisque remotus,
Vivit, et aetherias vitaleis suscipit auras;
Si non omnimodis, at magna parte, animaï
Privatus, tamen in vita cunctatur, et haeret.
Ut lacerato oculo circum, si pupula mansit
Incolumis, stat cernundi vivata potestas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, solamque relinquas;
Id quoque enim sine pernicie non fiet eorum:
At, si tantula pars oculi media illa peresa est,
Occidit extemplo lumen, tenebraeque sequuntur;
Incolumis quamvis alioqui splendidus orbis.
Hoc anima atque animus iuncti sunt foedere semper.

Nunc age, nativos animantibus et mortaleis
Esse animos, animasque leveis, ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore,
Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu face utrumque uno subiungas nomine eorum,
Atque animam, verbi causa, quom dicere pergam,
Mortalem esse docens; animum quoque dicere credas:

Quatenus est unum inter se, coniunctaque res est.
Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquaï,
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Praestat, et a tenui causa magis icta movetur;
Quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque moventur:
Quod genus, in somnis sopiti, ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul haec dubio nobis simulacra genuntur:
Nunc igitur, quoniam, quassatis undique vasis,
Diffluere humorem, et laticem discedere, cernis;
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras;
Crede, animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, ac citius dissolvi in corpora prima,
Quom semel ex hominis membris ablata recessit.
Quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,
Quam cohibere nequit, conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum, detracto sanguine venis,
Aëre quî credas posse hanc cohiberier ullo?
Corpore quî nostro rarus magis incohibessit?
Praeterea, gigni pariter cum corpore, et una
Crescere sentimus, pariterque senescere, mentem.
Nam velut infirmo pueri teneroque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis:
Inde, ubi robustis adolevit viribus aetas,
Consilium quoque maius, et auctior est animi vis:
Post, ubi iam validis quassatum est viribus aevi
Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus;
Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque:
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem animaï

Naturam, ceu fumus in altas aëris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere, et, ut docui, simul aevo fessa fatisci.
Huc accedit, uti videamus, corpus ut ipsum
Suscipere immaneis morbos, durumque laborem;
Sic animum curas acreis, luctumque, metumque.
Quare participem leti quoque convenit esse.
Quin etiam morbis in corporis avius errat
Saepe animus; dementit enim, deliraque fatur:
Interdumque gravi lethargo fertur in altum
Aeternumque soporem, oculis, nutuque cadenti:
Unde neque exaudit voces, neque noscere voltus
Illorum potis est, ad vitam qui revocantes
Circumstant, lacrumis rorantes ora genasque.
Quare animum quoque dissolvi fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam dolor ac morbus, leti fabricator uterque est;
Multorum exitio perdocti quod sumus ante.
Denique, cor hominum quom vini vis penetravit
Acris, et in venas discessit diditus ardor,
Consequitur gravitas membrorum, praepediuntur
Crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
Nant oculi; clamor, singultus, iurgia gliscunt;
Et iam cetera de genere hoc, quaecunque sequuntur:
Cur ea sunt, nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?
At, quaecunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, paullo si durior insinuarit
Causa, fore ut pereant, aevo privata futuro.
Quin etiam, subito, vi morbi saepe coactus,
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, et spumas agit; ingemit, et tremit artus;

Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat
Inconstanter, et in iactando membra fatigat:
Nimirum, quia vis morbi, distracta per artus,
Turbat agens animam, spumanti ut in aequore salso
Ventorum validis fervescunt viribus undae.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur; et omnino quod semina vocis
Eliciuntur, et ore foras glomerata feruntur,
Qua quasi consuerunt, et sunt munita viaï.
Desipientia fit, quia vis animi atque animaï
Conturbatur, et, ut docui, divisa, seorsum
Disiectatur, eodem illo distracta veneno.
Inde, ubi jam morbi reflexit causa, reditque
In latebras acer corrupti corporis humor;
Tum, quasi vacillans, primum consurgit, et omneis
Paullatim redit in sensus, animamque receptat. 504
Haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
Iactentur, miserisque modis, distracta, laborent;
Cur eadem credis, sine corpore, in aëre aperto
Cum validis ventis aetatem degere posse?
Et quoniam mentem sanari, corpus ut aegrum,
Cernimus, et flecti medicina posse videmus;
Id quoque praesagit, mortalem vivere mentem.
Addere enim parteis, aut ordine traiicere, aequum est,
Aut aliquid prorsum de summa detrahere hilum,
Commutare animum quicunque adoritur, et infit;
Aut aliam quamvis naturam flectere quaerit.
At neque transferri sibi parteis nec tribui volt,
Immortale quod est, quidquam, neque defluere hilum.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.

Ergo animus, sive aegrescit, mortalia signa
Mittit, ut edocui; seu flectitur a medicina:
Usque adeo falsae rationis vera videtur
Res occurrere, et effugium praecludere eunti;
Ancipitique refutatu convincere falsum.
Denique saepe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere sensum:
In pedibus primum digitos livescere, et ungueis;
Inde pedes, et crura, mori: post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia leti.
Scinditur atque animo quoniam natura, nec uno
Tempore sincera exsistit, mortalis habenda est.
Quod si forte putas, ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, et parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris;
At locus ille tamen, quo copia tanta animaï
Cogitur, in sensu debet maiore videri.
Qui quoniam nusquam est, nimirum, ut diximus ante,
Dilaniata, foras dispergitur: interit ergo.
Quin etiam, si iam libeat concedere falsum,
Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
Lumina qui linquunt moribundi particulatim;
Mortalem tamen esse animam fateare necesse est:
Nec refert, utrum pereat dispersa per auras,
An, contracta suis e partibus, obbrutescat;
Quando hominem totum magis ac magis undique sensus
Deficit, et vitae minus et minus undique restat.
Et quoniam mens est hominis pars una, locoque
Fixa manet certo, velut aures atque oculi sunt,
Atque alii sensus, qui vitam cunque gubernant:

Et veluti manus, atque oculus, naresve seorsùm,
Secreta ab nobis, nequeunt sentire, neque esse;
Secta etenim parvo liquuntur tempore tabi:
Sic animus per se non quit sine corpore, et ipso
Esse homine, illius quasi quod vas esse videtur,
Sive aliud quid vis potius connexius ei
Fingere; quandoquidem connexu corpus adhaeret.
Denique corporis atque animi vivata potestas,
Inter se coniuncta, valent, vitaque fruuntur:
Nec sine corpore enim vitaleis edere motus
Sola potest animi per se natura; nec autem
Cassum anima corpus durare, et sensibus uti:
Scilicet avolsus radicibus ut nequit ullam
Dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto:
Sic anima atque animus per se nil posse videtur:
Nimirum, quia per venas et viscera mixtim
Per nervos atque ossa, tenentur corpore ab omni:
Nec magnis intervallis primordia possunt
Libera dissultare; ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos, extra corpus, in auras
Aëris, haud possunt post mortem, eiecta, movere:
Propterea, quia non simili ratione tenentur.
Corpus enim atque animam ferit aër, si cohibere
Sese anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in nervis, et in ipso corpore, agebat.
Quare etiam atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine, et eiectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus animi fateare necesse est,
Atque animam; quoniam coniuncta est causa duobus.
Denique, quom corpus nequeat perferre animaï
Discidium, quin in taetro tabescat odore;
Quid dubitas, quin ex imo penitusque coorta,

Emanarit, uti fumus, diffusa animae vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus, quia mota loco sunt
Fundamenta, foras manant animaeque per artus,
Perque viarum omneis flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? multimodis ut noscere possis
Dispertitam animae naturam exisse per artus;
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
Quam, prolapsa foras, enaret in aëris auras?
  Quin etiam, fineis dum vitae vortitur intra,
Saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
Ire anima, ac toto solvi de corpore mentem;
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Molliaque exsangui cadere omnia corpore membra.
Quod genus est, animo male factum cum perhibetur,
Aut animam liquisse, ubi iam trepidatur, et omnes
Extremum cupiunt vitae reprehendere vinclum. 598
Conquassatur enim tum mens, animaeque potestas
Omnis; et haec ipso cum corpore conlabefiunt:
Ut gravior paullo possit dissolvere causa.
  Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras, in aperto, tegmine demto,
Non modo non omnem possit durare per aevum,
Sed minumum quodvis nequeat consistere tempus?
  Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur,
Ire foras animam incolumem de corpore toto;
Nec prius ad iugulum, et superas succedere fauceis;
Verum deficere in certa regione locatam:
Ut sensus alios, in parti quemque sua, scit
Dissolvi: quod, si immortalis nostra foret mens,
Non iam se moriens dissolvi conquereretur;
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,

Gauderet, praelonga senex aut cornua cervus.
  Denique cur animi nunquam mens consiliumque
Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve; sed unis
Sedibus, ac certis regionibus, omnibus haeret;
Si non certa loca ad nascundum reddita quoique
Sunt, et ubi quidquid possit durare creatum;
Atque ita multimodis, pro totis artubus, esse,
Membrorum ut nunquam exsistat praeposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem; neque flamma creari
Fluminibus solita est, neque in igni gignier algor.
  Praeterea, si immortalis natura animaï est,
Et sentire potest, secreta a corpore nostro;
Quinque, ut opinor, eam faciundum est sensibus auctam:
Nec ratione alia nosmet proponere nobis
Possumus infernas animas Acherunte vagare. 628
Pictores itaque, et scriptorum secla priora
Sic animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculi, neque nares, nec manus ipsa,
Esse potest anima, neque seorsum lingua, neque aures
Auditum per se possunt sentire, neque esse.
  Et quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, et totum esse animale videmus;
Si subito medium celeri praeciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque,
Dispertita procul dubio quoque vis animaï,
Et discissa simul cum corpore, disiicietur.
At quod scinditur, et parteis discedit in ullas,
Scilicet aeternam sibi naturam abnuit esse.
  Falciferos memorant currus abscidere membra
Saepe ita desubito, permixta caede calenteis,

Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscisum; quom mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem:
Et simul in pugnae studio quod dedita mens est,
Corpore cum reliquo pugnam caedeisque petessit:
Nec tenet, amissam laevam cum tegmine saepe
Inter equos abstraxe rotas, falceisque rapaceis:
Nec cecidisse alius dextram, quom scandit, et instat.
Inde alius conatur ademto surgere crure,
Quom digitos agitat propter moribundus humi pes;
Et caput, abscisum calido viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem, oculosque patenteis,
Donec reliquias animaï reddidit omneis.
  Quin etiam tibi si, lingua vibrante, minanti
Serpentis cauda et procero corpore, utrumque
Sit lubitum in multas parteis discidere ferro;
Omnia iam seorsum cernes, amcisa recenti
Volnere, tortari, et terram conspergere tabo;
Ipsam seque retro partem petere ore priorem,
Volneris ardenti, ut morsu premat, icta dolore.
  Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? At ea ratione sequetur,
Unam animantem animas habuisse in corpore multas.
Ergo divisa est ea, quae fuit una simul cum
Corpore: quapropter mortale utrumque putandum est;
In multas quoniam parteis disciditur aeque.
  Praeterea, si immortalis natura animaï
Constat, et in corpus nascentibus insinuatur;
Cur super anteactam aetatem meminisse nequimus,
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?

Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum;
Non, ut opinor, id ab leto iam longiter errat.
Quapropter fateare necesse est, quae fuit ante,
Interiisse; et, quae nunc est, nunc esse creatam.

Praeterea, si, iam perfecto corpore, nobis
Inferri solita est animi vivata potestas,
Tum quom gignimur, et vitae quom limen inimus;
Haud ita conveniebat, uti cum corpore et una
Cum membris videatur in ipso sanguine cresse:
Sed, velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu corpus tamen affluat omne.
Quare etiam atque etiam neque originis esse putandum est
Experteis animas, nec leti lege solutas. 687
Nam neque tantopere annecti potuisse putandum est
Corporibus nostris, extrinsecus insinuatas;
(Quod fieri totum contra manifesta docet res:
Namque ita connexa est per venas, viscera, nervos,
Ossaque, uti dentes quoque sensu participentur;
Morbus ut indicat, et gelidaï stringor aquaï,
Et lapis oppressus subitis e frugibus asper;)
Nec, tam contextae quom sint, exire videntur
Incolumes posse, et salvas exsolvere sese
Omnibus e nervis, atque ossibus, articulisque.

Quod si forte putas, extrinsecus insinuatam
Permanare animam nobis per membra solere;
Tanto quoique magis, cum corpore fusa, peribit.
Quod permanat enim, dissolvitur: interit ergo.
Dispertita ergo per caulas corporis omneis,
Ut cibus in membra atque artus cum diditur omneis,
Disperit, atque aliam naturam sufficit esse;

Sic anima atque animus, quamvis integra recens in
Corpus eunt, tamen in manando dissolvuntur,
Dum, quasi per caulas, omneis diduntur in artus
Particulae, quibus haec animi natura creatur:
Quae nunc in nostro dominatur corpore, nata
Ex illa, quae tunc peritat, partita per artus.
  Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura animae, neque funeris expers.
  Semina praeterea linquuntur, necne, animaï
Corpore in exanimo? Quod si linquuntur, et insunt,
Haud erit, ut merito immortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita, sinceris membris ablata, profugit,
Ut nullas parteis in corpore liquerit ex se;
Unde cadavera rancenti iam viscere vermeis 719
Exspirant? atque unde animantum copia tanta,
Exos et exsanguis, tumidos perfluctuat artus?
  Quod si forte animas extrinsecus insinuari
Vermibus, et priva si in corpora posse venire
Credis; nec reputas, cur millia multa animarum
Conveniant, unde una recesserit: hoc tamen est, ut
Quaerundum videatur, et in discrimen agundum:
Utrum tandem animae venentur semina quaeque
Vermiculorum, ipsaeque sibi fabricentur, ubi sint;
An iam corporibus perfectis insinuentur.
At neque, cur faciant ipsae, quareve laborent,
Dicere suppeditat; neque enim, sine corpore quom sunt,
Sollicitae volitant morbis, alguque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis et fine laborat;
Et mala cuncta animus contagi fungitur eius.
Sed tamen his esto quamvis facere utile corpus,

Quod subeant; at, qua possint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt ánimae sibi corpora et artus.
Nec tamen est, quî cum perfectis insinuentur
Corporibus: neque enim poterunt subtiliter esse
Connexae; neque consensu contagia fient.
  Denique quur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur, volpeis dolus; et fuga cervis
A patribus datur, et patrius pavor incitat artus?
Et iam cetera de genere hoc, quur omnia membris
Ex ineunte aevo generascunt, ingenioque;
Si non, certa suo quia semine seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore quoque?
Quod si immortalis foret, et mutare soleret
Corpora, permixtis animantes moribus essent:
Effugeret canis Hyrcano de semine saepe
Cornigeri incursum cervi; tremeretque, per auras
Aëris, accipiter fugiens, veniente columba:
Desiperent homines; saperent fera secla ferarum.
  Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt,
Immortalem animam mutato corpore flecti:
Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo.
Traiiciuntur enim partes, atque ordine migrant;
Quare dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant una cum corpore cunctae.
  Sin animas hominum dicent in corpora semper
Ire humana; tamen quaeram, cur e sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus,
Nec tam doctus equae pullus, quàm fortis equi vis?
Si non, certa suo quia semine seminioque
Vis animi pariter crescit cum corpore quoque.
Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
Confugient; quod si iam fit, fateare necesse est,

Mortalem esse animam, quoniam, mutata per artus
Tantopere, amittit vitam sensumque priorem.
Quove modo poterit, pariter cum corpore quoque
Confirmata, cupitum aetatis tangere florem
Vis animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi volt membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in corpore putri?
An, domus aetatis spatio ne fessa vetusto
Obruat? At non sunt iam immortali ulla pericla.
Denique connubia ad Veneris, partusque ferarum,
Esse animas praesto, deridiculum esse videtur;
Exspectare immortaleis mortalia membra
Innumero numero, certareque praeproperanter
Inter se, quae prima, potissimaque, insinuetur;
Si non forte ita sunt animarum foedera pacta, 782
Ut, quae prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
Denique in aethere non arbor, non aequore in alto
Nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse.
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat et insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Quod si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus, esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret,
Quamde in eodem homine atque in eodem vase manere.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus: tanto magis inficiandum,

Totum posse extra corpus durare genique.
Quare, corpus ubi interiit, periisse necesse est
Confiteare animam, distractam in corpore toto.
Quippe etenim mortalem aeterno iungere, et una
Consentire putare, et fungi mutua posse,
Desipere est; quid enim divorsius esse putandum est,
Aut magis inter se disiunctum discrepitansque,
Quam mortale quod est, immortali atque perenni
Iunctum, in concilio saevas tolerare procellas?
Praeterea, quaecunque manent aeterna, necesse est,
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat artas
Dissociare intus parteis; ut materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante;
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est;
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere dissolvique:
Sicuti summarum summa est aeterna, neque extra
Quis locus est, quo diffugiant; neque corpora sunt, quae
Possint incidere, et valida dissolvere plaga:
At neque, uti docui, solido cum corpore mentis
Natura est, quoniam admixtum est in rebus inane:
Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Proruere hanc mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli:
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possit vis animaï,
Aut alia quavis possit vi pulsa perire.

Haud igitur leti praeclusa est ianua menti.
Quod si forte ideo magis immortalis habenda est,
Quod vitalibus ab rebus, munita, tenetur;
Aut quia non veniunt omnino aliena salutis;
Aut quia, quae veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus:
Scilicet a vera longe ratione remotum est.
Praeter enim quam quod morbis tum corporis aegrit,
Advenit id, quod eam de rebus saepe futuris
Macerat, inque metu male habet, curisque fatigat;
Praeteritisque male admissis peccata remordent.
Adde furorem animi proprium, atque oblivia rerum;
Adde, quod in nigras lethargi mergitur undas.
Nil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur.
Et velut anteacto nil tempore sensimus aegri, 844
Ad confligundum venientibus undique Poenis;
Omnia quom, belli trepido concussa tumultu,
Horrida, contremuere sub altis aetheris auris;
In dubioque fuere, utrorum ad regna cadundum
Omnibus humanis esset, terraque marique:
Sic, ubi non erimus, quom corporis atque animaï
Discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
Scilicet haud nobis quidquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, sensumque movere:
Non si terra mari miscebitur, et mare coelo.
Et si iam nostro sentit de corpore, postquam
Detracta est animi natura, animaeque potestas;
Nil tamen est ad nos, qui comtu coniugioque
Corporis atque animae consistimus uniter apti.
Nec, si materiam nostram conlegerit aetas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est;

Atque iterum nobis fuerint data lumina vitae;
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta semel quom sit repetentia nostra;
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
Qui fuimus; nec iam de illis nos afficit angor,
Quos de materia nostra nova proferet aetas.
Nam quom respicias immensi temporis omne
Praeteritum spatium; tum motus materiaï
Multimodi quam sint; facile hoc adcredere possis,
Semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine postae
Nec memori tamen id quimus reprehendere mente.
Inter enim iecta est vitaï pausa, vageque
De'rrarunt passim motus ab sensibus omnes.
Debet enim, misere est quoi forte aegreque futurum,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, quoi male possit
Accidere: id quoniam mors eximit, esseque prohibet
Illum, quoi possint incommoda conciliari 877
Haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse;
Scire licet nobis nihil esse in morte timendum:
Nec miserum fieri, qui non est, posse; neque hilum
Differre, nullo fuerit iam tempore natus;
Mortalem vitam mors quom immortalis ademit.

Proinde, ubi se videas hominem miserarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum;
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Caecum aliquem cordi stimulum; quamvis neget ipse
Credere se, quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non, ut opinor, enim dat, quod promittit et unde,
Nec radicitus e vita se tollit et eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
Vivus enim sibi quom proponit quisque, futurum,

Corpus uti volucres lacerent in morte feraeque;
Ipse sui miseret: neque enim se dividit hilum,
Nec removet satis, a proiecto corpore; et illud
Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur, se mortalem esse creatum;
Nec videt, in vera nullum fore morte alium se;
Qui possit vivus sibi se lugere peremtum,
Stansque, iacentem se lacerari urive, dolere.
Nam si in morte malum est, malis morsuque ferarum
Tractari; non invenio, quî non sit acerbum,
Ignibus impositum calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm suffocari; atque rigere
Frigore, quom summo gelidi cubat aequore saxi;
Urgerive, superne obtritum, pondere terrae.
»Nam iam non domus accipiet te laeta, neque uxor
»Optuma, nec dulces occurrent oscula nati 908
»Praeripere, et tacita pectus dulcedine tangent.
»Non poteris factis florentibus esse, tuisque
»Praesidium: misero misere,« aiunt, »omnia ademit
»Una dies infesta tibi tot praemia vitae.«
Illud in his rebus non addunt: »Nec tibi earum
»Iam desiderium rerum insidet insuper una.«
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur;
Dissolvant animi magno se angore metuque.
Tu quidem, ut es, leto sopitus, sic eris, aevi
Quod superest, cunctis privatu' doloribus aegris:
At nos horrifico cinefactum te prope busto
Insatiabiliter deflebimus; aeternumque
Nulla dies nobis maerorem e pectore demet.
Illud ab hoc igitur quaerundum est, quid sit amari
Tantopere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Quur quisquam aeterno possit tabescere luctu?

Hoc etiam faciunt, ubi discubuere, tenentque
Pocula saepe homines, et inumbrant ora coronis,
Ex animo ut dicant, »Brevis hic est fructus homullis:
»Iam fuerit; neque post unquam revocare licebit!«
Tanquam in morte mali cumprimis hoc sit eorum,
Quod sitis exurat miseros atque arida torreat;
Aut aliae quoius desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum se vitamque requiret,
Quom pariter mens et corpus sopita quiescunt;
Nam licet aeternum per nos sic esse soporem:
Nec desiderium nostri nos attigit ullum:
Et tamen haudquaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant;
Quin conreptus homo ex somno se conligit ipse.
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum est;
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Maior enim turbae disiectus materiaï 941
Consequitur leto; nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitaï pausa secuta.

Denique, si vocem rerum natura repente
Mittat, et hoc aliquoi nostrûm sic increpet ipsa:
»Quid tibi tantopere est, mortalis, quod nimis aegris
»Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
»Nam gratum fuerit tibi vita anteacta priorque,
»Et non omnia, pertusum congesta quasi in vas,
»Commoda perfluxere, atque ingrata interiere;
»Cur non, ut plenus vitae conviva, recedis?
»Aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
»Sin ea, quae fructus cunque es, periere profusa,
»Vitaque in offenso est; cur amplius addere quaeris,
»Rursum quod pereat, mali, et ingratum occidat omne:

»Non potius vitae finem iacis atque laboris?
»Nam tibi praeterea quod machiner inveniamque,
»Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
»Si tibi non annis corpus iam marcet, et artus
»Confecti languent; eadem tamen omnia restant,
»Omnia si pergas vivendo vincere secla;
»Atque etiam potius, si nunquam sis moriturus: «
Quid respondemus, nisi iustam intendere litem
Naturam? et veram verbis exponere causam?
At qui obitum lamentetur miser amplius aequo,
Non merito inclamet magis, et voce increpet acri?
»Aufer abhinc lacrumas, barathre, et compesce querelas.«
Grandior hic vero si iam seniorque queratur:
»Omnia perfunctus vitaï praemia, marces;
»Sed quia semper aves, quod abest, praesentia temnis,
»Imperfecta tibi elapsa est ingrataque vita,
»Et nec opinanti Mors ad caput adstitit ante,
»Quam satur ac plenus possis discedere rerum.
»Nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte,
»Aequo animoque, agedum, magnis concede: necesse est.«
Iure, ut opinor, agat, iure increpet inciletque:
Cedit enim, rerum novitate extrusa, vetustas
Semper, et ex aliis aliud reparare necesse est;
Nec quisquam in barathrum, nec Tartara deditur atra.
Materies opus est, ut crescant postera secla:
Quae tamen omnia te, vita perfuncta, sequentur:
Nec minus ergo ante haec, quam tu, cecidere cadentque.
Sic alid ex alio nunquam desistet oriri;
Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Respice item, quam nil ad nos anteacta vetustas
Temporis aeterni fuerit, quam nascimur ante.
Hoc igitur speculum nobis natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram.
Num quid ibi horribile apparet? Num triste videtur
Quidquam? Non omni somno securius exstat?
Atque animarum etiam, quaecunque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis:
Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens;
Sed magis in vita Divom metus urget inanis
Mortaleis; casumque timent, quem quoique ferat fors.
Nec Tityon volucres ineunt, Acherunte iacentem,
Nec, quod sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam aetatem poterunt reperire profecto, 999
Quamlibet immani proiectu corporis exstet,
Qui non sola novem dispersis iugera membris
Obtineat, sed qui terraï totius orbem:
Non tamen aeternum poterit perferre dolorem,
Nec praebere cibum proprio de corpore semper:
Sed Tityos nobis hic est, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor;
Aut alia quavis scindunt turpedine curae.
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere a populo fasceis saevasque secureis
Imbibit, et semper victus tristisque recedit.
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur unquam,
Atque in eo semper durum sufferre laborem,
Hoc est advorso nixantem trudere monte
Saxum; quod tamen a summo iam vortice rursum

Volvitur, et plani raptim petit aequora campi.
Deinde animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque nunquam;
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Quom redeunt, fetusque ferunt variosque lepores;
Nec tamen explemur vitaï fructibus unquam:
Hoc, ut opinor, id est, aevo florente puellas
Quod memorant laticem pertusum congerere in vas;
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus, et Furiae, iam vero, et lucis egestas,
Tartarus, horriferos eructans faucibus aestus;
Qui neque sunt usquam, nec possunt esse, profecto:
Sed metus in vita poenarum pro malefactis
Est insignibus insignis; scelerisque luela
Carcer, et horribilis de saxo iactus eorum,
Verbera, carnufices, robur, pix, lamina, taedae:
Quae tamen etsi absunt, at mens sibi conscia factis,
Praemetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis,
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, quive siet poenarum denique finis:
Atque eadem metuit magis, haec ne in morte gravescant:
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
»Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit;«
Qui melior multis, quam tu, fuit, improbe, rebus.
Inde alii multi reges, rerumque potentes,
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit superare lacunas,

Et contemsit equis, insultans, murmura ponti;
Lumine ademto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terrae, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum atque leporum;
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus,
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete est.
Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit memores motus languescere mentis,
Sponte sua leto caput obvius obtulit ipse.
Ipse Epicurus obît, decurso lumine vitae,
Qui genus humanum ingenio superavit, et omneis
Restinxit, stellas exortus uti aërius sol.
Tu vero dubitabis, et indignabere, obire,
Mortua quoi vita est prope iam vivo atque videnti?
Qui somno partem maiorem conteris aevi;
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Sollicitamque geris cassa formidine mentem;
Nec reperire potes, quid sit tibi saepe mali, quom
Ebrius urgeris multis miser undique curis,
Atque, animo incerto fluitans, errore vagaris?
Si possent homines, proinde ac sentire videntur
Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
E quibus id fiat causis quoque noscere, et unde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet;
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus:
Quid sibi quisque velit, nescire, et quaerere semper;
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit saepe foras magnis ex aedibus ille,
Esse domi quem pertaesum est, subitoque reventat;
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit, agens mannos, ad villam praecipitanter,

Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
Oscitat extemplo, tetigit quom limina villae;
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quaerit;
Aut etiam properans urbem petit, atque revisit.
Hoc se quisque modo fugit: at, quem scilicet, ut fit,
Effugere haud potis est, ingratîs haeret, et obit;
Propterea, morbi quia causam non tenet aeger:
Quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
Naturam primum studeat cognoscere rerum;
Temporis aeterni quoniam, non unius horae,
Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Aetas post mortem, quae restat cunque, manenda.
Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quae mala nos subigit vitaï tanta cupido?
Certa quidem finis vitae mortalibus adstat,
Nec devitari letum pote, quin obeamus. 1092
Praeterea vorsamur ibidem, atque insumus, usque;
Nec nova vivendo procuditur ulla voluptas.
Sed, dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur
Cetera: post aliud, quom contigit illud, avemus;
Et sitis aequa tenet vitaï semper hianteis:
Posteraque, in dubio est, fortunam quam vehat aetas;
Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.
Nec prorsum, vitam ducundo, demimus hilum
Tempore de mortis; nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte peremti.
Proinde, licet quot vis vivendo condere secla,
Mors aeterna tamen nihilominus illa manebit:
Nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitaï fecit, et ille,
Mensibus atque annis qui multis occidit ante.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Lucretius post magnificum exordium, quo et attentionem lectoris, et suum ipsius spiritum resuscitat, v. 1 - 25. libri quarti argumentum cum superioribus connectit. Postquam enim primo et secundo libro docuerat, quae et qualia sint rerum primordia, quibus figuris distincta, quo motu ferantur, qua ratione ceteras res procreent, libro autem tertio animae atque animi naturam explicarat; aggreditur nunc ad disputationem de sensibus, incipiens a *simulacris* seu *imaginibus* Epicureis, quibus sensus omnes moveantur, v. 26-45. Docet itaque, a rerum superficie tenuissima quaedam et subtilissima simulacra mitti, quae passim per aëra volitantia, singillatim sub visum non cadant, sed collecta et a speculis aut aqua repulsa, in oculos incurrant, v. 46 - 108. Deinde tenuitatem horum simulacrorum demonstrat, simul primordiorum exiguitatem confirmans, v. 109 - 129. Duplex autem simulacrorum distinguit genus: alterum eorum, quae sponte sua generentur in aëre, qualia nonnunquam videamus exsistere in nubibus, varias rerum figuras imitantibus; alterum eorum, quae a rerum superficie avolent, quasi tenues quaedam exuviae, facileque et perpetuo oriantur, et ea motus celeritate per aëra ferantur, ut luminis solaris iactum exsuperent, v. 130 - 216. Sed quia visus omnium sensuum primus habetur, ab eo sic exorditur poëta, ut ex simulacrorum incursu eum gigni ostendat, v. 217 -

239. Tum explicatis iis, quae ad visus causas spectant, varia de eo problemata, inprimis quae ad speculi imagines et lucis atque umbrae rationem pertinent, proponit et solvit, v. 240 - 379. Porro sensus non esse incertos monet, quorum fidem multa temere existimentur labefactare; sed ex opinatu animorum nasci falsa illorum iudicia, v. 380 - 469. Ne quis igitur ex illis problematis fallaciae arguat sensus, horum dignitatem demonstrat, refutatis etiam Academicis, v. 470 - 478. omnemque omnino veritatem fide et auctoritate sensuum niti, copiosius asserit, v. 479 - 523. His ita de visu disputatis, ad ceteros sensus progreditur. *Vocem* et *sonum* corporeas esse imagines, quae aurem pariter feriant et auditum efficiant, v. 524 - 544. vocis quae sit natura, et quo modo formetur, v. 545 - 565. cur eadem vox simul percipiatur a multis, v. 566 - 574. quid sit echo, et unde oriatur, v. 575 - 597. quo modo sonus per corpora multa penetret, v. 598 - 605. et in omnes partes diffundatur, v. 606 - 617. De *sapore* docet, quid sit, et unde tanta eius diversitas, v. 618 - 675. de *odore*, quo modo exsistat, et cur aliis alius magis sit aptus, v. 676 - 689. comparat eundem cum ceteris sensibus, v. 690 - 708. inprimis cum visu, quem species atque colores rerum eodem modo afficiant, v. 709 - 724. Tum de *imaginatione* atque *cogitatione* agit: quae exsistant per sensus externos, tenuissimis rerum simulacris horum ope in mentem incurrentibus, v. 725 - 759. Inde explicanda somniorum ratio, v. 760 - 779. inde solvenda quaestio, quare, quod cuique libuerit, id cogitet, v. 780 - 809. inde fraus intelligenda, in quam, simulacris aut parum acute cognitis, aut inter se permutatis, saepe inducimur, v. 810 - 824. Tum docet, linguam, oculos, aures, nares, omnia denique sensuum instrumenta prius nata esse, quam eorum usum: secus vero in artificiosis rebus, quae prodeant ex praevisa indigentia, v. 825 - 878. Etiam motus animalium voluntarii causam esse in simulacris quibusdam ad meandum aptis, quae impulsu suo voluntatem movendi in animo excitent, v. 879 - 908. A simulacris denique uberius repetit et somnum, v. 909 - 964. et insomnia, quorum varias causas enumerat, v. 965 - 1035. adiecta de amore, libidine eiusque effectibus elegantissima digressione, v. 1036 - 1283.

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: iuvat integros accedere fonteis,
Atque haurire; iuvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musae.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et arctis
Religionum animos nodis exsolvere pergo;
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musaeo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur.
Nam veluti pueris absinthia taetra medentes
Quom dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali a tactu recreata, valescat:
Sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musaeo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac persentis utilitatem.
Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam, variis distantia formis,
Sponte sua volitent, aeterno percita motu;
Quoque modo possint res ex his quaeque creari:
Atque animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus e rebus cum corpore comta vigeret;

Quove modo distracta rediret in ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quae rerum simulacra vocamus;
Quae, quasi membranae, summo de corpore rerum
Dereptae, volitant ultro citroque per auras:
Atque eadem, nobis vigilantibus obvia, menteis
Terrificant, atque in somnis, quom saepe figuras
Contuimur miras, simulacraque luce carentum;
Quae nos horrifice, languenteis saepe sopore,
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur
Effugere, aut umbras inter vivos volitare;
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Quom corpus simul atque animi natura peremta,
In sua discessum dederunt primordia quaeque.
Dico igitur, rerum effigias tenueisque figuras
Mittier ab rebus, summo de corpore, eorum 47
Quae quasi membranae, vel cortex nominitanda est,
Quod speciem ac formam similem gerit eius imago,
Quoiuscunque cluet de corpore fusa vagari.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde;
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multae, partim diffusa solute,
Robora ceu fumum mittunt, ignesque vaporem;
Et partim contexta magis, condensaque, ut olim
Quom teretes ponunt tunicas aestate cicadae,
Et vituli quom membranas de corpore summo
Nascentes mittunt; et item quom lubrica serpens
Exuit in spinis vestem: nam saepe videmus
Illorum spoliis vepreis volitantibus auctas.
Quae quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti, summo de corpore rerum.
Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant,

Quam quae tenuia sunt, hiscundi est nulla potestas;
Praesertim, quom sint in summis corpora rebus
Multa minuta, iaci quae possint ordine eorum,
Quo fuerint, et formaï servare figuram;
Et multo citius, quanto minus indupediri
Pauca queunt, et sunt in prima fronte locata.

Nam certe iacere ac perciri multa videmus;
Non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque saepe colorem:
Et volgo faciunt id lutea, russaque vela,
Et ferrugina, quom, magnis intenta theatris,
Per malos volgata trabeisque, trementia fluctant:
Namque ibi consessum caveaï subter, et omnem
Scenalem speciem, patrum, matrumque, Deorumque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore: 78
Et, quanto circum mage sunt inclusa theatri
Moenia, tam magis haec intus, perfusa lepore,
Omnia conrident, conrepta luce diei.
Ergo lintea, de summo quom corpore fucum
Mittunt, effigias quoque debent mittere tenueis
Res quaeque; ex summo quoniam iaculantur utraeque.
Sunt igitur iam formarum vestigia certa,
Quae volgo volitant, subtili praedita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.

Praeterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliae res
Consimiles, ideo diffusae rebus abundant,
Ex alto quia, dum veniunt intrinsecus, ortae,
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coortae.
At contra, tenuis summi membrana coloris
Quom iacitur, nihil est, quod eam discerpere possit;

In promtu quoniam est, in prima fronte locata.
Postremo, speculis, in aqua, splendoreque in omni,
Quaecunque apparent nobis simulacra, necesse est,
Quandoquidem simili specie sunt praedita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum.
Nam quur illa cadant magis, ab rebusque recedant
Corpora, res multae quae mittunt corpore aperto,
Quam quae tenuia sunt, hiscundi est nulla potestas.
Sunt igitur tenues formarum dissimilesque
Effigies, singillatim quas cernere nemo
Quom possit, tamen, assiduo crebroque repulsu
Reiectae, reddunt speculorum ex aequore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur quoique figurae.
Nunc age, quam tenui natura constet imago,
Percipe; et in primis, quoniam primordia tantum
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quae primum oculi coeptant non posse tueri.
Nunc tamen, id quoque uti conformem, exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.
Primum, animalia sunt iam partim tantula, ut horum
Tertia pars nulla possit ratione videri.
Horum intestinum quodvis quale esse putandum est?
Quid cordis globus, aut oculi? quid membra? quid artus?
Quantula sunt? quid praeterea, primordia quaeque,
Unde anima atque animi constet natura necessum est,
Nonne vides, quam sint subtilia, quamque minuta?
Praeterea, quaecunque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, panaces, absinthia taetra,
Abrotonique graves, et tristia centaurea:

Quorum unumquodvis leviter si forte ciebis,
Quin potius noscas rerum simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu:
[Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.]
Sed, ne forte putes, ea demum sola vagari,
Quaecunque ab rebus rerum simulacra recedunt;
Sunt etiam, quae sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc coelo, qui dicitur aër;
Quae, multis formata modis, sublime feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant,
Et quoiusque modi formarum vortere in oras.
Ut nubeis facere interdum, quom crescere in altum
Cernimus, et mundi speciem violare serenam,
Aëra mulcenteis motu: nam saepe Gigantum
Ora volare videntur, et umbram ducere late;
Interdum magni montes, avolsaque saxa
Montibus anteire, et solem succedere propter;
Inde alios trahere atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quam facili et celeri ratione gerantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, lapsaque cedant.
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quod iaculentur; et hoc, alias quom pervenit in res,
Transit, ut in primis vestem; sed, ubi aspera saxa,
Aut in materiem ligni pervenit, ibi iam
Scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit.
At quom, splendida quae constant, opposta fuerunt,
Densaque, ut in primis speculum est; nihil accidit horum.
Nam neque, uti vestem, possunt transire, neque ante
Scindi, quam meminit laevor praestare salutem.
Quapropter fit, ut hinc nobis simulacra redundent:

Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
Rem contra speculum ponas, apparet imago:
Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio simulacra geruntur,
Ut merito celer his rebus dicatur origo.
Et quasi multa brevi spatio summittere debet
Lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena:
Sic a rebus item simili ratione necesse est
Temporis in puncto rerum simulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis:
Quandoquidem, speculum quocunque obvertimus oris,
Res ibi respondent simili forma atque colore.
Praeterea, modo quom fuerit liquidissima coeli
Tempestas, perquam subito fit turbida foede
Undique, uti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquisse, et magnas coeli complesse cavernas.
Usque adeo, taetra nimborum nocte coorta,
Impendent atrae Formidinis ora superne.
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
Et quae mobilitas ollis, tranantibus auras,
Reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
In quem quaeque locum diverso numine tendunt,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in aetheriis dispersus nubibus Austri.
Principio, persaepe leveis res, atque minutis
Corporibus stanteis, celereis licet esse videre.
In quo iam genere est solis lux, et vapor eius;

Propterea, quia sunt e primis facta minutis:
Quae quasi cuduntur, perque aëris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.
Quapropter simulacra pari ratione necesse est
Immemorabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto: primum, quod parvola caussa
Est procul a tergo, quae provehat atque propellat:
Deinde, quod usque adeo textura praedita rara
Mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per aëris intervallum.
  Praeterea, si, quae penitus corpuscula rerum
Ex altoque foras mittuntur, solis uti lux,
Ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei 201
Per totum coeli spatium diffundere sese;
Perque volare mare ac terras, coelumque rigare
Quod super est; ubi tam volucri levitate feruntur:
Quid? quae sunt igitur iam prima fronte parata
Quom iaciuntur, et emissum res nulla moratur,
Quone vides citius debere, et longius, ire;
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant lumina coelum?
  Hoc etiam in primis specimen verum esse videtur,
Quam celeri motu rerum simulacra ferantur,
Quod, simul ac primum sub divo splendor aquaï
Ponitur, extemplo, coelo stellante sereno,
Sidera respondent in aqua radiantia mundi.
Iamne vides igitur, quam puncto tempore imago
Aetheris ex oris in terrarum accidat oras?
Quare etiam atque etiam mira fateare necesse est
Corpora, quae feriant oculos, visumque lacessant,

Perpetuoque fluant certis ab rebus obortu;
Frigus ut a fluviis, calor ab sole, aestus ab undis
Aequoris, exesor moerorum litora circum:
Nec variae cessant voces volitare per auras:
Denique in os salsi venit humor saepe saporis,
Quom mare vorsamur propter; dilutaque contra
Quom tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis;
Nec mora, nec requies, inter datur ulla fluundi:
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari, licet, et sentire sonare.
 Praeterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quaedam cognoscitur esse eadem, quae
Cernitur in luce et claro candore; necesse est
Consimili causa taetum visumque moveri.
Nunc igitur, si quadratum tentamus, et id nos
Commovet in tenebris; in luci quae poterit res
Accidere ad speciem, quadrata nisi eius imago?
Esse in imaginibus quapropter causa videtur
Cernundi, neque posse sine his res ulla videri.
 Nunc ea, quae dico, rerum simulacra feruntur
Undique, et in cunctas iaciuntur didita parteis:
Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quo vortimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma atque colore.
Et, quantum quaeque ab nobis res absit, imago
Efficit, ut videamus, et internoscere curat.
Nam quom mittitur, extemplo procudit agitque
Aëra, qui inter se cunque est oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis,
Et quasi perterget pupillas, atque ita transit.

Propterea fit, uti videamus, quam procul absit
Res quaeque; et quanto plus aëris ante agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quaeque remota videtur.
Scilicet haec summe celeri ratione geruntur,
Quale sit, ut videamus; et una, quam procul absit.
Illud in his rebus minume mirabile habendum est,
Quur ea, quae feriant oculos simulacra, videri
Singula quom nequeant, res ipsae perspiciantur.
Ventus enim quoque paullatim quom verberat, et quom
Acre fluit frigus, non primam quamque solemus
Particulam venti sentire, et frigoris eius,
Sed magis unvorsum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquae res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra.
Praeterea, lapidem digito quom tundimus, ipsum
Tangimus extremum saxi, summumque colorem:
Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
Duritiem penitus saxi sentimus in alto.
Nunc age, quur ultra speculum videatur imago,
Percipe: nam certe penitus remota videtur.
Quod genus illa, foris quae vere transpiciuntur,
Ianua quom per se transpectum praebet apertum,
Multa facitque foris ex aedibus ut videantur:
Is quoque enim duplici geminoque fit aëre visus.
Primus enim citra posteis concernitur aër:
Inde fores ipsae dextra laevaque sequuntur:
Post extraria lux oculos perterget, et aër
Alter, et illa, foris quae vere transpiciuntur.
Sic, ubi se primum speculi proiecit imago,
Dum venit ad nostras acies, procudit agitque

Aëra, qui inter se cunque est oculosque locatus:
Et facit, ut prius hunc omnem sentire queamus,
Quam speculum: sed, ubi in speculum quoque sensimus ipsum,
Continuo a nobis in eum, quae fertur, imago
Pervenit, et nostros oculos reiecta revisit:
Atque alium prae se propellens aëra volvit,
Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus: eoque
Distare a speculo tantum semota videtur.
Quare etiam atque etiam minume mirarier est par
Ollis, quae reddunt speculorum ex aequore visum,
Aëribus binis; quoniam res confit utraque.
  Nunc ea, quae nobis membrorum dextera pars est,
In speculis fit uti laeva videatur, eo quod
Planitiem ad speculi veniens quom offendit imago,
Non convortitur incolumis; sed recta retrorsum 296
Sic eliditur, ut si quis, prius arida quam sit
Cretea persona, adlidat pilaeve trabive;
Atque ea continuo rectam si fronte figuram
Servet, et elisam retro sese exprimat ipsa:
Fiet, ut, ante oculos fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sit laevus, et e laevo sit mutua dexter.
  Fit quoque, de speculo in speculum ut tradatur imago;
Quinque, etiam sex, ut fieri simulacra suërint.
Nam quaecunque retro, parte interiore, latebit,
Inde tamen, quamvis torte penitusque remota,
Omnia, per flexos aditus educta, licebit
Pluribus haec speculis videantur in aedibus esse.
Usque adeo e speculo in speculum traluceet imago;
Et, quom laeva data est, fit rursum ut dextera fiat:
Inde retro rursum redit, et convortit eodem.

Quin etiam, quaecunque latuscula sunt speculorum
Adsimili lateris flexura praedita nostri;
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt:
Aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
Inde ad nos, elisa bis, advolat; aut etiam quod
Circumagitur, quom venit imago, propterea quod
Flexa figura docet speculi convortier ad nos.
Indugredi porro pariter simulacra, pedemque
Ponere, nobiscum credas, gestumque imitari;
Propterea, quia, de speculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc simulacra revorti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus, ad aequos reddita flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri;
Sol etiam caecat, contra si tendere pergas:
Propterea quia vis magna est ipsius; et alte 327
Aëra per purum graviter simulacra feruntur,
Et feriunt oculos, turbantia compositura.
Praeterea splendor, quicunque est acer, adurit
Saepe oculos; ideo, quod semina possidet ignis
Multa, dolorem oculis quae gignunt insinuando.
Lurida praeterea fiunt, quaecunque tuentur
Arquati; quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt, simulacris obvia rerum;
Multaque sunt oculis in eorum denique mixta,
Quae contage sua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem, quae sunt in luce, tuemur,
Propterea, quia, quom propior caliginis aër
Ater init oculos prior, et possedit apertos;
Insequitur candens confestim lucidus aër,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aëris illius: nam multis partibus hic est

Mobilior, multisque minutior, et mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit,
Atque patefecit, quas ante obsederat ater;
Continuo rerum simulacra adaperta sequuntur,
Quae sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris e luce nequimus;
Propterea, quia posterior caliginis aër
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet;
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint ullarum rerum contecta moveri.
 Quadratasque procul turreis quom cernimus urbis:
Propterea fit, uti videantur saepe rotundae,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis;
Sive etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus;
Aëra per multum quia dum simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus aër.
Hinc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi ut ad tornum saxorum structa tuantur:
Non tamen, ut coram quae sunt, vereque rotunda;
Sed quasi adumbratim paullum simulata videntur.
 Umbra videtur item nobis in sole moveri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari;
Aëra si credis, privatum lumine, posse
Indugredi, motus hominum gestumque sequentem.
Nam nihil esse potest aliud, nisi lumine cassus
Aër, id, quod nos umbram perhibere suëmus.
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur solis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus eius.
Propterea fit, uti videatur, quae fuit umbra
Corporis, e regione eadem nos usque secuta.

Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaque dispereunt, quasi in ignem lana trahatur.
Propterea facile et spoliatur lumine terra:
Et repletur item, nigrasque sibi abluit umbras.
  Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
Nam, quocunque loco sit lux, atque umbra, tueri
Illorum est: eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque, quae fuit hic, eadem num transeat illuc;
An potius fiat, paullo quod diximus ante,
Hoc animi demum ratio discernere debet,
Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.
  Qua vehimur navi, fertur, quom stare videtur;
Quae manet in statione, ea praeter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles campique videntur,
Quos agimus praeter navem, velisque volamus.
  Sidera cessare aetheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur; et assiduo sunt omnia motu;
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Quom permensa suo sunt coelum corpore claro:
Solque pari ratione manere, et luna, videtur
In statione; ea, quae ferri res indicat ipsa.
  Exstantesque procul medio de gurgite montes,
Classibus inter quos liber patet exitus; ingens
Insula coniunctis tamen ex his una videtur.
  Atria versari, et circumcursare columnae,
Usque adeo fit, uti pueris videantur, ubi ipsi
Desierunt vorti, vix ut iam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari.
  Iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
Quom coeptat natura, supraque extollere monteis;
Quos tibi tum supra sol monteis esse videtur,

Comminus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mille sagittae;
Vix etiam cursus quingentos saepe veruti.
Inter eos solemque iacent immania ponti
Aequora, substrata aetheriis ingentibus oris:
Interiectaque sunt terrarum millia multa,
Quae variae retinent gentes et secla ferarum.
At coniectus aquae, digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum praebet sub terras impete tanto,
A terris quantum coeli patet altus hiatus;
Nubila despicere, et coelum ut videare videre, et
Corpora mirande sub terras abdita coelo.
  Denique, ubi in medio nobis equus acer obhaesit
Flumine, et in rapidas amnis despeximus undas;
Stantis equi corpus transvorsum ferre videtur
Vis, et in advorsum flumen contrudere raptim;
Et, quocunque oculos traiecimus, omnia ferri
Et fluere adsimili nobis ratione videntur.
  Porticus aequali quamvis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis;
Longa, tamen parte ab summa quom tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo iungens, atque omnia dextera laevis;
Donec in obscurum coni conduxit acumen.
  In pelago nautis, ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire, et condere lumen:
Quippe ubi nil aliud, nisi aquam coelumque tuentur,
Ne leviter credas labefactari undique sensus.
  At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia aplustris, fractas obnitier undas:
Nam quaecunque supra rorem salis edita pars est

Remorum, recta est; et recta superne guberna:
Quae demersa liquore obeunt, refracta, videntur
Omnia convorti, sursumque supina revorti;
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
Raraque per coelum tum venti nubila portant
Tempore nocturno, quom splendida signa videntur
Labier advorsum nimbos, atque ire superne
Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.
At, si forte oculo manus uni subdita, subter
Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur
Omnia, quae tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas aedeis geminare supellex:
Et duplices hominum facies, et corpora bina.
Denique, quom suavi devinxit membra sopore
Somnus, et in summa corpus iacet omne quiete;
Tum vigilare tamen nobis, et membra movere
Nostra videntur, et in noctis caligine caeca
Cernere censemus solem, lumenque diurnum;
Conclusoque loco coelum, mare, flumina, monteis
Mutare, et campos pedibus transire, videmur;
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique quom constent, et reddere dicta tacentes.
Cetera de genere hoc mirande multa videmus,
Quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt:
Nequidquam; quoniam pars horum maxuma fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
Pro visis ut sint, quae non sunt sensibu' visa.
Nam nihil aegrius est, quam res secernere apertas
Ab dubiis, animus quas ab [illegible] protinus abdit.
Denique, nil sciri si quis putat, id quoque nescit,
An sciri possit, quo se nil scire fatetur.

Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo in statuit vestigia sese.
Et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
Quaeram, quom in rebus veri nil viderit ante,
Unde sciat, quid sit scire, et nescire vicissim:
Notitiam veri quae res falsique crearit;
Et dubium certo quae res differre probarit?
  Invenies, primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensus posse refelli:
Nam maiore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid maiore fide porro, quam sensus, haberi
Debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
Dicere eos contra, quae tota ab sensibus orta est?
Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt oculos aures reprehendere? an aureis 487
Tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris;
An confutabunt nares, oculive revincent?
Non, ut opinor, ita est: nam seorsum quoique potestas
Divisa est: sua vis quoique est: ideoque necesse est,
Et, quod molle sit, et gelidum, fervensve, videri;
Et seorsum varios rerum sentire colores,
Et, quaecunque coloribu' sint coniuncta, necesse est.
Seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
Nascuntur, seorsum sonitus: ideoque necesse est,
Non possint alios alii convincere sensus.
Nec porro poterunt ipsi reprehendere sese;
Aequa fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde, quod in quoque est his visum tempore, verum est.
  Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Cur ea, quae fuerint iuxtim quadrata, procul sint

Visa rotunda; tamen praestat rationis egentem
Reddere mendose causas utriusque figurae,
Quam manibus manifesta suis emittere quoquam;
Et violare fidem primam, et convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita salusque.
Non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
Praecipiteisque locos vitare, et cetera, quae sint
In genere hoc fugiunda; sequi, contraria quae sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis, quae, contra sensus instructa, parata est.
Denique, ut in fabrica, si prava est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua si ex parti claudicat hilum; 516
Omnia mendose fieri, atque obstipa, necessum est,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta;
Iam ruere ut quaedam videantur velle, ruantque,
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.
Sic igitur ratio tibi rerum prava necesse est
Falsaque sit, falsis quaecunque ab sensibus orta est.
Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
Sentiat, haudquaquam ratio scruposa relicta est.
Principio, auditur sonus et vox omnis, in aureis
Insinuata suo pepulere ubi corpore sensum.
Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,
Et sonitum; quoniam possunt impellere sensus.
Propterea radit vox fauceis saepe, facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe, per angustum, turba maiore coorta,
Ire foras ubi coeperunt primordia vocum,
Scilicet expletis quoque ianua raditur oris

Rauca viis, et iter laedit, qua vox it in auras.
Haud igitur dubium est, quin voces verbaque constent
Corporeis e principiis, ut laedere possint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, et quid
Detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis
Perpetuus sermo, nigraï noctis ad umbram
Aurorae perductus ab exoriente nitore;
Praesertim, si cum summo est clamore profusus:
Ergo corpoream vocem constare necesse est,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
Nec simili penetrant aureis primordia forma,
Quom tuba depresso graviter sub murmure mugit,
Et revocat raucum retro cita barbara bombum;
Vallibus et cycni, nece torti, ex Heliconis
Quom liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Hasce igitur penitus voces, quom corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat, verborum daedala, lingua;
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Asperitas autem vocis fit ab asperitate
Principiorum, et item laevor laevore creatur.
Hoc ubi non longum spatium est, unde una profecta
Perveniat vox quaeque, necesse est verba quoque ipsa
Plane exaudiri, discernique articulatim:
Servat enim formaturam, servatque figuram.
At si interpositum spatium sit longius aequo,
Aëra per multum confundi verba necesse est,
Et conturbari vocem, dum travolat auras.
Ergo fit, sonitum ut possis audire, neque ollam
Internoscere, verborum sententia quae sit:
Usque adeo confusa venit vox, inque pedita.
Praeterea, verbum saepe unum perciet aureis

Omnibus, in populo missum praeconis ab ore:
In multas igitur voces vox una repente
Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis,
Obsignans formam verbis, clarumque sonorem.
At, quae pars vocum non aureis incidit ipsas,
Praeterlata perit frustra, diffusa per auras:
Pars solidis adlisa, lapis reiecta, sonorem
Reddit; et interdum frustratur imagine verbi.
Quae, bone, quom videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliis, quo pacto, per loca sola,
Saxa pareis formas verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites quom monteis inter opacos
Quaerimus, et magna dispersos voce ciemus.
Sex etiam, aut septem, loca vidi reddere voces,
Unam quom iaceres: ita colles collibus ipsi
Verba repulsantes iterabant dicta referri.
Haec loca capripedes Satyros Nymphasque tenere
Finitumi fingunt; et Faunos esse loquuntur,
Quorum noctivago strepitu ludoque iocanti
Adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonus fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum:
Et genus agricolûm late sentiscere, quom Pan,
Pinea semiferi capitis vallamina quassans,
Unco saepe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
Cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur,
Ne loca, deserta ab Divis quoque, forte putentur
Sola tenere: ideo iactant miracula dictis:
Aut aliqua ratione alia ducuntur; ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
Quod superest, non est mirandum, qua ratione

Per loca, qua nequeunt oculi res cernere apertas,
Haec loca per voces veniant, aureisque lacessant:
Conloquium clusis foribus quoque saepe videmus.
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, simulacra renutant:
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant;
Qualia sunt vitri, species quae travolat omnis.
Praeterea, parteis in cunctas dividitur vox,
Ex aliis aliae quoniam gignuntur; ubi nam
Dissiluit semel in multas, exorta quasi ignis
Saepe solet scintilla suos se spargere in igneis.
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quae circum fuerunt, sonituque cientur.
At simulacra viis de rectis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel: quapropter cernere nemo
Saepta supra potis est, at voces accipere extra. 613
Et tamen ipsa quoque haec, dum transit clusa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confusa penetrat:
Et sonitum potius, quam verba, audire videmur.
Hoc, queis sentimus succum, lingua atque palatum,
Plusculum habent in se rationis, plus operaï.
Principio, succum sentimus in ore, cibum quom
Mandundo exprimimus: ceu plenam spongiam aquaï
Si quis forte manu premere, ac siccare, coëpit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, et rarae perplexa foramina linguae.
Hoc, ubi laevia sunt manantis corpora succi,
Suaviter attingunt, et suaviter omnia tractant,
Humida linguaï circum sudantia templa.
At contra pungunt sensum lacerantque coorta,
Quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.

Deinde, voluptas est e succo, fine palati;
Quom vero deorsum per fauceis praecipitavit,
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis
Artubus, et stomachi humectum servare tenorem.

Nunc, aliis alius quî sit cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triste et amarum est,
Hoc tamen esse aliis possit perdulce videri.
Tantaque in his rebus distantia differitasque est,
Ut, quod alîs cibus est, aliis fuat acre venenum.
Est itaque, ut serpens, hominis quae tacta salivis
Disperit, ac sese mandundo conficit ipsa.
Praeterea, nobis veratrum est acre venenum,
At capris adipes et coturnicibus auget. 643

Id quibus ut fiat rebus cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quae diximus ante,
Semina multimodis in rebus mixta teneri.
Porro omnes, quaecunque cibum capiunt, animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim
Extima membrorum circumcaesura coërcet,
Proinde et seminibus constant, variantque figura.
Semina quom porro distent, differre necesse est
Intervalla, viasque, foramina quae perhibemus,
Omnibus in membris, et in ore, ipsoque palato.
Esse minora igitur quaedam maioraque debent;
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse est;
Multa rotunda, modis multis multangula quaedam.
Namque figurarum ratio ut motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figurae;
Et variare viae, proinde ac textura coërcet.
Hoc, ubi quod suave est aliis, aliis fit amarum:

Illi, quoi suave est, laevissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contra, quibus est eadem res intus acerba,
Aspera nimirum penetrant hamataque fauceis.

Nunc facile est ex his rebus cognoscere quaeque.
Quippe, ubi quoi febris, bili superante, coorta est,
Aut alia ratione aliqua est vis excita morbi;
Perturbatur ibi totum iam corpus, et omnes
Commutantur ibi positurae principiorum:
Fit, prius ad sensum quae corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, et cetera sint magis apta,
Quae penetrata queunt sensum progignere acerbum.
Utraque enim sunt in mellis commixta sapore;
Id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante.

Nunc age, quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam. Primum, res multas esse necesse est
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum;
Et fluere, et mitti volgo, spargique, putandum est.
Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
Dissimileis propter formas: ideoque per auras
Mellis apes, quamvis longe, ducuntur odore;
Volturiique cadaveribus: tum, fissa ferarum
Ungula quo tulerit gressum, permissa canum vis
Ducit; et humanum longe praesentit odorem,
Romulidarum arcis servator, candidus anser.
Sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
Pabula ducit, et a taetro resilire veneno
Cogit; eoque modo servantur secla ferarum.

Hic odor ipse igitur, nareis quicunque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter:
Sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,
Quam sonitus, quam vox; mitto iam dicere, quam res,

Quae feriunt oculorum acies, visumque lacessunt.
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante,
Paullatim, facileis distractus in aëris auras:
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere atque recedere rebus odores
Significat, quod fracta magis redolere videntur
Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.

Deinde videre licet, maioribus esse creatum
Principiis, quam vox; quoniam per saxea saepta
Non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facile esse videbis
Investigare, in qua sit regione locatum.
Refrigescit enim cunctando plaga per auras;
Nec calida ad sensum decurrunt, nuntia rerum.
Errant saepe canes itaque, et vestigia quaerunt.

Nec tamen hoc solis in odoribus, atque saporum
In genere, est: sed item species rerum atque colores
Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quaedam magis acria visu.
Quin etiam gallum, noctem explodentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contra constare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugaï:
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quaedam
Semina, quae, quom sunt oculis immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Praebent, ut nequeant contra durare feroces;
Quom tamen haec nostras acies nil laedere possint:
Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
Exitus ex oculis liber datur, in remorando
Laedere ne possint ex ulla lumina parte.

Nunc age, quae moveant animum res, accipe; et unde,

Quae veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
  Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa, modis multis, in cunctas undique parteis,
Tenuia; quae facile inter se iunguntur in aureis,
Obvia quom veniunt; ut aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multo magis haec sunt tenuia textu,
Quam quae percipiunt oculos, visumque lacessunt:
Corporis haec quoniam penetrant per rara, cientque
Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt.
  Centauros itaque et Scyllarum membra videmus,
Cerbereasque canum fauceis, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus, quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso,
Partim quae variis ab rebus cunque recedunt, 739
Et quae conficiunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animaï:
Verum ubi equi atque hominis casu convenit imago,
Haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam et tenuia texta.
  Cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
Quae quom mobiliter summa levitate feruntur,
Ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
Quaelibet una animum nobis subtilis imago.
Tenuis enim mens est, et mire mobilis, ipsa.
  Haec fieri, ut memoro, facile hinc cognoscere possis,
Quatenus hoc simile est illi, quod mente videmus,
Atque oculis, simili fieri ratione necesse est.
Nunc igitur, docui quoniam me forte leonum
Cernere per simulacra, oculos quaecunque lacessunt;
Scire licet, mentem simili ratione moveri

Per simulacra leonum, cetera, quae videt aeque,
Nec minus, atque oculi; nisi quod mage tenuia cernit.
Nec ratione alia, quom somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi qua simulacra lacessunt,
Haec eadem nostros animos, quae, quom vigilamus:
Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem
Reddita vita, iam mors et terra potita est.
Hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
Corporis offecti sensus per membra quiescunt,
Nec possunt falsum veris convincere rebus.
Praeterea, meminisse iacet, languetque sopore;
Nec dissentit, eum mortis letique potitum
Iampridem, quem mens vivum se cernere credit.
Quod superest, non est mirum, simulacra moveri,
Brachiaque in numerum iactare, et cetera membra.
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur imago.
Hoc, ubi prima perît, alioque est altera nata
Inde statu, prior haec gestum mutasse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est:
Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta,
Tantaque sensibili quovis est tempore in uno
Copia particularum, ut possit suppeditare.
Multaque in his rebus quaeruntur, multaque nobis
Clarandum est, plane si res exponere avemus.
Quaeritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet eius id ipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur;
Et, simulac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, si terram, cordi est, si denique coelum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia sub verbone creat natura, paratque?
Quom praesertim aliis, eadem in regione locoque,

Longe dissimileis animus res cogitet omneis?
  Quid porro, in numerum procedere quom simulacra
Cernimus in somnis, et mollia membra movere;
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt,
Et repetunt oculis gestum pede convenienti?
Scilicet arte madent simulacra, et docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno,
Consentimus id, ut, quom vox emittitur una,
Tempora multa latent, ratio quae comperit esse?
Propterea fit, uti quovis in tempore quaeque
Praesto sint simulacra, locos in quosque, parata:
Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta:
Hoc, ubi prima perit, alioque est altera nata
Inde statu, prior hic gestum mutasse videtur. 803
  Et, quia tenuia sunt, nisi quae contendit, acute
Cernere non potis est animus; proinde omnia, quae sunt
Praeterea, pereunt, nisi sic sese ipse paravit.
Ipse parat sese porro, speratque futurum,
Ut videat, quod consequitur, rem quamque: fit ergo.
  Nonne vides, oculos etiam, quom, tenuia quae sunt,
Cernere coeperunt, contendere se, atque parare,
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acute?
Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advortas animum, proinde esse, quasi omni
Tempore semotum fuerit, longeque remotum.
Cur igitur mirum est, animus si cetera perdit,
Praeter quam quibus est in rebus deditus ipse?
Deinde, adopinamur de signis maxuma parvis,
Ac nos in fraudem induimus frustraminis ipsi.
  Fit quoque, ut interdum non suppeditetur imago

Eiusdem generis; sed femina, quae fuit ante
In manibus, vir uti factus videatur adesse:
Aut alia ex alia facies aetasque sequatur:
Quod ne miremur, sopor atque oblivia curant.
Illud in his rebus vitium vehementer inesse
Effugere errorem, vitareque praemetuenter,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus; et, ut proferre viaï
Proceros passus, ideo fastigia posse
Surarum ac feminum, pedibus fundata, plicari:
Brachia tum porro, validis ex apta lacertis,
Esse, manusque datas, utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possemus, quae foret usus.
Cetera de genere hoc, inter quacunque pretantur,
Omnia pervorsa praepostera sunt ratione:
Nil adeo quoniam natum est in corpore, ut uti
Possemus; sed, quod natum est, id procreat usum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;
Nec dictis orare prius, quam lingua creata est:
Sed potius longe linguae praecessit origo
Sermonem; multoque creatae sunt prius aures,
Quam sonus est auditus; et omnia denique membra
Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus.
Haud igitur potuere utendi crescere causa.
At contra conferre manu certamina pugnae,
Et lacerare artus, foedareque membra cruore,
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent.
Et volnus vitare prius natura coëgit,
Quam daret obiectum parmaï laeva per artem.
Scilicet et fessum corpus mandare quieti
Multo antiquius est, quam lecti mollia strata:
Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum.

Haec igitur possunt utendi cognita causa
Credier, ex usu quae sunt vitaque reperta.
Illa quidem seorsum sunt omnia, quae prius ipsa
Nata, dedere suae post notitiam utilitatis.
Quo genere in primis sensus et membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est, ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari.
Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quod natura cibum quaerit quoiusque animantis.
Quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
Multa, modis multis, docui: sed plurima debent
Ex animalibus; haec quia sunt exercita motu;
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur;
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant.
His igitur rebus rarescit corpus, et omnis
Subruitur natura; dolor quam consequitur rem. 867
Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus,
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edundi.
Humor item discedit in omnia, quae loca cunque
Poscunt humorem: glomerataque multa vaporis
Corpora, quae stomacho praebent incendia nostro,
Dissupat adveniens liquor, ac restinguit, ut ignem,
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur ieiuna cupido.
Nunc quî fiat, uti passus proferre queamus,
Quom volumus, vareque datum sit membra movere,
Et quae res tantum hoc oneris protudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico, animo nostro primum simulacra meandi
Accidere, atque animum pulsare, ut diximus ante.

Inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam mens providit, quid velit, ante.
Id, quod providet, illius rei constat imago.
Ergo, animus quom sese ita commovet, ut velit ire
Inque gredi, ferit extemplo, quae in corpore toto
Per membra, atque artus, animal dissita vis est:
Et facile est factum, quoniam coniuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus ferit; atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
  Praeterea, tum rarescit quoque corpus, et aër
Scilicet, ut debet, qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit, penetratque foramina, largus;
Et dispergitur ad parteis ita quasque minutas
Corporis: hîc igitur rebus fit utrinque duabus,
Corpus uti, ac navis velis ventoque, feratur.
  Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum corpus corpuscula possint
Contorquere, et onus totum convortere nostrum.
Quippe etenim ventus, subtili corpore tenuis,
Trudit agens magnam magno molimine navim;
Et manus una regit quantovis impete euntem;
Atque gubernaclum contorquet quolibet unum:
Multaque per trochleas et tympana pondere magno
Commovet, atque levi sustollit machina nixu.
  Nunc, quibus ille modis somnus per membra quietem
Inriget, atque animi curas e pectore solvat,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in aetheriis dispersus nubibus Austri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque sagacem,
Ne fieri negites, quae dicam, posse, retroque

Vera repulsanti discedas pectore dicta;
Tutemet in culpa quom sis, neque cernere possis.
Principio, somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis animae; partimque foras eiecta recessit,
Et partim contrusa magis concessit in altum.
Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque.
Nam dubium non est, animaï quin opera sit
Sensus hic in nobis, quem quom sopor impedit esse,
Tum nobis animam perturbatam esse putandum est,
Eiectamque foras: non omnem; namque iaceret
Aeterno corpus perfusum frigore leti,
Quippe ubi nulla latens animaï pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis;
Unde reconflari sensus per membra repente
Possit, et ex igni caeco consurgere flamma. 929
Sed, quibus haec rebus novitas confictur, et unde
Perturbari anima, et corpus languescere, possit,
Expediam: tu fac, ne ventis verba profundam.
Principio, externa corpus de parte necessum est,
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque eius crebro pulsarier ictu.
Proptereaque fere res omnes aut corio sunt,
Aut etiam conchis, aut callo, aut cortice, tectae.
Interiorem etiam partem spirantibus aër
Verberat hic idem, quom ducitur, atque reflatur.
Quare utrinque secus quom corpus vapulet, et quom
Perveniant plagae per parva foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina:
Conturbantur enim positurae principiorum
Corporis atque animi, sic, ut pars inde animaï
Eliciatur, et introrsum pars abdita cedat;

Pars etiam, distracta per artus, non queat esse
Coniuncta inter se, neque motu mutua fungi:
Inter enim saepit aditus natura viasque.
Ergo sensus abit, mutatis motibus, alte.
Et quoniam non est, quasi quod suffulciat artus,
Debile fit corpus, languescuntque omnia membra:
Brachia palpebraeque cadunt, poplitesque cubanti
Saepe tamen summittuntur, vireisque resolvunt.
  Deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aër,
Haec eadem cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: et multo sopor ille gravissumus exstat,
Quem satur, aut lassus, capias; quia plurima tum se
Corpora conturbant, magno contusa labore.
Fit ratione eadem coniectus parte animaï
Altior, atque foras eiectus largior eius,
Et divisior inter se, ac distractior, intus.
  Et, quo quisque fere studio defunctus adhaeret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Atque in ea ratione fuit contenta magis mens;
In somnis eadem plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, et componere leges;
Induperatores pugnare, ac proelia obire;
Nautae contractum cum ventis degere bellum;
Nos agere hoc autem, et naturam quaerere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
  Cetera sic studia atque artes plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere.
Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adsiduas dederint operas, plerumque videmus,
Quom iam destiterunt ea sensibus usurpare,
Reliquas tamen esse vias in mente patenteis,
Qua possint eadem rerum simulacra venire.

Permultos itaque illa dies eadem obvorsantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis, et mollia membra moventeis;
Et citharae liquidum carmen, chordasque loquenteis,
Auribus accipere; et consessum cernere eundem,
Scenaïque simul varios splendere decores.
Usque adeo magni refert studium atque voluntas,
Et quibus in rebus consuerint esse operati
Non homines solum, sed vero animalia cuncta.
Quippe videbis equos forteis, quom membra iacebunt
In somnis, sudare tamen, spirareque, semper;
Et quasi de palma summas contendere vireis,
Aut quasi carceribus patefactis saepe quiete.
Venantumque canes in molli saepe quiete
Iactant crura tamen subito, vocesque repente
Mittunt, et crebras reducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum;
Expergefactique sequuntur inania saepe
Cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se.
At consueta domi catulorum blanda propago
[Degere, saepe levem ex oculis volucremque soporem]
Discutere, et corpus de terra corripere instant;
Proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur.
Et, quo quaeque magis sunt aspera seminiorum,
Tam magis in somnis eadem saevire necessum est.
At variae fugiunt volucres, pinnisque repente
Sollicitant Divom nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si proelia pugnasque
Edere sunt persectantes visaeque volantes.
Porro, hominum mentes, magnis quae motibus
edunt,

Magna itidem saepe in somnis faciuntque, geruntque,
Reges expugnant, capiuntur, proelia miscent;
Tollunt clamorem, quasi si iugulentur ibidem.
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt;
Et quasi pantherae morsu, saevive leonis,
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de magnis per somnum rebu' loquuntur,
Indicioque sui facti persaepe fuere.
Multi mortem obeunt: multi, de montibus altis
Ut qui praecipitent ad terram, corpore toto
Exterrentur, et ex somno, quasi mentibu' capti,
Vix ad se redeunt, permoti corporis aestu.
  Flumen item, sitiens, aut fontem propter amoenum
Adsidet, et totum prope faucibus occupat amnem.
Puri saepe lacum propter, se, ac dolia curta,
Somno devincti, credunt extollere vestem:
Totius humorem saccatum corpori' fundunt;
Quom Babylonica, magnifico splendore, rigantur.
  Tum, quibus aetatis freta primitus insinuantur,
Semen ubi ipsa dies membris matura creavit,
Conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia praeclari voltus pulchrique coloris,
Qui ciet irritans loca turgida semine multo;
Ut, quasi transactis saepe omnibu' rebu', profundant
Fluminis ingenteis fluctus, vestemque cruentent.
  Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen; adulta aetas quom primum roborat artus.
Namque alias aliud res commovet atque lacessit:
Ex homine humanum semen ciet una hominis vis.
Quod simul atque suis eiectum sedibus exit,
Per membra atque artus decedit corpore toto,
In loca conveniens nervorum certa; cietque

Continuo parteis genitaleis corporis ipsas:
Irritata tument loca semine, fitque voluntas
Eicere id, quo se contendit dira libido;
Idque petit corpus mens, unde est saucia amore.
Namque omnes plerumque cadunt in volnus; et illam
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu:
Et, si comminus est, hostem ruber occupat humor.
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictus,
Sive puer membris muliebribus hunc iaculatur,
Seu mulier, toto iactans e corpore amorem;
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et iacere humorem in corpus de corpore ductum:
Namque voluptatem praesagit multa cupido.
Haec Venus est nobis; hinc ductum est nomen Amoris:
Hinc illa et primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, et successit fervida cura.
Nam, si abest, quod ames, praesto simulacra tamen sunt
Illius, et nomen dulce obvorsatur ad aureis.
Sed fugitare decet simulacra, et pabula amoris
Absterrere sibi, atque alio convortere mentem,
Et iacere humorem conlectum in corpora quaeque;
Nec retinere, semel convorsum unius amore,
Et servare sibi curam, certumque dolorem.
Ulcus enim vivescit et inveterascit alundo,
Inque dies gliscit furor, atque aerumna gravescit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem;
Sed potius, quae sunt sine poena, commoda sumit.
Nam certe pura est sanis magis inde voluptas,

Quam miseris: etenim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum:
Nec constat, quid primum oculis manibusque fruantur.
Quod petiere, premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, et denteis inlidunt saepe labellis,
Osculaque affligunt, quia non est pura voluptas:
Et stimuli subsunt, qui instigant laedere id ipsum,
Quodcunque est, rabies unde illae germina turgent.
Sed leviter poenas frangit Venus inter amorem,
Blandaque refraenat morsus admixta voluptas.
Namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam;
Quod fieri contra coram natura repugnat:
Unaque res haec est, quoius quo plurima habemus,
Tam magis ardescit dira cupedine pectus. 1086
Nam cibus atque humor membris adsumitur intus:
Quae quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facile expletur laticum frugumque cupido:
Ex hominis vero facie, pulchroque colore,
Nil datur in corpus praeter simulacra fruundum,
Tenuia; quae vento spes rapta est saepe misella.
Ut bibere in somnis sitiens quom quaerit, et humor
Non datur, ardorem qui membris stinguere possit;
Sed laticum simulacra petit, frustraque laborat,
In medioque sitit torrenti flumine potans:
Sic in amore Venus simulacris ludit amanteis;
Nec satiare queunt spectando corpora coram,
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
Denique, quom membris conlatis flore fruuntur
Aetatis, iam quom praesagit gaudia corpus,
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;

Adfigunt avide corpus, iunguntque salivas
Oris, et inspirant, pressantes dentibus ora;
Nequidquam: quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, et abire, in corpus corpore toto.
Nam facere interdum velle, et certare, videntur:
Usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem, ubi se erupit nervis conlecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper;
Inde redit rabies eadem, et furor ille revisit,
Quom sibi, quod cupiant ipsi, contingere quaerunt:
Nec reperire, malum id possunt quae machina vincat:
Usque adeo incerti tabescunt volnere caeco.
  Adde, quod absumunt nervos, pereuntque labore:
Adde, quod alterius sub nutu degitur aetas. 1118
Labitur interea res, et vadimonia fiunt;
Languent officia, atque aegrotat fama vacillans:
Unguenta, et pulchra in pedibus Sicyonia, rident
Scilicet; et grandes viridi cum luce smaragdi
Auro includuntur, teriturque thalassina vestis
Assidue, et Veneris sudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitrae:
Interdum in pallam, atque Alidensia, Chiaque, vortunt.
Eximia veste et victu convivia, ludi,
Pocula crebra, unguenta, coronae, serta, parantur;
Nequidquam; quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quom conscius ipse animus se forte remordet,
Desidiose agere aetatem, lustrisque perire;
Aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit;
Quod, cupido adfixum cordi, vivescit, ut ignis:
Aut nimium iactare oculos, aliumve tueri,

Quod putat; in voltuque videt vestigia risus.
Atque in amore male haec proprio summaeque secundo
Inveniuntur: in advorso vero atque inopi sunt,
Prendere quae possis, oculorum lumine aperto,
Innumerabilia: ut melius vigilare sit, ante
Qua docui ratione, cavereque, ne inliciaris.
Nam vitare, plagas in Amoris ne iaciamur,
Non ita difficile est, quam captum retibus ipsis
Exire, et validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes;
Et praetermittas animi vitia omnia primum,
Ut quae corpori' sunt eius, quam perpetis, ac vis.
Nam faciunt homines plerumque, cupidine caeci,
Et tribuunt ea, quae non sunt his commoda vere.
Multimodis igitur pravas turpeisque videmus 1151
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
Atque alios alii irrident, Veneremque süadent
Ut placent, quoniam foedo adflictentur amore;
Nec sua respiciunt miseri mala maxuma saepe.
Nigra, μελίχροος est; immunda ac foetida, ἄκοσμος·
Caesia, Παλλάδιον· nervosa et lignea, Δορκάς·
Parvola, pumilio, Χαρίτων μία, tota merum sal;
Magna atque immanis, κατάπληξις, plenaque honoris;
Balba, loqui non quit? τραυλίζει· muta, pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula, Λαμπάδιον fit:
Ἰσχνὸν ἐρώμενον tum fit, quom vivere non quit
Prae macie; ῥαδινὴ vero est, iam mortua tussi.
At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho:
Simula, Σιληνὴ ac Σατύρα est: labiosa, φίλημα.
Cetera de genere hoc, longum est, si dicere coner.

Sed tamen esto iam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliae quoque sunt: nempe hac sine viximus ante:
Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpeis;
Et miseram taetris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulae longe fugitant, furtimque cachinnant.
At lacrumans exclusus amator limina saepe
Floribus et sertis operit, posteisque superbos
Unguit amaracino, et foribus miser oscula figit.
Quem si, iam admissum, venientem offenderit aura
Una modo, causas abeundi quaerat honestas;
Et meditata diu cadat, alte sumta, querela;
Stultitiaque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit: quo magis ipsae
Omnia summopere hos vitae postscenia celant,
Quos retinere volunt, adscriptosque esse in amore:
Nequidquam: quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem, atque omneis inquirere risus:
Et, si bello animo est, et non odiosa vicissim,
Praetermittere humanis concedere rebus.
Nec mulier semper ficto suspirat amore,
Quae complexa viri corpus cum corpore iungit;
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo saepe; et communia quaerens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris.
Nec ratione alia volucres, armenta, feraeque,
Et pecudes, et equae, maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, et venerem salientum laeta retractat.
Nonne vides, Memmi, quos mutua saepe voluptas

Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis quom saepe canes, discedere aventes,
Divorsi, cupide summis ex viribu' tendunt,
Quom interea validis Veneris compagibus haerent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nossent,
Quae iacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam, ut dico, est communi' voluptas.

Et commiscendo quom semine forte virili
Femina vim mulxit subita vi, conripuitque;
Tum similes matrum materno semine fiunt,
Ut patribus patrio: sed quos utriusque figurae
Esse vides iuxtim, miscenteis volta parentum,
Corpore de patrio ac materno sanguine crescunt;
Semina quom, Veneris stimulis excita per artus,
Obvia conflixit conspirans mutuus ardor; 1212
Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.

Fit quoque, ut interdum similes exsistere avorum
Possint, et referant proavorum saepe figuras;
Propterea, quia multa modis primordia multis
Mixta suo celant in corpore saepe parentes,
Quae patribus patres tradunt a stirpe profecta.
Inde Venus varia producit sorte figuras:
Maiorumque refert voltus, vocesque, comasque.
Quandoquidem nihilo minus haec de semine certo
Fiunt, quam facies, et corpora, membraque nobis.
Et muliebre oritur patrio de semine seclum:
Maternoque mares exsistunt corpore creti.
Semper enim partus duplici de semine constat:
Atque, utri simile est magis id, quodcunque creatur,
Eius habet plus parte aequa, quod cernere possis,
Sive virûm suboles, sive est muliebris origo.

Nec divina satum genitalem numina quoiquam
Absterrent, pater a natis ne dulcibus unquam
Appelletur, et ut sterili Venere exigat aevom;
Quod plerumque putant, et multo sanguine maesti
Conspergunt aras, adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores semine largo.
Nequidquam Divom numen, sorteisque, fatigant.
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
Et liquido praeter iustum, tenuique vicissim:
Tenue, locis quia non potis est adfigere adhaesum,
Liquitur extemplo, et revocatum cedit abortu.
Crassius hîc porro, quoniam concretius aequo
Mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu,
Aut penetrare locos aeque nequit, aut penetratum,
Aegre admiscetur muliebri semine semen. 1243
Nam multum harmoniae Veneris differre videntur:
Atque alias alii complent magis, ex aliisque
Suscipiunt aliae pondus magis, inque gravescunt.
Et multae steriles Hymenaeis ante fuerunt
Pluribus, et nactae post sunt tamen, unde puellos
Suscipere, et partu possent ditescere dulci;
Et, quibus ante domi fecundae saepe nequissent
Uxores parere, inventa est illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquidis, et liquida crassis,
Atque in eo refert, quo victu vita colatur.
Namque aliis rebus concrescunt semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque, vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert: nam more ferarum,

Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si laeta retractet;
Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Eicit enim sulcum recta regione viaque
Vomeris, atque locis avertit seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt scorta moveri,
Ne complerentur crebro, gravidaeque iacerent,
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.
  Nec divinitus interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum femina factis,
Morigerisque modis, et munde corpore culto,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.
  Quod superest, consuetudo concinnat amorem.
Nam, leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur id longo spatio tamen, atque labascit.
Nonne vides, etiam guttas, in saxa cadenteis,
Humoris longo in spatio pertundere saxa?

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Exorsus poëta ab Epicuri laudibus, cui propter repertam explicatamque philosophiam plus debeant mortales, quam reliquis omnibus, qui de genere humano bene meruèrint, v. 1 - 54. argumentum libri tum praecedentis repetit, v. 55 - 67. tum novi adiungit, v. 68 - 91. Ac primum docet fore, universum mundum una ut diruat dies, v. 92 - 110. nam terram, mare, coelum, sidera esse mortalia: non esse, quod Stoici putarunt, animata Deique ipsius partes; nec, quod vulgus existimet, sedem ac domicilium Deorum, v. 111 - 156. Ne quis autem hanc mundi compagem a Diis, vel hominum causa, vel in suam ipsorum utilitatem oblectationemve, factam esse, atque ideo immortalem credat; Lucretius contrariae sententiae argumenta a natura Deorum, tum a vitiosa mundi constructione, tum ab eo petit, quod omnes eius partes subinde intereant, v. 157 - 235. Nam sicut quatuor, e quibus constat, elementa, terra, aqua, aër et ignis, et nata sint et exstinguantur; ita mundum ipsum aliquando initium habuisse, aliquando finem habiturum esse, v. 236 - 324. Initium eius patere tum ex principio historiae, v. 325 - 330. tum ex artium recens adinventarum ratione, v. 331 - 351. finem autem cognosci partim ex eo, quod aeternitatis notio in mundum non cadat, v. 352 - 380. partim e continua pugna elementorum, v. 381 - 394. et my-

thorum considerationem eo nos ducere, ut hanc compagem nec ab aeterno exstitisse, nec fore sempiternam, putemus, v. 395 – 416. Sequitur cosmogonia Epicuri, v. 417-432. secundum quam poëta de ortu singularum mundi partium ex indigesta quadam mole pronuntiat, eisdemque, prout graviores levioresve sunt, sedes suas et locos attribuit, v. 433 - 509. deinde de coeli siderumque motibus duas affert opiniones, v. 510 - 534. docet porro, quo modo terrae huius compages, cum corpus grave sit, nulli fundamento innixa, pendeat, v. 535 - 564. tum solem et lunam metitur, eaque nec maiora nec minora esse, quam nobis appareant, iudicat, v. 565 - 584. sed stellas perparvum quiddam mutare videri lineamentum vel extremitatem in alterutram partem, v. 585 - 591. simul refutat eos, qui ex tantulo sole tantum illorum calorem et lumen, per universum, quaqua patet, aethera diffusum, emanare vix posse autumant, v. 592 - 612. denique de solis ac lunae conversionibus, seu de solstitio aestivo hiemalique, disputans, varias utriusque causas reddit, v. 613 - 648. et quo modo nox fiat, v. 649 - 654. quo modo, aurora solem praecedente, dies oriatur, v. 655 - 678. cur dies et noctes vicissim se superent, v. 679 - 702. cur luna vultum et figuram variet, v. 703 - 749. cur sol et luna defectum patiantur, v. 750 - 777. adiungit. Post haec, a coelo descendens, herbarum, arborum, avium, brutorum, hominum origines a terra repetit, quae creatas res profuderit olim, v. 778 - 823. nunc sterilis facta et effeta, v. 824 - 834. Sed quod fortuito sint omnia nata, ideo putandum esse, in principio mundi alia quaedam innumerabilia animalia miranda specie et magnitudine exstitisse, sed permanere non potuisse, quippe cibi sumendi coëundique facultate carentia: quapropter monstra et mutila quaedam et imperfecta animalia concedit, sed Chimaeras, Centauros, Scyllas reliquaque poëtarum portenta ridet, v. 835 - 922. Primorum hominum rudis vita, rude ingenium, v. 923 - 1009. paullo post initia culturae, v. 1010 - 1026. inventusque sermo, v. 1027 - 1089. Tandem, post ignem in terras a fulmine delatum, humanior vita et victus mollior, v. 1090 - 1106. facta hominum societas: reges constituti: agri divisi: post seditionem denique respublica orta, v. 1107 - 1159. His declaratis, Lucretius de origine religionis disputat, quam naturae divi-

nae et causarum naturalium ignorantiae refert acceptam, v. 1160 - 1239. ac postremo metallorum, inprimis ferri, inventionem et usum, primas bellandi artes, textorii artificii, agriculturae, musices, poëseos et aliarum artium, vel necessitati vel oblectationi inservientium, initia et progressionem describit, v. 1240 - 1456.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum maiestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fingere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis,
Pectore parta suo quaesitaque, praemia liquit?
Nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicundum est, Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitae rationem invenit eam, quae
Nunc appellatur Sapientia; quique per artem
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, et tam clara luce, locavit.
Confer enim divina aliorum antiqua reperta:
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse;
Quom tamen his posset sine rebus vita manere;
Ut fama est, aliquas etiam nunc vivere genteis:
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur,
Ex quo nunc etiam, per magnas didita genteis,
Dulcia permulcent animos solatia vitae.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere.
Quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obesset, et horrens Arcadius sus?
Denique, quid Cretae taurus, Lernaeaque pestis,

Hydra, venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi, spirantes naribus ignem,
Thracia, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter,
Tantopere officerent nobis, [uncisque timendae
Unguibus, Arcadiae volucres] Stymphala colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem, quid denique obesset,
Propter Atlanteum litus, pelagique severa,
Quo neque noster adit quisquam, nec barbarus audet?

Cetera de genere hoc quae sunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor: ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, et trepido terrore repleta est, 41
Per nemora, ac monteis magnos, silvasque profundas:
Quae loca vitandi plerumque est nostra potestas.

At nisi purgatum est pectus, quae proelia nobis,
Atque pericula, sunt ingratis insinuandum?
Quantae tum scindunt hominem cupedinis acres
Sollicitum curae? quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcitia, ac petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? quid luxus, desidiaeque?

Haec igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,
Hunc hominem numero Divom dignarier esse?
Quom bene praesertim multa ac divinitus ipsis
Iam mortalibu' de Divis dare dicta suërit,
Atque omnem rerum naturam pandere dictis.

Quoius ego ingressus vestigia, dum rationes
Persequor, ac doceo dictis, quo quaeque creata

Foedere sint, in eo quam sit durare necessum;
Nec validas valeant aevi rescindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta est,
Nativo primum consistere corpore creta;
Nec posse incolumem magnum durare per aevum:
Sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere quom videamur eum, quem vita reliquit.
Quod superest, nunc huc rationis detulit ordo,
Ut mihi, mortali consistere corpore mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse.
Et quibus ille modis congressus materiaï
Fundarit terram, coelum, mare, sidera, solem,
Lunaïque globum; tum, quae tellure animantes
Exstiterint; et, quae nullo sint tempore natae:
Quove modo genus humanum variante loquela
Coeperit inter se vesci per nomina rerum: 73
Et quibus ille modis Divom metus insinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
Fana, lacus, lucos, aras, simulacraque, Divom.
Praeterea, solis cursus lunaeque meatus,
Expediam, qua vi flectat Natura gubernans:
Ne forte haec inter coelum terramque reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perenneis,
Morigera ad fruges augendas, atque animanteis:
Neve aliqua Divom volvi ratione putemus.
Nam, bene qui didicere, Deos securum agere aevum,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quaeque geri possint, praesertim rebus in illis,
Quae supra caput aetheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur religiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt; ignari, quid queat esse,

Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens.
Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
Principio maria ac terras coelumque tuere:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio: multosque per annos
Sustentata, ruet moles et machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res nova miraque menti
Accidat, exitium coeli terraeque futurum;
Et quam difficile id mihi sit pervincere dictis:
Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec iacere indu manus, via qua munita fidei
Proxuma fert humanum in pectus, templaque mentis.
Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res
Forsitan, et graviter terrarum, motibus ortis,
Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans;
Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono posse omnia victa fragore.
Qua prius aggrediar quam de re fundere fata
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quae tripode e Phoebi, lauroque, profatur:
Multa tibi expediam doctis solatia dictis;
Religione refraenatus ne forte rearis,
Terras, et solem, coelum, mare, sidera, lunam,
Corpore divino, debere aeterna meare;
Propterea que putes ritu par esse Gigantum,
Pendere eos poenas immani pro scelere omneis,
Qui ratione sua disturbent moenia mundi,
Praeclarumque velint coeli restinguere solem,

Immortalia mortali sermone notantes.
Quae procul usque adeo divino ab numine distent,
Inque Deûm numero quae sint indigna videri;
Notitiam potius praebere ut posse putentur,
Quid sit vitali motu sensuque remotum.
Quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
Posse animi natura putetur, consiliumque:
Sicut in aethere non arbor, nec in aequore salso
Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis;
Nec cruor in lignis, nec saxis succus, inesse:
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat et insit:
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Quod si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus, esse
Posset, et innasci quavis in parte soleret,
Quamde in eodem homine atque in eodem vase manere.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse et crescere possit
Seorsum anima atque animus; tanto magis inficiandum,
Totum posse extra corpus, formamque animalem,
Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis aetheris oris.
Haud igitur constant divino praedita sensu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedeis
Esse Deûm sanctas in mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura Deûm, longeque remota
Sensibus ab nostris, animi vix mente videtur.
Quae quoniam manuum tactum suffugit et ictum,

Tactile nil nobis quod sit, contingere debet.
Tangere enim non quit, si tangi non licet ipsum,
Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
Dissimiles debent, tenues, de corpore eorum.
Quae tibi posterius largo sermone probabo.
  Dicere porro, hominum causa voluisse parare
Praeclaram mundi naturam, proptereaque
Allaudabile opus Divom laudare decere,
Aeternumque putare atque immortale futurum,
Nec fas esse, Deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo aevo,
Sollicitare suis ulla vi ex sedibus unquam,
Nec verbis vexare, et ab imo evortere summa:
Cetera de genere hoc adfingere, et addere, Memmi,
Desipere est: quid enim immortalibus atque beatis
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quidquam causa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Quoi veteres obsunt; sed, quoi nil accidit aegri
Tempore in anteacto, quom pulchre degeret aevom,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An, credo, in tenebris vita ac moerore iacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicunque est, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas:
Qui nunquam vero vitae gustavit amorem,
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?
  Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa
Notities hominum Dîs unde est insita primum,

Quid vellent facere, ut scirent, animoque viderent?
Quove modo est unquam vis cognita principiorum,
Quidque inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
Namque ita, multimodis, multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quaecunque inter se possint congressa creare;
Ut non sit mirum, si in taleis dispositura
Deciderunt quoque, et in taleis venere meatus,
Qualibus haec rerum geritur nunc summa novando.
Quod si iam rerum ignorem primordia quae sint,
Hoc tamen ex ipsis coeli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat praedita culpa.
Principio, quantum coeli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem montes, silvaeque ferarum,
Possedere, tenent rupes, vastaeque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus ardor,
Assiduusque geli casus, mortalibus aufert.
Quod superest arvi, tamen id natura sua vi
Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitaï causa, valido consueta bidenti
Ingemere, et terram pressis proscindere aratris:
Si non, fecundas vortentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus;
Sponte sua nequeant liquidas exsistere in auras.
Et tamen, interdum magno quaesita labore,
Quom iam per terras frondent atque omnia florent;

Aut nimiis torret fervoribus aetherius sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidaeque pruinae,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Praeterea, genus horriferum Natura ferarum,
Humanae genti infestum, terraque marique,
Cur alit atque auget? cur anni tempora morbos
Apportant? quare mors immatura vagatur?
Tum porro puer, ut saevis proiectus ab undis
Navita, nudus humi iacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio; quom primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris Natura profudit;
Vagituque locum lugubri complet, ut aequum est,
Quoi tantum in vita restet transire malorum.
At variae crescunt pecudes, armenta, feraeque:
Nec crepitacillis opus est, nec quoiquam adhibenda est
Almae nutricis blanda atque infracta loquela;
Nec varias quaerunt vesteis pro tempore coeli.
Denique non armis opus est, non moenibus altis,
Qui sua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit, Naturaque daedala rerum.
Principio, quoniam terraï corpus, et humor,
Aurarumque leves animae, calidique vapores,
E quibus haec rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant;
Debet eadem omnis mundi natura putari.
Quippe etenim, quorum parteis et membra videmus,
Corpore nativo, in mortalibus esse figuris,
Haec eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul. Quapropter maxuma mundi
Quom videam membra ac parteis consumta regigni;
Scire licet, coeli quoque idem terraeque fuisse
Principale aliquod tempus, cladem que futuram.

Illud in his rebus ne corripuisse rearis,
Memmi, quod terram atque ignem mortalia sumsi
Esse; neque humorem dubitavi aurasque perire;
Atque eadem gigni, rursusque augescere dixi:
Principio, pars terraï nonnulla, perusta
Solibus assiduis, multa pulsata pedum vi,
Pulveris exhalat nebulam, nubeisque volanteis,
Quas validi toto dispergunt aëre venti:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
Praeterea, pro parte sua, quodcunque alid auget,
Roditur: et quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens eadem rerum commune sepulcrum;
Ergo terra tibi libatur, et aucta recrescit.

Quod superest, humore novo mare, flumina, fonteis, 262
Semper abundare, et latices manare perenneis,
Nil opus est verbis; magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum, quidquid aquaï
Tollitur, in summaque fit, ut nihil humor abundet;
Partim, quod validi, verrentes aequora, venti
Deminuunt, radiisque retexens aetherius sol;
Partim, quod subter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aëra nunc igitur dicam, qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas:
Semper enim, quodcunque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare: qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,

Omnia iam resoluta forent, et in aëra vorsa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, et in res
Recidere, assidue; quoniam fluere omnia constat.
Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,
Inrigat assidue coelum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quidquid fulgoris disperit ei,
Quocunque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quod, simul ac primum nubes succedere soli
Coepere, et radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis;
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur;
Ut noscas, splendore novo res semper egere,
Et primum iactum fulgoris quemque perire;
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.
Quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,
Lumina, pendentes lychni, claraeque coruscis
Fulguribus, pingues multa fuligine, tedae,
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit;
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ei
Exitium celeri celeratur origine flammae.
Sic igitur solem, lunam, stellasque, putandum
Ex alio atque alio lucem iactare subortu,
Et primum quidquid flammarum perdere semper;
Inviolabilia haec ne credas forte vigere.
Denique, non lapides quoque vinci cernis ab aevo?
Non altas turreis ruere, et putrescere saxa?
Non delubra Deûm, simulacraque, fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis

Posse? neque advorsus naturae foedera niti?

Denique, non monumenta virûm dilapsa videmus?
Quaerere proporro sibi cunque senescere credas.
Non ruere avolsos silices a montibus altis,
Nec validas aevi vireis perferre, patique,
Finiti? neque enim caderent avolsa repente,
Ex infinito quae tempore pertolerassent
Omnia tormenta aetatis, privata fragore.

Denique, iam tuere hoc circum supraque, quod omne
Continet amplexu terrarum; procreat ex se
Omnia, quod quidam memorant, recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam, quodcunque alias ex se res auget alitque,
Deminui debet, recreari quom recipit res.

Praeterea, si nulla fuit genitalis origo
Terrarum et coeli, semperque aeterna fuere;
Cur supra bellum Thebanum, et funera Troiae,
Non alias alii quoque res cecinere poëtae?
Quo tot facta virûm toties cecidere? neque usquam,
Aeternis famae monumentis insita, florent?

Verum, ut opinor, habet novitatem summa, recensque
Natura mundi est, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
Multa; modo organici melicos peperere sonores.
Denique natura haec rerum ratioque reperta est
Nuper; et hanc, primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vortere voceis.

Quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis,
Sed periisse hominum torrenti secla vapore,

Aut cecidisse urbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus assiduis exisse rapaceis
Per terras amneis, atque oppida cooperuisse;
Tanto quique magis victus fateare necesse est,
Exitium quoque terrarum coelique futurum.
Nam, quom res tantis morbis tantisque periclis
Tentarentur, ibi si tristior incubuisset
Causa, darent late cladem, magnasque ruinas.
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis aegrescimus îdem,
Atque illi, quos a vita natura removit.
Praeterea, quaecunque manent aeterna, necesse est,
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat artas
Dissociare intus parteis; ut materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissolvique:
Sicut summarum summa est aeterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant; neque corpora sunt, quae
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
At neque, uti docui, solido cum corpore mundi
Natura est, quoniam admixtum est in rebus inane;
Nec tamen est ut inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Corruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli.
Nec porro natura loci, spatiumque profundi,
Deficit, exspergi quo possint moenia mundi;

Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur leti praeclusa est ianua coelo,
Nec soli, terraeque, neque altis aequoris undis;
Sed patet immani, et vasto respectat, hiatu.
  Quare etiam nativa necessum est confiteare
Haec eadem: neque enim, mortali corpore quae sunt,
Ex infinito iam tempore adhuc potuissent
Immensi validas aevi contemnere vireis.
  Denique, tantopere inter se quom maxuma mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides, aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel, quom sol et vapor omnis,
Omnibus epotis humoribus, exsuperarint;
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti:
Nequidquam; quoniam verrentes aequora venti
Deminuunt, radiisque retexens aetherius sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incepti possit contingere finem.
Tantum spirantes aequo certamine bellum,
Magnis de rebus inter se cernere certant;
Quom semel interea fuerit superantior ignis,
Et semel, ut fama est, humor regnarit in arvis.
  Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
Avia quom Phaëthonta rapax vis solis equorum
Aethere raptavit toto, terrasque per omneis.
At pater omnipotens, ira tum percitus acri,
Magnanimum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; solque, cadenti
Obvius, aeternam suscepit lampada mundi;
Disiectosque redegit equos, iunxitque trementeis:

Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans;
Scilicet, ut veteres Graiûm cecinere poëtae:
Quod procul a vera nimis est ratione repulsum.
Ignis enim superare potest, ubi materiaï
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires, aliqua ratione revictae;
Aut pereunt res, exūstae torrentibus auris.
Humor item quondam coepit superare coortus,
Ut fama est, hominum multos quando obruit undis.
Inde, ubi vis, aliqua ratione avorsa, recessit,
Ex infinito fuerat quaecunque coorta,
Constiterunt imbres, et flumina vim minuerunt.
Sed, quibus ille modis coniectus materiaï
Fundarit terram, et coelum, pontique profunda,
Solis, lunaï, cursus, ex ordine ponam.
Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt;
Nec, quos quaeque darent motus, pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis primordia rerum,
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quaecunque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti, magnum volgata per aevum,
Omnigenos coetus et motus experiundo,
Tandem conveniant ea, quae, conventa, repente
Magnarum rerum fiunt exordia saepe,
Terraï, maris, et coeli, generisque animantum.
Hîc neque tum solis rota cerni, lumine largo,
Altivolans poterat; nec magni sidera mundi,
Nec mare, nec coelum, nec denique terra, nec aër,
Nec similis nostris rebus res ulla videri:

Sed nova tempestas quaedam, molesque, coorta.
Diffugere inde loci partes coepere, paresque
Cum paribus iungi res, et discludere mundum,
Membraque dividere, et magnas disponere parteis
Omnigenis e principiis; discordia quorum
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, conturbât, proelia miscens,
Propter dissimileis formas variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant coniuncta manere,
Nec motus inter sese dare convenienteis.
Hoc est a terris altum secernere coelum,
Et seorsum mare uti secretum humorque pateret;
Seorsus item puri secretique aetheris ignes.
  Quippe etenim primum terraï corpora quaeque,
Propterea quod erant gravia et perplexa, coibant
In medio, atque imas capiebant omnia sedeis: 452
Quae, quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quae mare, sidera, solem,
Lunamque efficerent, et magni moenia mundi.
Omnia enim magis haec e levibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribu' sunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terrae
Partibus erumpens primus se sustulit aether
Ignifer, et multos secum levis abstulit igneis:
Non alia longe ratione, ac saepe videmus,
Aurea quom primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis,
Exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes;
Ipsaque et interdum tellus fumare videtur:
Omnia quae, sursum quom conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila coelum.
Sic igitur tum se levis ac diffusilis aether

Corpore concreto circumdatus undique, saepsit,
Et, late diffusus in omneis undique parteis,
Omnia sic avido complexu cetera saepsit.
Hunc exordia sunt solis lunaeque secuta, et
Inter utrasque globi quorum vortuntur in auris:
Quae neque terra sibi adscivit, nec maxumus aether;
Quod neque tam fuerint gravia, ut depressa sederent,
Nec levia, ut possent per summas labier oras;
Et tamen inter utrasque ita sunt, ut corpora viva
Vorsent, et partes ut mundi totius exstent.
Quod genus in nobis quaedam licet in statione
Membra manere, tamen quom sint ea, quae moveantur.
His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxuma, qua nunc se ponti plaga caerula tendit,
Succidit, et salso suffodit gurgite fossas:
Inque dies quanto circum magis aetheris aestus,
Et radii solis cogebant undique terram
Verberibus crebris, extrema ad limina apertam,
In medio ut, propulsa, suo condensa coiret;
Tam magis expressus salsus de corpore sudor
Augebat mare manando, camposque natanteis:
Et tanto magis illa, foras elapsa, volabant
Corpora multa vaporis, et aëris; altaque coeli
Densabant procul a terris fulgentia templa:
Sidebant campi, crescebant montibus altis
Ascensus: neque enim poterant subsidere saxa,
Nec pariter tantundem omnes succumbere partes.
Sic igitur terrae, concreto corpore, pondus
Constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
Confluxit gravis, et subsedit funditus, ut faex.
Inde mare, inde aër, inde aether ignifer ipse,

Corporibus liquidis, sunt omnia pura relicta;
Et leviora aliis alia; et liquidissimus aether,
Atque levissimus, aërias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus aëris auras
Commisci: sinit haec violentis omnia vorti
Turbinibus; sinit incertis turbare procellis:
Ipse suos igneis certo fert impete labens.
Nam modice fluere atque uno posse aethera nisu,
Significat ponto mare, certo quod fluit aestu,
Unum labundi conservans usque tenorem.
Motibus astrorum nunc quae sit causa, canamus.
Principio, magnus coeli si vortitur orbis,
Ex utraque polum parte premere aëra, nobis
Dicundum est, extraque tenere, et cludere utrinque;
Inde alium supra fluere, atque intendere eodem,
Quo volvunda micant aeterni sidera mundi:
Ast alium subter, contra qui subvehat orbem;
Ut fluvios vorsare rotas atque haustra videmus.
Est etiam quoque, uti possit coelum omne manere
In statione, tamen quom lucida signa ferantur:
Sive quod inclusi rapidi sunt aetheris aestus,
Quaerentesque viam circumvorsantur, et ignes
Passim per coeli volvunt immania templa;
Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
Vorsat agens igneis; sive ipsi serpere possunt,
Quo quoiusque cibus vocat atque invitat eunteis,
Flammea per coelum pascenteis corpora passim.
Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
Difficile est: sed, quid possit fiatque per omne
In variis mundis, varia ratione creatis,
Id doceo; plureisque sequor disponere causas
Motibus astrorum, quae possint esse per omne;

E quibus una tamen sit et haec quoque causa necesse est,
Quae vegeat motum signis; sed, quae sit earum,
Praecipere, haud quaquam est pedetentim progredientis.

Terraque ut in media mundi regione quiescat,
Evanescere paullatim, et decrescere, pondus
Convenit; atque aliam naturam subter habere,
Ex ineunte aevo coniunctam, atque uniter aptam
Partibus aëriis mundi, quibus insita vivit.
Propterea non est oneri, neque deprimit auras;
Ut sua quoique homini nullo sunt pondere membra,
Nec caput est oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
At, quaecunque foris veniunt, impostaque nobis
Pondera sunt, laedunt permulto saepe minora:
Usque adeo magni refert, quid quaeque queat res.
Sic igitur tellus non est aliena repente
Adlata, atque auris aliunde obiecta alienis;
Sed pariter prima concepta ab origine mundi,
Certaque pars eius; quasi nobis membra videntur.

Praeterea, grandi tonitru concussa, repente
Terra, supra se quae sunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aëriis mundi coeloque revincta;
Nam communibus inter se radicibus haerent,
Ex ineunte aevo coniuncta, atque uniter aucta.

Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis animai;
Propterea, quia tam coniuncta atque uniter apta est?
Denique, iam saltu pernici tollere corpus
Quis potis est, nisi vis animae, quae membra gubernat?

Iamne vides, quantum tenuis natura valere
Possit, ubi est coniuncta gravi cum corpore; ut aër
Coniunctus terris, et nobis est animi vis?

Nec nimio solis maior rota, nec minor ardor
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
Nam quibus e spatiis cunque ignes lumina possunt
Allicere, et calidum membris adflare vaporem,
Nil missus intervallis de corpore librant
Flammarum, nihil ad speciem est contractior ignis.
Proinde, calor quoniam solis lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, et loca fulgent;
Forma quoque hinc solis debet filumque videri,
Nil adeo ut possis plus, aut minus, addere vera.

Lunaque, sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suo proprio iactat de corpore lucem;
Quidquid id est, nihilo fertur maiore figura,
Quam nostris oculis, qua cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quae longe semota tuemur
Aëra per multum, specie confusa videntur,
Quam minui filum: quapropter luna necesse est,
Quandoquidem claram speciem certamque figuram
Praebet, ut est oris extremis cumque notata,
Quantaque quanta est, hinc nobis videatur, in alto.

Postremo, quoscunque vides hinc aetheris igneis,
Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus igneis,
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
Perparvum quiddam interdum mutare videtur
Alteram utram in partem filum, quo longius absit;
Scire licet, perquam pauxillo posse minores
Esse, vel exigua maiores parte, brevique.

Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,

Quod maria ac terras omneis coelumque rigando
Compleat, et calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere lumen,
Ex omni mundo quia sic elementa vaporis
Undique conveniunt, et sic coniectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor.
Nonne vides etiam, quam late parvus aquaï
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
  Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni
Aëra percipiat calidis fervoribus ardor;
Opportunus ita est si forte et idoneus aër,
Ut queat accendi, parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accipere ex una scintilla incendia passim.
  Forsitan et rosea sol alte lampade lucens 609
Possideat multum caecis fervoribus ignem
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Aestifer in tantum radiorum exaugeat ictum.
  Nec ratio solis simplex aut recta patescit,
Quo pacto aestivis e partibus Aegocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque, inde revortens,
Canceris ut vortat metas ad solstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa est.
  Nam fieri vel cum primis id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quanto quaeque magis sint terram sidera propter,
Tanto posse minus cum coeli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, et acreis
Imminui subter vireis: ideoque relinqui

Paullatim solem cum posterioribu' signis,
Inferior multum quod sit, quam fervida signa:
Et magis hoc lunam; quanto demissior eius
Cursus abest procul a coelo, terrisque propinquat,
Tanto posse minus cum signis tendere cursum.
Flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur,
Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
Hanc adipiscuntur circum, praeterque feruntur.
Propterea fit, ut haec ad signum quodque revorti
Mollius videatur, ad hanc quia signa revisunt.
  Fit quoque, ut e mundi transvorsis partibus aër
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat aestivis sôlem detrudere signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem;
Et qui reiiciat gelidis ab frigoris umbris
Aestiferas usque in parteis, et fervida signa. 641
Et ratione pari lunam stellasque putandum est,
Quae volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aëribus posse, alternis, e partibus ire.
Nonne vides etiam divorsis nubila ventis
Diversas ire in parteis, inferna supernis?
Quî minus illa queant per magnos aetheris orbeis
Aestibus inter se divorsis sidera ferri?
  At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut, ubi de longo cursu sol ultima coeli
Impulit, atque suos efflavit languidus igneis,
Concussos itere, et labefactos aëre multo:
Aut, quia sub terras cursum convortere cogit
Vis eadem, supra terras quae pertulit, orbem.
  Tempore item certo roseam Matuta per oras
Aetheris Auroram defert, et lumina pandit;
Aut, quia sol idem sub terras ille, revortens,

Anticipat coelum radiis accendere tentans;
Aut, quia conveniunt ignes, et semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quae faciunt solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idaeis fama est e montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni;
Inde coïre globum quasi in unum, et conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod haec ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, et solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quae tempore fiunt
Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
Arbusta, et certo dimittunt tempore florem.
Nec minus in certo denteis cadere imperat aetas
Tempore, et impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
Namque, ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequiae quodque est iam rerum ex ordine certo.
Crescere itemque dies licet, et tabescere nocteis,
Et minui luces, quom sumant augmina noctes;
Aut, quia sol idem, sub terras atque superne,
Imparibus currens anfractibus, aetheris oras
Partit, et in parteis non aequas dividit orbem;
Et, quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Eius in advorsa tanto plus parte, relatus;
Donec ad id signum coeli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exaequat lucibus umbras:
(Nam medio cursu flatus Aquilonis et Austri
Distinet aequato coelum discrimine metas,

Propter signiferi posituram totius orbis;
Annua sol in quo contundit tempora serpens,
Obliquo terras et coelum lumine lustrans;
Ut ratio declarat eorum, qui loca coeli
Omnia, dispositis signis ornata, notarunt:)
Aut, quia crassior est certis in partibus aër,
Sub terris ideo tremulum iubar haesitat igni,
Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus;
Propterea noctes hiberno tempore longae
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
Aut etiam, quia sic alternis partibus anni
Tardius et citius consuerunt confluere ignes,
Qui faciunt solem certa desurgere parte.
  Luna potest, solis radiis percussa, nitere;
Inque dies maius lumen convortere nobis
Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe,
Donec eum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus eius super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius iam solis ad ignem
Labitur ex alia signorum parte per orbem:
Ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilaï
Consimilem, cursusque viam sub sole tenere:
Propterea fit, uti videantur dicere verum.
  Est etiam quare proprio cum lumine possit
Volvier, et varias splendoris reddere formas.
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, et una
Labitur, omnimodis occursans officiensque,
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
  Vorsarique potest, globus ut si forte pilaï
Dimidia ex parte candenti lumine tinctus:
Vorsandoque globum varianteis edere formas.

Denique, eam partem, quaecunque est ignibus aucta,
Ad speciem vortit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retro contorquet, et aufert,
Luciferam partem glomeraminis atque pilaï:
Ut Babylonica Chaldaeûm doctrina, refutans
Astrologorum artem, contra convincere tendit:
Proinde quasi id fieri nequeat, quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.
Denique, cur nequeat semper nova luna creari
Ordine formarum certo, certisque figuris,
Inque dies privos aborisci quaeque creata,
Atque alia illius reparari in parte, locoque;
Difficile est ratione docere, et vincere verbis;
Ordine quom videas tam certo multa creari.
It Ver, et Venus; et, Veris praenuntius, ante
Pennatus graditur Zephyrus, vestigia propter 737
Flora quibus mater praespergens ante viaï
Cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet.
Inde loci sequitur Calor aridus, et comes una
Pulverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum.
Inde Auctumnus adit: graditur simul Evius Evan:
Inde aliae Tempestates Ventique sequuntur,
Altitonans Volturnus, et Auster fulmine pollens.
Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
Reddit: Hiems sequitur, crepitans ac dentibus Algu.
Quo minus est mirum, si certo tempore luna
Gignitur, et certo deletur tempore rursus;
Quom fieri possint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus, lunaeque latebras,
Pluribus e causis fieri tibi posse putandum est.
Nam, cur luna queat terram secludere, poscis,
Lumine, et a terris altum caput obstruere ei,

Obiiciens caecum radiis ardentibus orbem?
Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
  Solque suos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Quom loca praeteriit, flammis infesta, per auras,
Quae faciunt igneis interstingui atque perire?
  Et cur terra queat lunam spoliare vicissim
Lumine, et oppressum solem, super ipsa, tenere,
Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras;
Tempore eodem aliud nequeat succurrere lunae
Corpus, vel supra solis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
  Et tamen, ipsa suo si fulget luna nitore,
Cur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca, luminibus propriis inimica, per exit? 769
  Quod superest, quoniam, magni per caerula mundi
Qua fieri quidquid posset ratione, resolvi:
Solis uti varios cursus, lunaeque meatus,
Noscere possemus, quae vis et causa cieret:
Quove modo soleant offecto lumine obire,
Et nec opinanteis tenebris obducere terras;
Quom quasi connivent, et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce:
Nunc redeo ad mundi novitatem, et mollia terrae
Arva; novo fetu quid primum in luminis oras
Tollere, et incertis credunt committere ventis.
  Principio, genus herbarum, viridemque nitorem,
Terra dedit circum colleis; camposque per omneis
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum est variis exinde per auras
Crescundi magnum immissis certamen habenis.

Ut pluma atque pili primum setaeque creantur
Quadrupedum membris, et corpore pennipotentum:
Sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
Sustulit: inde loci mortalia secla creavit
Multa, modis multis, varia ratione, coorta.
Nam neque de coelo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Linquitur, ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam exsistunt animalia terris,
Imbribus et calido solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta,
Et maiora, nova tellure, atque aethere, adulta.
Principio, genus alituum, variaeque volucres,
Ova relinquebant, exclusae tempore verno:
Folliculos ut nunc tereteis aestate cicadae
Linquunt sponte sua, victum vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia secla:
Multus enim calor, atque humor, superabat in arvis
Hoc, ubi quaeque loci regio opportuna dabatur,
Crescebant uteri terra, radicibus apti:
Quos ubi tempore maturo patefecerat aetas
Infantum, fugiens humorem, aurasque petissens,
Convortebat ibi Natura foramina terrae,
Et succum venis cogebat fundere apertis,
Consimilem lactis: sicut nunc femina quaeque,
Quom peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
Impetus in mammas convortitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile,
Praebebat, multa et molli lanugine abundans.
At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios aestus, nec magnis viribus auras.

Omnia enim pariter crescunt, et robora sumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
Humanum, atque animans prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' passim,
Aëriasque simul volucreis variantibu' formis.
Sed, quia finem aliquam pariundi debet habere,
Destitit, ut mulier, spatio defessa vetusto.
Mutat enim mundi naturam totius aetas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat Natura, et vortere cogit.
Namque aliud putrescit, et, aevo debile, languet:
Porro aliud concrescit, et e contemtibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius aetas
Mutat, et ex alio terram status excipit alter:
Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.
Multaque tum tellus etiam portenta creare
Conata est, mira facie, membrisque coorta;
Androgynem inter utras, nec utramque, utrinque remotum:
Orba pedum partim, manuum viduata vicissim;
Multa sine ore etiam, sine voltu caeca reperta;
Vinctaque membrorum per totum corpus adhaesu:
Nec facere ut possent quidquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere quod foret usus.
Cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat:
Nequidquam; quoniam Natura absterruit auctum:
Nec potuere cupitum aetatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec iungi per Veneris res.
Multa, videmus, enim rebus concurrere debent,
Ut propagando possint producere secla.

Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
Semina, quae possint membris manare remissis:
Feminaque ut maribus coniungi possit, habere
Mutua queis nectant inter se gaudia uterque.
 Multaque tum interiisse animantum secla necesse est,
Nec potuisse propagando procudere prolem.
Nam, quaecunque vides vesci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas, est
Ex ineunte aevo, genus id tutata, reservans.
Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae
Commendata manent, tutelae tradita nostrae.
 Principio, genus acre leonum saevaque secla
Tutata est virtus, volpeis dolus, ut fuga cervos.
At levisomna canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est veterino semine partum, 863
Lanigeraeque simul pecudes, et bucera secla,
Omnia sunt hominum tutelae tradita, Memmi.
Nam cupide fugere feras, pacemque secutae
Sunt, et larga suo sine pabula parta labore:
Quae damus utilitatis eorum praemia causa.
At, queis nil horum tribuit Natura, neque ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Praesidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet haec aliis praedae lucroque iacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donec ad interitum genus id Natura redegit.
 Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in ullo
Esse queunt; duplici natura et corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas,
Hinc illinc par vis ut non sic esse potissit.

Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret equus: puer haud ita quaquam: saepe etiam nunc
Ubera mammarum in somnis lactantia quaerit.
Post, ubi equum validae vires, aetate senecta,
Membraque deficiunt, fugienti languida vita;
Tum demum, puerili aevo florente, iuventas
Officit, et molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine et veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, neque esse;
Aut, rabidis canibus succinctas, semimarinis
Corporibus Scyllas, et cetera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quae neque florescunt pariter, nec robora sumunt
Corporibus, neque perficiunt aetate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt, nec sunt eadem iocunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere saepe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quae est acre venenum.
Flamma quidem vero quom corpora fulva leonum
Tam soleat torrere atque urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodcunque et sanguinis exstet:
Quî fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimaera,
Ore ferox acrem efflaret de corpore flammam?
Quare, etiam tellure nova, coeloque recenti,
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani;
Multa licet simili ratione effutiat ore.
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, et gemmis florere arbusta suësse:

Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nixus ut pandere posset,
Et manibus totum circum se vortere coelum.
Nam, quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit;
Nil tamen est signi, mixtas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia, quae de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac fruges, arbustaque laeta,
Non tamen inter se possunt complexa creari.
Sed, si quaeque suo ritu procedit, et omnes,
Foedere naturae certo, discrimina servant.

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset;
Et maioribus et solidis magis ossibus intus
Fundatum, validis aptum per viscera nervis; 926
Nec facile ex aestu, nec frigore, quod caperetur,
Nec novitate cibi, nec labi corporis ulla.

Multaque per coelum solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;
Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis
Arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque; et, quae nunc hiberno tempore cernis,
Arbuta puniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus, etiam maiora, ferebat:
Multaque praeterea novitas tum florida mundi
Pabula dira tulit, miseris mortalibus ampla.

At sedare sitim fluvii fontesque vocabant;
Ut nunc montibus e magnis decursus aquaï
Claricitat late sitientia secla ferarum.
Denique, nota vagis, silvestria templa tenebant
Nympharum, quibus excibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa, super viridi stillantia musco:
Et partim plano scatere atque erumpere campo.
  Necdum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora, atque cavos monteis, silvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbreisque coacti.
  Nec commune bonum poterant spectare, neque ullis
Moribus inter se scierant, nec legibus, uti.
Quod quoique obtulerat praedae fortuna, ferebat,
Sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.
  Et Venus in silvis iungebat corpora amantum:
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impensa libido,
Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira, lecta.
  Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Consectabantur silvestria secla ferarum
Missilibus saxis, et magno pondere clavae;
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris;
Setigerisque pares subus silvestribu', membra
Nudabant terrae, nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes.
  Nec plangore diem magno, solemque, per agros
Quaerebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face sol inferret lumina coelo.

A parvis quod enim consuerant cernere semper,
Alterno tenebras, et lucem, tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne terras aeterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine solis.
Sed magis illud erat curae, quod secla ferarum
Infestam miseris faciebant saepe quietem;
Eiectique domo, fugiebant saxea tecta
Spumigeri suis adventu, validique leonis;
Atque intempesta cedebant nocte paventes,
Hospitibus saevis instrata cubilia fronde.
  Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia secla
Dulcia linquebant lamentis lumina vitae.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris praebebat, dentibus haustus; 989
Et nemora ac monteis gemitu silvasque replebat,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At, quos effugium servarat, corpore adeso,
Posterius, tremulas super ulcera taetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum:
Denique eos vita privarunt vermina saeva,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
  At non multa virûm sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Aequora laedebant naveis ad saxa, virosque:
Nec, temere incursu fluctus, mare saepe coortum
Saevibat, leviterque minas ponebat inaneis;
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis:
Improba navigii ratio tum caeca iacebat.
Tum penuria deinde cibi languentia leto
Membra dabat: contra nunc rerum copia mersat.

Illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum
Vergebant: nunc dant aliis sollertius ipsi.
  Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque pararunt,
Et mulier, coniuncta viro, concessit in unum,
Castaque privatae Veneris connubia laeta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam;
Tum genus humanum primum mollescere coepit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita iam possent coeli sub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis; puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregere superbum.
Tunc et amicitiam coeperunt iungere habentes
Finitumi inter se, nec laedere, nec violare;
Et pueros commendarunt muliebreque seclum
Vocibus, et gestu; quom balbe significarent,
Imbecillorum esse aequum misererier omni.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona magnaque pars servabant foedera casti;
Aut genus humanum iam tum foret omne peremtum,
Nec potuisset adhuc perducere secla propago.
  At varios linguae sonitus natura subegit
Mittere, et utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguae;
Quom facit, ut digito, quae sint praesentia, monstrent.
Sentit enim vim quisque suam quod possit abuti.
Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget:
At catuli pantherarum, scymnique leonum,
Unguibus, ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
Vix etiam quom sunt dentes unguesque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus

Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare, aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguae,
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
Praeterea, si non alii quoque vocibus usi
Inter se fuerant, unde insita notities est?
Utilitas etiam, unde data est huic prima potestas,
Quid vellet facere, ut sciret, animoque videret?
Cogere item plureis unus, victosque domare,
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent:
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid sit opus facto; faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.

Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re,
Si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret;
Quom pecudes mutae, quom denique secla ferarum,
Dissimileis soleant voces variasque ciere,
Quom metus, aut dolor est; et quom iam gaudia gliscunt?
Quippe etenim licet in rebus cognoscere apertis.

Irritata canum quom primum magna Molossûm
Mollia ricta fremunt, duros nudantia denteis;
Longe alio sonitu rabies districta minatur;
Et quom iam latrant, et vocibus omnia complent.
At catulos blande quom lingua lambere tentant,
Aut ubi eos lactant pedibus, morsuque potentes,
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus,
Longe alio pacto gannitu vocis adulant,

Et quom deserti baubantur in aedibus, aut quom
Plorantes fugiunt, summisso corpore, plagas.
Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi equus florenti aetate iuvencus
Pinnigeri saevit calcaribus ictus Amoris,
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma,
Et quom sic alias, concussis artubus, hinnit?
Postremo, genus alituum, variaeque volucres,
Accipitres, atque ossifragae mergique, marinis
Fluctibus, in salso victum vitamque petentes,
Longe alias alio iaciunt in tempore voces,
Et quom de victu certant, praedaque repugnant.
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus, cornicum secla vetusta,
Corvorumque greges; ubi aquam dicuntur et imbreis
Poscere, et interdum ventos aurasque vocare.
Ergo, si varii sensus animalia cogunt,
Muta tamen quom sint, varias emittere voceis;
Quanto mortaleis magis aequum est tum potuisse
Dissimileis alia atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne forte requiras,
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim, coelestibus incita flammis,
Fulgere, quom coeli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen quom, ventis pulsa, vacillans
Aestuat in ramos incumbens arboris arbor,
Exprimitur validis extritus viribus ignis:
Emicat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter sė rami stirpesque teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.
Inde cibum coquere, ac flammae mollire vapore,

Sol docuit; quoniam mitescere multa videbant,
Verberibus radiorum atque aestu victa, per agros.
Inde dies magis in victum vitamque priorem
Commutare novis monstrabant rebus et igni,
Ingenio qui praestabant, et corde vigebant.
  Condere coeperunt urbeis, arcemque locare
Praesidium reges ipsi sibi, perfugiumque:
Et pecudes, et agros divisere, atque dedere,
Pro facie quoiusque, et viribus, ingenioque.
Nam facies multum valuit, viresque vigebant:
Posterius res inventa est, aurumque repertum,
Quod facile et validis et pulchris demsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quamlibet et fortes, et pulchro corpore creti.
  Quod si quis vera vitam ratione gubernat, 1116
Divitiae grandes homini sunt, vivere parce
Aequo animo; neque enim est unquam penuria parvi.
At claros homines voluerunt se atque potenteis,
Ut fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulentei degere vitam:
Nequidquam; quoniam ad summum succedere honorem
Certantes, iter infestum fecere viaï.
Et tamen e summo, quasi fulmen, deiicit ictos
Invidia interdum contemtim in Tartara taetra:
Ut satius multo iam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, et regna tenere.
Proinde fine, incassum defessi, sanguine sudent,
Angustum per iter luctantes ambitionis:
Invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
Plerumque, et quae sunt altis magis edita cunque:
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore, petuntque

Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis:
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.
Ergo, regibus occisis, subvorsa iacebat
Pristina maiestas soliorum, et sceptra superba;
Et capitis summi praeclarum insigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem:
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad summam faecem turbasque residit,
Imperium sibi quom, ac summatum, quisque petebat.
Inde magistratum partim docuere creare,
Iuraque constituere, ut vellent legibus uti.
Nam genus humanum, defessum vi colere aevom,
Ex inimicitiis languebat: quo magis ipsum
Sponte sua cecidit sub leges arctaque iura.
Acrius ex ira quod enim se quisque parabat 1147
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus aequis;
Hanc ob rem est homines pertaesum vi colere aevom.
Inde metus maculat poenarum praemia vitae.
Circumretit enim vis atque iniuria quemque,
Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revortit;
Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia foedera pacis.
Etsi fallit enim Divom genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multi, per somnia saepe loquentes,
Aut morbo delirantes, protraxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.
Nunc, quae causa Deûm per magnas numina genteis
Pervolgarit, et ararum compleverit urbeis,
Suscipiendaque curarit sollennia sacra,
Quae nunc in magnis florent sacra rebu' locisque:
Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,

Qui delubra Deûm nova toto suscitat orbi
Terrarum, et festis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile est rationem reddere verbis.
  Quippe etenim iam tum Divom mortalia secla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis, mirando corporis auctu.
His igitur sensum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie praeclara, et viribus amplis:
Aeternamque dabant vitam, quia semper eorum
Suppeditabatur facies, et forma manebat:
Et tamen omnino, quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant.
Fortunisque ideo longe praestare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
Et simul in somnis quia multa et mira videbant
Efficere, et nullum capere ipsos inde laborem.
  Praeterea, coeli rationes, ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora vorti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis.
Ergo perfugium sibi habebant, omnia Divis
Tradere, et illorum nutu facere omnia flecti.
  In coeloque Deûm sedeis et templa locarunt,
Per coelum volvi quia nox et luna videntur:
Luna, dies, et nox, et noctis signa severa,
Noctivagaeque faces coeli, flammaeque volantes,
Nubila, sol, imbres, nix, venti, fulmina, grando,
Et rapidi fremitus, et murmura magna minarum.
  O genus infelix humanum! talia Divis
Quom tribuit facta, atque iras adiunxit acerbas:
Quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis
Volnera, quas lacrumas peperere minoribu' nostris!

Nec pietas ulla est, velatum saepe videri
Vortier ad lapidem, atque omneis accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, et pandere palmas
Ante Deûm delubra, neque aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota;
Sed mage placata posse omnia mente tueri.
Nam, quom suspicimus magni coelestia mundi
Templa super, stellisque micantibus aethera fixum,
Et venit in mentem solis lunaeque viarum,
Tunc, aliis oppressa malis, in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquae forte Deûm nobis immensa potestas
Sit, vario motu quae candida sidera vorset.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas,
Ecquaenam fuerit mundi genitalis origo;
Et simul, ecquae sit finis, quoad moenia mundi 1212
Et taciti motus hunc possint ferre laborem:
An, divinitus aeterna donata salute,
Perpetuo possint aevi labentia tractu,
Immensi validas aevi contemnere vireis.

Praeterea, quoi non animus formidine Divom
Contrahitur? quoi non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili quom plaga torrida tellus
Contremit, et magnum percurrunt murmura coelum?
Non populi gentesque tremunt? regesque superbi
Conripiunt Divom perculsi membra timore,
Ne quod ob admissum foede, dictumve superbe,
Poenarum grave sit solvundi tempus ad auctum?

Summa etiam quom vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super aequora verrit,
Cum validis pariter legionibus, atque elephantis;
Non Divom pacem votis adit, ac prece quaesit

Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequidquam: quoniam, violento turbine saepe
Correptus, nihilo fertur minus ad vada leti.
Usque adeo res humanas vis abdita quaedam
Obterit, et pulchros fasceis, saevasque secureis
Proculcare, ac ludibrio sibi habere, videtur.
  Denique, sub pedibus tellus quom tota vacillat,
Concussaeque cadunt urbes, dubiaeque minantur:
Quid mirum, si se temnunt mortalia secla,
Atque potestates magnas mirasque relinquunt
In rebus vireis Divom, quae cuncta gubernent?
  Quod superest, aes, atque aurum, ferrumque repertum est,
Et simul argenti pondus, plumbique potestas:
Ignis ubi ingenteis silvas ardore cremarat
Montibus in magnis, ceu coeli fulmine misso:
Sive quod, inter se bellum silvestre gerentes,
Hostibus intulerant ignem formidinis ergo;
Sive quod, inducti terrae bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, et pascua reddere rura;
Sive feras interficere, et ditescere praeda:
Nam fovea atque igni prius est venarier ortum,
Quam saepire plagis saltum, canibusque ciere.
  Quidquid id est, quacunque ex causa flammeus ardor
Horribili sonitu silvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni;
Manabat venis ferventibus, in loca terrae
Concava conveniens, argenti rivus et auri,
Aeris item et plumbi: quae, quom concreta videbant
Posterius claro in terras splendere colore,
Tollebant, nitido capti laevique lepore;
Et simili formata videbant esse figura,

Atque lacunarum fuerant vestigia quóique.
Tum penetrabat eos, posse haec, liquefacta calore,
Quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo,
Ut sibi tela parent, silvasque et caedere possint,
Materiemque dolare, laevare ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere haec auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus aeris:
Nequidquam; quoniam cedebat victa potestas,
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis aes, aurumque iacebat
Propter inutilitatem, hebeti mucrone retusum:
Nunc iacet aes, aurum in summum successit honorem.
Sic volvunda aetas commutat témpora rerum:
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
Porro aliud succedit, et e contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, et miro mortaleis inter honore est.
Nunc tibi, quo pacto ferri natura reperta
Sit, facile est ipsi per te cognoscere, Memmi.
Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides, et item, silvarum fragmina, rami;
Et, flamma atque ignes postquam sunt cognita primum,
Posterius ferri vis est aerisque reperta:
Et prior aeris erat, quam ferri, cognitus usus;
Quo facilis magis est natura, et copia maior.
Aere solum terrae tractabant, aereque belli
Miscebant fluctus, et volnera vasta serebant,
Et pecus atque agros adimebant: nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda et inerma.

Inde minutatim processit ferreus ensis,
Vorsaque in obscoenum species est falcis ahenae,
Et ferro coepere solum proscindere terrae;
Exaequataque sunt creperi certamina belli.
Et prius est armatum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere,
Quam biiugo curru belli tentare pericla.
Et biiugum prius est, quam bis coniungere binos,
Et quam falciferos armatum ascendere currus.
Inde boves Lucas, turrito corpore, taetros,
Anguimanos, belli docuerunt volnera Poeni
Sufferre, et magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis;
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in moenere belli, 1307
Expertique sues saevos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthi prae se misere leones
Cum ductoribus armatis, saevisque magistris,
Qui moderarier his possent, vinclisque tenere:
Nequidquam; quoniam, permixta caede calentes,
Turbabant saevi nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas;
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, et frenis convortere in hosteis.
Irritata leae iaciebant corpora saltu
Undique, et advorsum venientibus ora petebant;
Et nec opinanteis a tergo diripiebant,
Deplexaeque dabant in terram volnere victos,
Morsibus adfixae validis, atque unguibus uncis.
Iactabantque suos tauri, pedibusque terebant;
Et latera ac ventres hauribant subter equorum

Cornibus, et terram minitanti mente ruebant.
At validis socios caedebant dentibus apri,
Tela infracta suo tingentes sanguine saevi,
[In se fracta suo tingentes sanguine tela,]
Permixtasque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam transvorsa feros exibant dentis ad actus
Iumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
Nequidquam; quoniam ab nervis succisa videres
Concidere, atque gravi terram consternere casu.
Si quos ante domi domitos satis esse putabant,
Effervescere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
Nec poterant ullam partem reducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc saepe boves Lucae, ferro male mactae,
Diffugiunt, fera facta suis quom multa dedere.
Sic fuit, ut facerent: sed vix adducor, ut ante
Non quierint animo praesentire, atque videre,
Quam commune malum fieret foedumque, futurum:
Et magis id possis factum contendere in omni,
In variis mundis, varia ratione creatis,
Quam certo atque uno terrarum quolibet orbi.
Sed facere id non tam vincundi spe voluerunt,
Quam dare, quod gemerent hostes, ipsique perire,
Qui numero diffidebant, armisque vacabant.
Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen:
Textile post ferrum est; quia ferro tela paratur:
Nec ratione alia possunt tam laevia gigni
Insilia, ac fusi; radii, scapique sonantes.
Et facere ante viros lanam natura coëgit,
Quam muliebre genus; nam longe praestat in arte,
Et sollertius est multo, genus omne virile:

Agricolae donec vitio vortere severi;
Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsi pariter durum sufferre laborem;
Atque opere in duro durarent membra manusque.
At specimen sationis, et insitionis origo,
Ipsa fuit rerum primum Natura creatrix:
Arboribus quoniam baccae glandesque caducae
Tempestiva dabant pullorum examina subter.
Unde etiam libitum est stirpeis committere ramis,
Et nova defodere in terram virgulta per agros.
Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant; fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colundo.
Inque dies magis in montem succedere silvas
Cogebant, infraque situm concedere cultis:
Prata, lacus, rivos, segetes, vinetaque laeta, 1371
Collibus et campis ut haberent; atque olearum
Caerula distinguens inter plaga currere posset;
Per tumulos, et convalleis, camposque, profusa:
Ut nunc esse vides vario distincta lepore
Omnia, quae, pomis intersita dulcibus, ornant,
Arbustisque tenent felicibus obsita circum.
At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam laevia carmina cantu
Concelebrare homines possent, aureisque iuvare.
Et Zephyri, cava per calamorum, sibila primum
Agresteis docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum,
Avia per nemora ac silvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia.
Sic unumquidquid paullatim protrahit aetas

In medium, ratioque in luminis eruit oras.
  Haec animos ollis mulcebant, atque iuvabant,
Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia cordi.
  Saepe itaque inter se, prostrati in gramine molli,
Propter aquae rivum, sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iocunde corpora habebant:
Praesertim, quom tempestas ridebat, et anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas.
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant: agrestis enim tum Musa vigebat.
Tum caput atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus, et foliis, lascivia laeta monebat:
Atque extra numerum procedere, membra moventeis
Duriter, et duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur risus, dulcesque cachinni, 1402
Omnia quod nova tum magis haec et mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somno,
Ducere multimodis voces, et flectere cantus;
Et supera calamos unco percurrere labro:
Unde etiam vigiles nunc haec accepta tuentur,
Et numeris servare genus didicere; neque hilo
Maiore interea capiunt dulcedine fructum,
Quam silvestre genus capiebat terrigenarum.
  Nam, quod adest praesto, nisi quid cognovimus ante
Suavius, in primis placet, et pollere videtur;
Posteriorque fere melior res illa reperta
Perdit et immutat sensus ad pristina quaeque.
Sic odium cepit glandis: sic illa relicta
Strata cubilia sunt herbis, et frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contemta ferina,

Quam reor invidia tali tunc esse repertam,
Ut letum insidiis, qui gessit primus, obiret:
Et, tandem inter eos distractam, sanguine multo,
Disperiisse, neque in fructum convortere quisse.
Tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura, curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant:
Quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas; at nos nil laedit veste carere
Purpurea, atque auro signisque rigentibus apta;
Dum plebeia tamen sit, quae defendere possit.
Ergo hominum genus incassum frustraque laborat
Semper, et in curis consumit inanibus aevum;
Nimirum, quia non cognovit, quae sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus aestus.
At vigiles mundi magnum et vorsatile templum
Sol et luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines, annorum tempora vorti,
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Iam validis saepti degebant turribus aevum,
Et divisa colebatur, discretaque, tellus.
Tum mare velivolis florebat propter odores:
Auxilia et socios, iam pacto foedere, habebant:
Carminibus quom res gestas coepere poëtae
Tradere; nec multo priu' sunt elementa reperta.
Propterea, quid sit prius actum, respicere aetas
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque agri culturas, moenia, leges,
Arma, vias, vesteis, et cetera de genere horum,

Praemia, delicias quoque vitae funditus omneis,
Carmina, picturas, ac daedala signa, politus
Usus, et impigrae simul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredienteis.
Sic unumquidquid paullatim protrahit aetas
In medium, ratioque in luminis erigit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus
Artibus, ad summum donec venere cacumen.

T. LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Celebratis Epicuri Atheniensis meritis, v. 1 - 42. argumentisque superiorum librorum breviter repetitis, v. 43 - 81. ultimi *libri* materiem poëta explicat, v. 82 - 95. Ac de meteoris disputaturus a *tonitru* incipit, cuius varias rationes affert. Nempe fieri istum fragorem, sive quod nubes, adversis ventis pulsae, collidantur, v. 96 - 107. seu quod ventorum vi dirumpantur, v. 108 - 115. seu quod nubes nubis alterius latus radat, v. 116 - 120. seu quod aër, in nube inclusus, facto impetu erumpat, v. 121 - 131. seu quod nubium se partes eminentes ac proiectae invicem fricent, v. 132 - 136. seu quod ventus ex adverso in nubem impingatur, v. 137 - 141. seu quod nubila in aëre, ceu fluctus in mari, cum aestu frangantur, v. 142 - 144. seu quod ignis fulmineus, e nube arida excussus, in nubem humidam, tanquam candens ferrum, demergatur, v. 145 - 149. ipsamque saepe nubem accendat, v. 150 - 155. seu quod multa glaciei fragmina et grando e congelatis nubibus decidant, v. 156 - 159. Deinde de *fulgure* inquirit: quod vel ex induratis nubibus inter se collisis exprimatur, v. 160 - 161. et, quia lux sono sit velocior, ideo fulgur prius cernatur, quam tonitru audiatur, v. 162 - 172. vel ab aëre exsistat, circumrotato in nubibus celeriterque ex iis errumpente, v. 173 - 203. vel oriatur ex ignis seminibus, quae nubes ipsae contineant, iisque aut ab aëre cum sonitu expressis, v. 204 - 213.

aut decidentibus leniter, diductis et distractis nubium partibus, v. 214 - 218. Tum dicit de fulminis et natura, quae igne subtilissimo constet, et maxima mobilitate, v. 219 - 230. et mira vi in vasa vino repleta, v. 231 - 238. Emicant fulmina e nubibus densis, alteque exstructis, et vento igneque plenis, v. 239 - 273. et ortus illorum quadruplex est. Sive enim ignea materia et ventus ita iunguntur in nube, ut fulmen veluti quodam calido fornace intus fabricetur et excudatur, v. 274 - 294. sive ventus extrinsecus impingens nubem rumpit, maturumque fulmen elicit, v. 295 - 299. sive ventus, sine igne e nube erumpens, longo cursu et pernici motu incalescit et accenditur, v. 300 - 308. sive impetus venti ex re perculsa semina ignis excitat, v. 309 - 322. Porro Lucretius mobilitatis, quae est in fulmine, causas expromit. Nam ventus, nube inclusus, quando omnia eius latera pertentavit, tandemque erumpit, velocissime evolet necesse est, v. 323 - 329. praesertim cum e minutis constet levibusque elementis, ideoque per inanes meatus aëris facile transeat, v. 330 - 334. Accedit eius gravitas, eaque ictu maxime adaucta, v. 335 - 339. Et quod e longinquo cadit, idcirco plures celeritatis gradus momenro quolibet acquirit, forsan etiam ab ipso aëre iuvatur, v. 340 - 347. Sed varia est ac multiplex vis, quam fulmen in corpora exserit; cuius rei rationes declarantur, v. 348 - 356. addita causa, cur auctumno et vere crebriora sint tonitrua et fulmina, v. 357 - 378. Denique eos poëta ridet, qui, neglectis fulminis causis naturalibus, ex eo signa voluntatis Deorum incognitae indagant, v. 379 - 422. Fulmini affinis est *prester;* cuius brevis explicatio adiungitur. v. 423 - 450. Tum de *nubibus* disserit, quo pacto gignantur in coelo, v. 451 - 458. in montibus, v. 459 - 469. in mari, v. 470 - 480. per aestum aetheris, aliasque res, quae extrinsecus veniunt, et in aëre coalescunt, v. 481 - 494. Porro de *aqua pluvia*, v. 495 - 516. in primisque de *imbribus*, v. 517 - 523. de *iride*, v. 524 - 526. aliisque *naturae phaenomenis*, v. 527 - 535. quae possint aliquam de Diis et providentia opinionem facere, disputat. In his memorabiles sunt motus terrae: quae aut inclinatione quadam in latera nutat, v. 536 - 576. aut succussione sursum deorsum quatitur, v. 577 - 607. Memorabile etiam, quod, tot fluviis in mare decurrentibus, mare ta-

men nihilo maius fiat, v. 608 - 639. Maiorem mirationem ignaris causarum Aetnae ignes iniiciunt, v. 640 - 712. et Nili ab aestivo solstitio ad aequinoctium usque auctumnale exundatio, quae et ipsa e quatuor causis naturalibus deducitur, v. 713 - 738. Quemadmodum vero beneficum Deum non agnoscit poëta: ita iratum negat; et ut coeli, aëris terraeque phaenomena Diis superis, ita noxia quaedam et in terris admiranda Diis inferis eripit. Hoc consilio et de avernis aliisque terrae tractibus exitialibus, v. 739 - 840. et de puteis variisque benignis fontibus, v. 841 - 907. dicit, adiuncta lapidis, quem *magnetem* vocant, explicatione, v. 908 - 921. Cuius lapidis insignem virtutem, Herculis beneficio fere tributam, ut rectius explicet, quatuor capita praemittit: unum, effluere continuo corpuscula quaedam ex omnibus rebus, v. 922 - 936. alterum, nullum esse corpus adeo solidum, quin inania spatiola intercepta contineat, v. 937 - 959. tertium, emissa corpuscula non omnibus rebus eadem ratione congruere, v. 960 - 979. quartum, inania spatiola non eiusdem esse in omnibus rebus figurae et circumscriptionis, quare nec eadem quibuslibet corpusculis accommodari, v. 980 - 1000. His praemissis, vim magnetis attrahendi ferrum exponit partim ex eo, quod, cum effluant ex magnete corpuscula, inane spatium exsistat, quod ab aëre comprimatur, v. 1001 - 1054. partim e natura extremarum partium, quae in magnete quidem hamos, in ferro autem annulos referant, v. 1055 - 1088. Postremo ortum et rationem morborum declarat, v. 1089 - 1136. et pulcherrimam pestis illius, quae temporibus belli Peloponnesiaci Athenis acerrime saeviit, descriptionem, ex Thucydide expressam, subiungit, v. 1137 - 1285.

PRIMAE frugiparos fetus mortalibus aegris
Dididerunt quondam praeclaro nomine Athenae;
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt;
Et primae dederunt solatia dulcia vitae,
Quom genuere virum, tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore prófudit:
Quoius et exstincti, propter divina reperta,

Divolgata vetus iam ad coelum gloria fertur.
Nam, quom vidit hic, ad victum quae flagitat usus,
Omnia iam ferme mortalibus esse parata,
Et per quae possent vitam consistere tutam;
Divitiis homines, et honore et laude potenteis,
Affluere, atque bona natorum extollere fama;
Nec minus esse domi quoiquam tamen anxia cordi,
Atque animi ingratis vitam vexare querelis;
Causam, quae infestis cogit saevire querelis,
Intellegit ibi; vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quae con laeta foris, et commoda, cunque venirent:
Partim, quod fluxum pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam;
Partim, quod taetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quaecunque receperat intus. 23
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit turpedinis atque timoris;
Exposuitque, bonum summum, quo tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monstravit tramite parvo,
Qua possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve mali foret in rebus mortalibu' passim,
Quod flueret naturali, varieque volaret,
Seu casu, seu vi, quod sic Natura parasset;
Et quibus e portis occurri quoique deceret:
Et genus humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristeis in pectore fluctus.
Nam, veluti pueri trepidant, atque omnia caecis
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quae sunt metuenda magis, quam
Quae pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque, necesse est

Non radii solis, nec lucida tela diei,
Discutiant, sed naturae species, ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.

Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Esse, et nativo consistere corpore coelum;
Et, quaecunque in eo fiunt, fierique necesse est,
Pleraque dissolvi; quae restant, percipe, porro:
Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Ventorum excierat pacator, et omnia rursum,
Quae furerent, sint placato convorsa furore.

Cetera, quae fieri in terris coeloque tuentur
Mortales, pavidis quom pendent mentibu' saepe,
Efficiunt animos humileis formidine Divom,
Depressosque premunt ad terram; propterea quod
Ignorantia causarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, et concedere regnum:
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Nam, bene qui didicere, Deos securum agere aevom,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quaeque geri possint, praesertim rebus in illis,
Quae supra caput aetheriis cernuntur in oris,
Rursus in antiquas referuntur religiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt; ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haerens:
Quo magis errantes caeca ratione feruntur.

Quae nisi respuis ex animo, longeque remittis,
Dîs indigna putare, alienaque pacis eorum;
Delibata Deûm per te tibi numina sancta
Saepe oberunt: non, quo violari summa Deûm vis

Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acreis;
Sed quia tute tibi, placida cum pace quietus,
Constitues magnos irarum volvere fluctus;
Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis;
Nec, de corpore quae sancto simulacra fuerunt,
In menteis hominum divinae nuntia formae,
Suscipere haec animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis iam vita sequatur.
Quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
Reiiciat, quamquam sunt a me multa profecta,
Multa tamen restant, et sunt ornanda politis
Versibus, et ratio superûm coelique tenenda.
Sunt tempestates et fulmina clara canenda;
Quid faciant, et qua de causa cunque ferantur;
Ne trepides, coeli divisis partibus amens,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se 87
Vorterit hinc partem; quo pacto per loca saepta
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se.
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Tu mihi, supremae praescripta ad candida callis
Currenti, spatium praemonstra, callida Musa,
Calliope, requies hominum, Divomque voluptas;
Te duce ut insigni capiam cum laude coronam.
Principio, tonitru quatiuntur caerula coeli,
Propterea, quia concurrunt, sublime volantes,
Aetheriae nubes, contra pugnantibu' ventis.
Nec fit enim sonitus coeli de parte serena;
Verum, ubicunque magis denso sunt agmine nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe.
Praeterea, neque tam condenso corpore nubes
Esse queunt, quam sunt lapides ac tigna; neque autem

Tam tenues, quam sunt nebulae, fumique volantes.
Nam cadere aut bruto deberent pondere pressae,
Ut lapides; aut, ut fumus, constare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas, et grandinis imbreis.
Dant etiam sonitum patuli super aequora mundi,
Carbasus ut quondam, magnis intenta theatris,
Dat crepitum, malos inter iactata trabeisque:
Interdum perscissa furit petulantibus auris,
Et fragileis sonitus chartarum commeditatur;
Id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis:
Aut, ubi suspensam vestem, chartasve volanteis,
Verberibus venti vorsant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere nubes
Frontibus advorsis possint, quam de latere ire,
Divorso motu radentes corpora tractim:
Aridus unde aureis terget sonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur
Omnia saepe gravi tremere, et divolsa repente
Maxuma dissiluisse capacis moenia mundi;
Quom subito validi venti conlecta procella
Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem,
Turbine vorsante magis ac magis undique nubem,
Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.
Post, ubi commovit vis eius et impetus acer,
Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum; quom plena animae vesicula parva
Saepe ita dat magnum sonitum, displosa repente.
Est etiam ratio, quom venti nubila perflant,
Ut sonitus faciant: etenim ramosa videmus
Nubila saepe modis multis, atque aspera, ferri.

Scilicet ut crebram silvam quom flamina Cauri
Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem.
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perscindat nubem, perfringens impete recto.
Nam, quid possit ibi flatus, manifesta docet res
Hic, ubi lenior est, in terra, quom tamen alta
Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.
Sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
Dant in frangundo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, quom frangitur aestu.
Fit quoque, ubi e nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: haec, multo si forte humore recepit
Ignem, continuo magno clamore trucidat:
Ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum propter demersimus imbrem.
Aridior porro si nubes accipit ignem,
Uritur ingenti sonitu, succensa repente:
Lauricomos ut si per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quam Phoebi Delphica laurus
Terribili sonitu, flamma crepitante, crematur.
Denique, saepe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis sonitum dat nubibus alte.
Ventus enim quom confercit, franguntur, in arctum
Concreti, montes nimborum et grandine mixta.
Fulgit item, nubes ignis quom semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tum quoque lumen
Exsilit, et claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia semper ad aureis
Tardius adveniunt, quam visum, quae moveant, res.

Id licet hinc etiam cognoscere: caedere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per auras
Det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante,
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
Et simili causa, concursu natus eodem.

Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, et tremulo tempestas impete fulgit:
Ventus ubi invasit nubem, et vorsatus ibidem
Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem;
Mobilitate sua fervescit, ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvunda liquescit.
Ergo fervidus hic, nubem quom perscidit atram,
Dissupat ardoris, quasi per vim expressa, repente
Semina, quae faciunt nictantia fulgura flammae: 182
Inde sonus sequitur, qui tardius allicit aureis,
Quam quae perveniunt oculorum ad limina nostra.
Scilicet hoc densis fit nubibus, et simul alte
Exstructis aliis alias super impete miro.

Nec tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa quid exstent.
Contemplator enim, quom, montibus adsimilata,
Nubila portabunt venti transvorsa per auras;
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis
Insuper esse aliis alia, atque urgere superna
In statione locata, sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoscere eorum,
Speluncasque velut, saxis pendentibu' structas,
Cernere; quas venti quom, tempestate coorta,
Complerunt, magno indignantur murmure clusi

Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt;
Quaerentesque viam circumvorsantur, et ignis
Semina convolvunt e nubibus; atque ita cogunt
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.
  Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis;
Semina quod nubeis ipsas permulta necesse est
Ignis habere: etenim, quom sunt humore sine ullo,
Flammeus est plerumque colos et splendidus ollis.
Quippe etenim solis de lumine multa necesse est
Concipere, ut merito rubeant, igneisque profundant.
Hasce igitur quom ventus agens contrusit in unum
Compressitque locum cogens; expressa profundunt
Semina, quae faciunt flammae fulgere colores. 213
  Fulgit item, quom rarescunt quoque nubila coeli.
Nam, quom ventus eas leviter diducit eunteis,
Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse est
Semina, quae faciunt fulgorem: tum sine taetro
Terrore et sonitis fulgit, nulloque tumultu.
  Quod superest, quali natura praedita constent
Fulmina, declarant ictus, et inusta vapore
Signa, notaeque, graveis halantes sulphuris auras.
Ignis enim sunt haec, non venti signa, neque imbris.
  Praeterea, saepe accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
Constituit natura minutis motibus atque
Corporibus, quoi nil omnino obsistere possit.
Transit enim validum fulmen per saepta domorum,
Clamor uti, ac voces; transit per saxa, per aera;

Et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum.
Curat item, vasis integris vina repente
Diffugiant; quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasi,
Adveniens calor eius; ut, insinuatus in ipsum,
Mobiliter solvens differt primordia vini:
Quod solis vapor aetatem non posse videtur
Efficere, usque adeo cellens fervore corusco:
Tanto mobilior vis et dominantior haec est.
Nunc, ea quo pacto gignantur, et impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere turreis,
Disturbare domos, avellere tigna trabeisque,
Et monumenta virûm demoliri atque ciere,
Exanimare homines, pecudes prosternere passim;
Cetera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier e crassis, alteque, putandum est
Nubibus exstructis: nam coelo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod tunc per totum concrescunt aëra nubes
Undique, uti tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, et magnas coeli complesse cavernas:
Usque adeo, taetra nimborum nocte coorta,
Impendent atrae Formidinis ora superne,
Quom commoliri tempestas fulmina coeptat.
Praeterea, persaepe niger quoque per mare nimbus,
Ut picis e coelo demissum flumen, in undas
Sic cadit, et fertur tenebris procul, et trahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atque procellis,
Ignibus, ac ventis, cumprimis ipse repletus:
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant.

Sic igitur supera nostrum caput esse putandum est
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inaedificata superne
Multa forent multis exemto nubila sole:
Nec tanto possent venientes opprimere imbri,
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus aether.
Hic igitur ventis atque ignibus omnia plena
Sunt: ideo passim fremitus et fulgura fiunt.
Quippe etenim supra docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubeis; et multa necesse est
Concipere ex solis radiis, ardoreque eorum.
Hic, ubi ventus, eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni;
Insinuatus ibi vortex versatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur: ipse sua cum
Mobilitate calescit, et e contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis venti, vel gravis ignis
Impetus incessit; maturum tum quasi fulmen
Perscindit subito nubem, ferturque, coruscis
Omnia luminibus lustrans loca, percitus ardor:
Quem gravis insequitur sonitus, displosa repente
Opprimere ut coeli videantur templa superne.
Inde tremor terras graviter pertentat, et altum
Murmura percurrunt coelum; nam tota fere tum
Tempestas concussa tremit, fremitusque moventur:
Quo de concussu sequitur gravis imber et uber,
Omnis uti videatur in imbrem vortier aether,
Atque ita praecipitans ad diluviem revocare:
Tantus, discidio nubis, ventique procella,

Mittitur ardenti sonitus quom provolat ictu.
Est etiam, quom vis extrinsecus incita venti
Incidit in validam maturo a culmine nubem:
Quam quom perscidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quem patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
Fit quoque, ut interdum venti vis, missa sine igni,
Ignescat tamen in spatio, longoque meatu,
Dum venit, amittens in cursu corpora quaedam
Grandia, quae nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipso conradens aëre portat
Parvola, quae faciunt ignem, commixta, volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea saepe
Fervida fit glans in cursu, quom, multa rigoris
Corpora dimittens, ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipsius plagae vis excitet ignem,
Frigida quom venti pepulit vis, missa sine igni;
Nimirum, quia quom vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipso possunt elementa vaporis;
Et simul ex illa, quae tum res excipit ictum:
Ut, lapidem ferro quom caedimus, evolat ignis;
Nec, quod frigida vis ferri est, hoc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum.
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
Opportuna fuit si forte et idonea flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Esse potest, ex quo tanta vi missa superne est;
Quin prius in cursu si non accenditur igni,
At tepefacta tamen veniat, commixta calore.
Mobilitas autem fit fulminis, et gravis ictus,
Ac celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu,
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis

Conligit, et magnum conamen sumit eundi.
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis; atque ideo volat impete miro,
Ut validis quae de tormentis missa feruntur.
Adde, quod e parvis et levibus est elementis;
Nec facile est tali naturae obsistere quidquam:
Inter enim fugit, ac penetrat, per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Haesitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quod omnino natura pondera deorsum
Omnia nituntur: quom plaga sit addita vero,
Mobilitas duplicatur, et impetus ille gravescit,
Ut vehementius et citius, quaecunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quae crescit eundo,
Et validas auget vireis, et roborat ictum.
Nam facit, ut, quae sint illius semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia coniiciens in eum volventia cursum.
Forsitan ex ipso veniens trahat aëre quaedam
Corpora, quae plagis incendunt mobilitatem.
Incolumeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidus quia traviat ignis.
Multaque perfregit, quom corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile aes, aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minute
Corporibus vis est, et laevibus ex elementis,
Quae facile insinuantur, et insinuata, repente
Dissolvunt nodos omneis, et vincla relaxant.
Auctumnoque magis, stellis fulgentibus apta,

Concutitur coeli domus undique, totaque tellus;
Et, quom tempora se veris florentia pandunt.
Frigore enim desunt ignes, ventique calore
Deficiunt, neque sunt tam denso corpore nubes.
Inter utrasque igitur quom coeli tempora constant,
Tum variae causae concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet frigus et aestum;
Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
Ignibus et ventis furibundus fluctuet aër.
Prima caloris enim pars, et postrema rigoris,
Tempus id est vernum: quare pugnare necesse est
Dissimileis inter sese, turbareque mixtas.
Et calor extremus primo cum frigore mixtus
Volvitur, auctumni quod fertur nomine tempus. 372
Hic quoque confligunt hiemes aestatibus acres.
Propterea sunt haec bella anni nominitanda;
Nec mirum est, in eo si tempore plurima fiunt
Fulmina, tempestasque cietur turbida coelo,
Ancipiti quoniam bello turbatur utrinque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque mixto.

Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
Perspicere, et qua vi faciat rem quamque, videre:
Non, Tyrrhena retro volventem carmina frustra
Indicia occultae Divom perquirere menti,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Vorterit hic partem, quo pacto per loca saepta
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se;
Quidve nocere queat de coelo fulminis ictus.

Quod si Iupiter atque alii fulgentia Divi
Terrifico quatiunt sonitu coelestia templa,

Et iaciunt ignem, quo quoique est cunque voluntas;
Cur, quibus incautum scelus avorsabile cunque est,
Non faciunt, icti flammas ut fulguris halent
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius, nulla sibi turpi conscius in re,
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine coelesti subito conreptus et igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?
An tum brachia consuescunt, firmantque lacertos?
In terraque Patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur ipse sinit, neque parcit in hosteis?
Denique, cur nunquam coelo iacit undique puro
Iupiter in terras fulmen, sonitusque profundit?
An, simul ac nubes successere, ipsus in aestum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, et liquidam molem, camposque natanteis?
Praeterea, si volt caveamus fulminis ictum,
Cur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec opinanteis autem volt opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante, et fremitus, et murmura, concit?
Et simul in multas parteis quî credere possis
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At saepe est numero factum, fierique necesse est,
Ut pluere in multis regionibus, et cadere imbreis,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
Postremo, cur sancta Deûm delubra, suasque
Discutit infesto praeclaras fulmine sedeis,
Et bene facta Deûm frangit simulacra, suisque
Demit imaginibus violento volnere honorem?

Altaque cur plerumque petit loca; plurima quo plus
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?

Quod superest, facile est ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρας Graii quos ab re nominitarunt,
In mare qua missi veniant ratione superne.
Nam fit, ut interdum, tanquam demissa columna,
In mare de coelo descendant; quam freta circum
Fervescunt, graviter spirantibus incita flabris:
Et, quaecunque in eo tum sunt deprensa tumultu,
Navigia in summum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
Rumpere, quam cepit, nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de coelo tanquam demissa columna
Paullatim; quasi quid pugno brachiique superne
Coniectu trudatur, et extendatur in undas:
Quam quom discidit, hinc prorumpitur in mare venti
Vis, et fervorem mirum concinnat in undis.
Vorsabundus enim turbo descendit, et illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem:
Quam simul ac gravidam detrudit ad aequora ponti,
Ille in aquam subito totum se immittit, et omne
Excitat ingenti sonitu mare, fervere cogens.

Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex, conradens ex aëre semina nubis,
Et quasi demissum coelo prestera imitetur,
Hîc, ubi se in terras demissit dissolvitque,
Turbinis immanem vim provomit, atque procellat.
Sed, quia fit raro omnino, monteisque necesse est
Officere in terris, apparet crebrius idem
Prospectu maris in magno, coeloque patenti.

Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando,
Hoc super in coeli spatio, coiere repente

Asperiora; modis quae possint indupedita
Exiguis, tamen inter se compressa teneri.
Haec faciunt primum parvas consistere nubeis;
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur,
Et coniungendo crescunt, ventisque feruntur
Usque adeo, donec tempestas saeva coorta est.
Fit quoque, uti montis vicina cacumina coelo
Quam sint quoique magis, tanto magis edita fument
Assidue fulvae nubis caligine crassa;
Propterea, quia, quom consistunt nubila primum,
Ante videre oculi quam possint tenuia, venti
Portantes cogunt ad summa cacumina montis.
Hîc demum fit, uti, turba maiore coorta,
Et condensa atque arta apparere, et simul ipso
Vortice de montis videantur surgere in aethram.
Nam loca declarat sursum ventosa patere
Res ipsa, et sensus, monteis quom ascendimus altos.
Praeterea, permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant litore vestes
Suspensae, quom concipiunt humoris adhaesum.
Quod magis ad nubeis augendas multa videntur
Posse quoque e salso consurgere momine ponti.
Non ratio consanguinea est humoribus omnis.
Praeterea, fluviis ex omnibus, et simul ipsa
Surgere de terra nebulas, aestumque, videmus;
Quae, velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffunduntque sua coelum caligine, et altas
Sufficiunt nubeis paullatim conveniundo.
Urget enim quoque signiferi super aetheris aestus,
Et, quasi densendo, subtexit caerula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in coetum extrinsecus olli

Corpora, quae faciunt nubeis, nimbosque volanteis.
Innumerabilem enim numerum, summamque profundi
Esse infinitam docui; quantaque volarent
Corpora mobilitate, ostendi, quamque repente
Immemorabile per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum est, si parvo tempore saepe
Tam magnos monteis tempestas atque tenebrae
Cooperiant maria, ac terras, impensa superne:
Undique quandoquidem, per caulas aetheris omneis,
Et quasi per magni circum spiracula mundi
Exitus introitusque elementis redditus exstat.

Nunc age, quo pacto pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, et in terras demissus, ut imber,
Decidat, expediam. Primum, iam semina aquaï
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis 498
Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrumque,
Et nubeis, et aquam, quaecunque in nubibus exstat,
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
Sudor item, atque humor, quicunque est denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque saepe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanae,
Quom supera magnum mare venti nubila portant.
Consimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo quom bene semina aquarum
Multa modis multis convenere, undique adaucta;
Confertae nubes tum se dimittere certant
Dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa
Copia nimborum, turba maiore coacta,
Urgens ex supero premit, ac facit effluere imbreis.

Praeterea, quom rarescunt quoque nubila ventis,

Aut dissolvuntur solis super icta calore;
Mittunt humorem pluvium; stillante, quasi igni
Cera super calido, tabescens multa, liquescat.
Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utraque
Nubila vi cumulata premuntur, et impete venti.
At retinere diu pluviae, longumque morari,
Consuerunt, ubi multa fluenter semina aquarum,
Atque aliis aliae nubes, nimbique rigantes
Insuper, atque omni volgo de parte, feruntur;
Terraque quom fumans humorem tota redhalat.
Hîc, ubi sol radiis, tempestatem inter opacam,
Advorsa fulsit nimborum aspergine contra;
Tum color in nigris exsistit nubibus arqui.
Cetera, quae sursum crescunt, sursumque creantur,
Et, quae concrescunt in nubibus omnia, prorsum 528
Omnia, nix, venti, grando, gelidaeque pruinae,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
Et mora, quae fluvios passim refraenat, aventeis
Perfacile est tamen haec reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, qua reve creentur,
Quom bene cognoris, elementis reddita quae sint.
Nunc age, quae ratio terraï motibus exstet,
Percipe: et in primis terram face ut esse rearis
Subter item, ut supera, ventosis undique plenam
Speluncis; multosque lacus, multasque lacunas,
In gremio gerere, et rupeis, diruptaque saxa:
Multaque sub tergo terraï flumina tecta
Volvere vi fluctus, submersaque saxa putandum est:
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subiunctis suppositisque,
Terra superne tremit, magnis concussa ruinis

Subter, ubi ingenteis speluncas subruit aetas:
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu late disserpunt inde tremores:
Et merito; quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta, viam propter, non magno pondere tota:
Nec minus exsultant aestu, quom fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbeis.
Fit quoque, ubi magnas in aquae vastasque lacunas
Gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
Ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans;
Ut vas in terra non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu iactarier intus.
Praeterea, ventus quom, per loca subcava terrae
Conlectus, parte ex una procumbit, et urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas;
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis:
Tum, supra terram quae sunt exstructa domorum,
Ad coelumque magis quanto sunt edita quaeque,
In clinata minent in eandem, prodita, partem;
Protractaeque trabes impendent, ire paratae:
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus clademque manere,
Quom videant tantam terrarum incumbere molem?
Quod, nisi respirent venti, vis nulla refraenet
Res, neque ab exitio possit reprehendere eunteis:
Nunc, quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et, quasi conlecti, redeunt, ceduntque repulsi;
Saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quam facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas in pondere sedeis.
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris,
Ventus ubi, atque animae subito vis maxuma quaedam,
Aut extrinsecus, aut ipsa tellure coorta,
In loca se cava terraï coniecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu:
Vorsabundaque portatur; post, incita quom vis
Exagitata foras erumpitur, et simul, altam
Diffindens terram, magnum concinnat hiatum.
In Syria Sidone quod accidit, et fuit Aegi
In Peloponneso: quas exitus hic animaï
Disturbât urbeis, et terrae motus obortus.
Multaque praeterea ceciderunt moenia, magnis
Motibus, in terris; et multae per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
Quod nisi porumpit, tamen impetus ipse animaï, 591
Et fera vis venti, per crebra foramina terrae
Dispertitur, ut horror; et incutit inde tremorem:
Frigus uti, nostros penitus quom venit in artus,
Concutit, invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis;
Tecta superne timent, metuunt inferne cavernas
Terraï ne dissolvat Natura repente;
Neu distracta suum late dispandat hiatum,
Idque suis confusa velit complere ruinis.
Proinde, licet quamvis, coelum terramque reantur
Incorrupta fore, aeternae mandata Saluti;
Attamen interdum praesens vis ipsa pericli
Subditat hunc stimulum, quadam de parte, timoris,
Ne pedibus raptim tellus subtracta feratur
In barathrum, rerumque sequatur prodita summa
Funditus, et fiat mundi confusa ruina.

Nunc ratio reddunda, augmen cur nesciat aequor.
Principio, mare mirantur non reddere maius
Naturam, quo sit tantus decursus aquarum,
Omnia quo veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempestatesque volanteis;
Omnia quae maria ac terras sparguntque rigantque.
Adde suos fonteis: tamen ad maris omnia summam
Guttaï vix instar erunt unius ad augmen:
Quo minus est mirum, mare non augescere magnum.
Praeterea, magnam sol partem detrahit aestu.
Quippe videmus enim vesteis, humore madenteis,
Exsiccare suis radiis ardentibu' solem.
At pelage multa, et late substrata, videmus.
Proinde, licet quamvis ex unoquoque loco sol
Humoris parvam delibet ab aequore partem;
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis. 623
Tum porro, venti magnam quoque tollere partem
Humoris possunt, verrentes aequora venti:
Una nocte vias quoniam persaepe videmus
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.
Praeterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem, magno conceptum ex aequore ponti;
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Quom pluit in terris, et venti nubila portant.
Postremo, quoniam raro cum corpore tellus
Est, et coniuncta est, oras maris undique cingens;
Debet, ut in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex aequore salso:
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Confluit: inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Nunc ratio quae sit, per fauceis montis ut Aetnae
Exspirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam: neque enim dia de clade coorta
Flammae tempestas, Siculûm dominata per agros,
Finitumis ad se convortit gentibus ora,
Fumida quom coeli scintillare omnia templa
Cernentes, pavida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum Natura novarum.

Hisce tibi in rebus late est alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis dispiciundum,
Ut reminiscaris, summam rerum esse profundam,
Et videas, coelum summaï totius unum
Quam sit parvola pars, et quam multesima constet:
Nec tota pars, homo terraï quota totius unus.
Quod bene propositum si plane contueare,
Ac videas plane, mirari multa relinquas.

Num quis enim nostrûm miratur, si quis in artus
Accepit calido febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito pes, arripit acer
Saepe dolor denteis, oculos invadit in ipsos;
Exsistit sacer ignis, et urit, corpore serpens,
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus;
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum:
Et satis haec tellus morbi coelumque mali fert,
Unde queat vis immensi procrescere morbi.
Sic igitur toti coelo terraeque putandum est
Ex infinito satis omnia suppeditare,
Unde repente queat tellus concussa moveri,
Perque mare ac terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Aetnaeus, flammescere coelum;
Id quoque enim fit, et ardescunt coelestia templa.

Et tempestates pluviae graviore coortu
Sunt, ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.
At nimis est ingens incendî turbidus ardor!
Scilicet, et fluvius, qui visus, maxumus ei est,
Qui non ante aliquem maiorem vidit: et ingens
Arbor, homoque, videtur; et omnia de genere omni,
Maxuma quae vidit quisque, haec ingentia fingit:
Quom tamen omnia cum coelo, terraque, marique,
Nil sint ad summam summaï totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus, irritata repente,
Flamma foras vastis Aetnae fornacibus efflet,
Expediam. Primum, totius subcava montis
Est natura, fere silicum suffulta cavernis.
Omnibus est porro in speluncis ventus et aër.
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aër. 686
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque; et ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem;
Tollit se, ac rectis ita faucibus eicit alte,
Vortitque ardorem longe, longeque favillam
Differt, et crassa volvit caligine fumum;
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin haec animaï turbida sit vis.
Praeterea, magna ex parte mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, aestumque resolvit.
Ex hoc usque mari speluncae montis ad altas
Perveniunt subter fauceis: hac ire, fatendum est,
Et penetrare mari, penitus res cogit, aperto,
Atque efflare foras; ideoque extollere flammas,
Saxaque subiectare, et arenae tollere nimbos.
In summo sunt vertice enim crateres, ut ipsi

Nominitant; nos quod fauceis perhibemus, et ora.
Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
Non satis est, verum plureis; unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse iacere
Conspicias hominis, fit, ut omneis dicere causas
Conveniat leti, dicatur ut illius una.
Nam neque eum ferro, nec frigore, vincere possis
Interiisse, neque a morbo, neque forte veneno;
Verum aliquid genere esse ex hoc, quod contigit ei,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in aestatem crescit, campisque redundat,
Unicus in terris, Aegypti totius amnis.
Is rigat Aegyptum medium per saepe calorem;
Aut, quia sunt aestate Aquilones ostia contra
Anni tempore eo, quo Etesiae esse feruntur; 717
Et, contra fluvium flantes, remorantur; et, undas
Cogentes sursus, replent, coguntque manere.
Nam dubio procul haec advorso flabra feruntur
Flumine, quae gelidis ab stellis axis aguntur:
Ille ex aestifera parte venit amnis, ab Austro
Inter nigra virûm, percocto secla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Est quoque, uti possit magnus congestus arenae
Fluctibus advorsis oppilare ostia contra,
Quom mare, permotum ventis, ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minus exitus amnis,
Et proclivus item fiat minus impetus undis.
Fit quoque, uti pluviae forsan magis ad caput eius
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila coniiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem eiecta diei

Quom convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusae nubes conguntur, vique premuntur.
  Forsitan Aethiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis sol, omnia lustrans.
  Nunc age, Averna tibi quae sint loca cunque lacusque,
Expediam, quali natura praedita constent.
  Principio, quod Averna vocantur nomine, id ab re,
Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctis,
Et regione ea quod loca quom venere volantes,
Remigium oblitae, pennarum vela remittunt,
Praecipitesque cadunt, molli cervice profusae,
In terram, si forte ita fert natura locorum;
Aut in aquam, si forte lacus substratus Averni.
Hic locus est Cumas apud; acri sulfure montes 748
Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.
  Est et Athenaeis in moenibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidis almae,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucae
Cornices; non, quom fumant altaria donis.
Usque adeo fugitant, non iras Palladis acreis,
Pervigilî causa, Graiûm ut cecinere poëtae;
Sed natura loci opus efficit ipsa suapte.
  In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo, simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint Divis mactata, repente.
  Omnia quae naturali ratione geruntur;
Et, quibus e fiant causis, apparet origo:
Ianua ne posita his Orci regionibus esse
Credatur; post hinc animas Acheruntis in oras

Ducere forte Deos Maneis inferne reamur:
Naribus alipides ut cervi saepe putantur
Ducere de latebris serpentia secla ferarum.
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe: namque ipsa de re nunc dicere conor.
  Principio hoc dico, quod dixi saepe quoque ante,
In terra quoiusque modi rerum esse figuras:
Multa, cibo quae sunt vitalia; multaque, morbos
Incutere, et mortem quae possint accelerare:
Et magis esse aliis alias animantibus aptas
Res ad vitaï rationem, ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam, dissimileisque
Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis infesta atque aspera tactu: 779
Nec sunt multa parum tactu vitanda, neque autem
Aspectu fugiunda, saporeque tristia quae sint.
  Deinde, videre licet, quam multae sint homini res
Acriter infesto sensu, spurcaeque, gravesque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa;
Usque adeo, capitis faciant ut saepe dolores,
Si quis eas subter iacuit prostratus in herbis.
  Est etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem taetro consueta necare,
Scilicet haec ideo terris ex omnia surgunt
Multa modis multis multarum semina rerum,
Quod permixta gerit tellus, discretaque tradit.
  Nocturnumque recens exstinctum lumen, ubi acri
Nidore offendit nareis, consopit ibidem,
Concidere; ut pronos qui morbus mittere suevit.
  Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit ei,

Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
  Multaque praeterea languentia membra per artus
Solvunt, atque animam labefactant sedibus intus.
  Denique, si calidis etiam cunctere lavacris
Plenior, et flueris solio ferventis aquaï,
Quam facile in medio fit uti des saepe ruinas?
  Carbonumque gravis vis atque odor insinuatur
Quam facile in cerebrum, nisi aquam praecepimus ante?
At, quom membra domus percepit fervida, nervis
Tum fit odor vini plagae mactabilis instar.
  Nonne vides etiam, terra quoque sulfur in ipsa
Gignier? et taetro concrescere odore bitumen?
Denique, ubi argenti venas aurique sequuntur,
Terraï penitus scrutantes abdita ferro;
Qualeis expiret scaptensula subter odores?
  Quidve mali fit, ut exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualeisque colores?
Nonne vides, audisve, perire in tempore parvo
Quam soleant; et quam vitaï copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna, necesse est?
Hos igitur tellus omneis exaestuat aestus,
Exspiratque foras in aperta promtaque coeli.
  Sic et Averna loca alitibus summittere debent
Mortiferam vim, de terra quae surgit in auras,
Ut spatium coeli quadam de parte venenet:
Quo simul ac primum pennis delata sit ales,
Impediatur ibi, caeco conrepta veneno,
Ut cadat e regione loci, qua dirigit aestus:
Quo quom conruit haec eadem vis illius aestus,
Reliquias vitae membris ex omnibus aufert.
Quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum;

Posterius fit, uti, quom iam cecidere veneni
In fonteis ipsos, ibi sit quoque vita vomunda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
  Fit quoque, ut interdum vis haec atque aestus Averni
Aëra, qui inter aveis cunque est terramque locatus,
Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:
Quoius ubi e regione loci venere volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis,
Et conamen utrinque alarum proditur omne.
Hîc, ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; et, vacuum prope iam per inane iacentes,
Dispergunt animas per caulas corporis omneis.
  Frigidior porro in puteis aestate fit humor,
Rarescit quia terra calore, et semina si qua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur tellus effeta calore,
Fit quoque frigidior, qui in terra est abditus, humor.
Frigore quom premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit; fit scilicet in coëundo,
Exprimat in puteos, si quem gerit ipsa, calorem.
  Est apud Hammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur.
Hunc homines fontem nimis admirantur, et acri
Sole putant subter terras fervescere partim,
Nox ubi terribili terram caligine texit:
Quod nimis a vera est longe ratione remotum.
Quippe ubi sol, nudum contrectans corpus aquaî,
Non quierit calidum supera de reddere parte,
Quom superum lumen tanto fervore fruatur:
Quî queat hic, subter tam crasso corpore terram,

Percoquere humorem, et calido sociare vapore?
Praesertim, quom vix possit per saepta domorum
Insinuare suum radiis ardentibus aestum?

Quae ratio est igitur? Nimirum, terra magis quod
Rara tenet circum fontem, quam cetera tellus;
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquaï.
Hoc, ubi roriferis terram nox obruit umbris,
Extemplo subtus frigescit terra, coitque.
Hac ratione fit, ut, tanquam compressa manu sit,
Exprimat in fontem, quae semina cunque habet ignis;
Quae calidum faciunt laticis tactum atque vaporem.
Inde, ubi sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit, calido miscente vapore;
Rursus in antiquas redeunt primordia sedeis
Ignis, et in terram cedit calor omnis aquaï:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna. 874

Praeterea, solis radiis iactatur aquaï
Humor, et in lucem tremulo rarescit ab aestu:
Propterea fit, uti, quae semina cunque habet ignis,
Dimittat; quasi saepe gelum, quod continet in se,
Mittit, et exsolvit glaciem, nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe
Stuppa iacit flammam, concepto protinus igni;
Tedaque consimili ratione, accensa per undas,
Conlucet, quocunque natans impellitur auris:
Nimirum, quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina; de terraque necesse est funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere fontem,
Et simul exspirare foras, exireque in auras;
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.

Praeterea, dispersa foras, erumpere cogit
Vis per aquam subito, sursumque ea conciliare:

Quod genus indu mari Aradio fons, dulcis aquaï,
Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas.
Et multis aliis praebet regionibus aequor
Utilitatem opportunam sitientibu' nautis,
Quod dulceis, inter salsas, intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere fontem,
Et scatere, illa foras in stuppam semina: quae quom
Conveniunt, aut in tedaï corpore adhaerent,
Ardescunt facile extemplo; quod multa quoque in se
Semina habent ignis stuppae tedaeque tenentes.

Nonne vides etiam, nocturna ad lumina linum
Nuper ubi exstinctum admoveas, accendier ante
Quam tetigit flammam; tedamque pari ratione?
Multaque praeterea, prius ipso tacta vapore
Eminus ardescunt, quam comminus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum est.

Quod superest, agere incipiam, quo foedere fiat
Naturae, lapis hic ut ferrum ducere possit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.

Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam
Saepe ex annellis reddit pendentibus ex se.
Quinque etenim licet interdum, plureisque, videre,
Ordine demisso, levibus iactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet, subter adhaerens;
Ex alioque alius lapidis vim vinclaque noscit:
Usque adeo permananter vis pervalet eius.

Hoc genus in rebus firmandum est multa prius, quam
Ipsius rei rationem reddere possis;
Et nimium longis ambagibus est adeundum:
Quo magis attentas aureis animumque reposco.

Principio, omnibus a rebus, quascunque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti spargique, necesse est
Corpora, quae feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut a fluviis, calor a sole, aestus ab undis
Aequoris, exesor moerorum litora propter:
Nec varii cessant sonitus manare per auras.
Denique, in os salsi venit humor saepe saporis,
Quom mare vorsamur propter; dilutaque contra
Quom tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis:
Nec mora, nec requies, inter datur ulla fluundi;
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari, licet, et sentire sonare. 936

Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret.
Quippe etenim, quanquam multas hoc pertinet ad res
Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere aggredior, firmare necesse est,
Nil esse in promtu, nisi corpus mixtum in inani.

Principio, fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, et guttis manantibu' stillent:
Manat item nobis e toto corpore sudor;
Crescit barba, pilique per omnia membra, per artus:
Diditus in venas cibus omneis, auget, alitque,
Corporis extremas quoque parteis unguiculosque.
Frigus item transire per aes, calidumque vaporem,
Sentimus: sentimus item transire per aurum,
Atque per argentum, quom pocula plena tenemus.
Denique, per dissaepta domorum saxea voces

Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque
Ignis: qui ferri quoque vim penetrare suëvit
Denique, qua circum colli lorica coërcet.
Morbida visque simul, quom extrinsecus insinuatur:
Et tempestatem, terra coeloque coortam,
In coelum terramque remote iure facessunt,
Quandoquidem nihil est, non raro corpore nexum.
Huc accedit, uti non omnia, quae iaciuntur
Corpora cunque ab rebus, eodem praedita sensu,
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio, terram sol excoquit, et facit are;
At glaciem dissolvit, et altis montibus altas
Exstructas ningueis radiis tabescere cogit:
Denique, cera liquescit in eius posta vapore.
Ignis item liquidum facit aes, aurumque resolvit; 967
At coria et carnem trahit, et conducit in unum.
Humor aquae porro ferrum condurat ab igni;
At coria et carnem mollit, durata calore.
Barbigeras oleaster eo iuvat usque capellas,
Effluat ambrosia quasi vero, et nectare, tinctus:
Qua nihil est homini quod amariu' frundeat estu.
Denique, amaracinum fugitat sus, et timet omne
Unguentum; nam setigeris subus acre venenum est,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At contra nobis coenum taeterrima quom sit
Spurcities, eadem suibus haec munda videtur,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.
Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
Aggredior, quod dicundum prius esse videtur.
Multa foramina quom variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura praedita debent
Esse, et habere suam naturam quaeque, viasque.

Quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
Quorum quisque suam proprie rem percipit in se.
Nam penetrare alio sonitus, alioque saporem
Cernimus e succis, alio nidoris odores.
Praeterea manare aliud per saxa videtur,
Atque aliud lignis, aliud transire per aurum;
Argentoque foras aliud, vitroque, meare;
(Nam fluere hac species, illac calor ire, videtur,)
Atque aliis aliud citius tramittere eadem.
Scilicet id fieri cogit natura viarum,
Multimodis varians, ut paullo ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam textaque rerum.
  Quapropter, bene ubi haec, confirmata atque locata,
Omnia constiterint, nobis praeposta, parata;
Quod superest, facile hinc ratio reddetur, et omnis
Causa patefiet, quae ferri pelliceat vim.
  Principio, fluere e lapide hoc permulta necesse est
Semina, sive aestum, qui discutit aëra plagis,
Inter qui lapidem ferrumque est cunque locatus.
Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacefit
In medio locus; extemplo primordia ferri
In vacuum prolapsa cadunt coniuncta, fit utque
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis, primoribus ex elementis
Indupedita suis, arcte connexa cohaeret,
Quam validi ferri naturae frigidus horror.
Quo minus est mirum, quod dicitur, ex elementis
Corpora si nequeunt, de ferrro plura coorta,
In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur:
Quod facit; et sequitur, donec pervenit ad ipsum
Iam lapidem, caecisque in eo compagibus haesit.
Hoc fit item cunctas in parteis; unde vacefit

Cunque locus, sive ex transvorso, sive superne,
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
  Huc accedit item, quare queat id magis esse:
Quod simul a fronte est annelli rarior aër
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus;
Continuo fit, uti, qui post est cunque locatus
Aër, a tergo quasi provehat atque propellat.
Semper enim circum positus res verberat aër.
Sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
Parte quod ex una spatium vacat, et capit in se.
Hic tibi, quem memoro, per crebra foramina ferri
Parvas ad parteis subtiliter insinuatus,
Trudit et impellit: quasi naves velaque ventis,
Haec quoque res adiumento motuque iuvatur.
  Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, et aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusque.
Hîc igitur, penitus qui in ferro est abditus, aër
Sollicito motu semper iactatur, eoque
Verberat annellum dubio procul: et ciet intus
Scilicet: atque eodem fertur, quo praecipitavit
Iam semel, et vacuam partem in conamina sumsit.
  Fit quoque, ut a lapide hoc ferri natura recedat
Interdum, fugere atque sequi consueta vicissim.
  Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi,
Ac ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic Magnes quom subditus esset:
Usque adeo fugere a saxo gestire videtur,
Aere interposito; discordia tanta creatur:
Propterea, quia nimirum prius aestus ubi aeris

Praecepit, ferrique vias possedit apertas,
Posterior lapidis venit aestus, et omnia plena
Invenit in ferro; neque habet qua tranet, ut ante.
Cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
Ferrea texta suo: quo pacto respuit ab se,
Atque per aes agitat, sine eo quod saepe resorbet.
Illud in his rebus mirari mitte, quod aestus
Non valet e lapide hoc alias impellere item res.
Pondere enim fretae partim stant; quod genus aurum:
Ac partim, raro quia sunt cum corpore, ut aestus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur ferri natura locata,
Aeris ubi accepit quaedam corpuscula; tum fit,
Impellant ut eam Magnesia flumina saxi. 1063
Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quae memorare queam inter se singlariter apta.
Saxa vides primum sola coolescere calce:
Glutine materies taurino iungitur una,
Ut vitio venae tabularum saepius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in aquai fontibus audent
Misceri, quom pix nequeat gravis, et leve olivum.
Purpureusque colos conchyli iungitur uno
Corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam;
Non, si Neptuni fluctu renovare operam des;
Non, mare si totum velit eluere omnibus undis.
Denique res auro aurum concopulat una,
Aerique aes plumbo fit uti iungatur ab albo.
Cetera iam quam multa licet reperire? Quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,

Nec me tam multam hîc operam consumere par est:
Sed breviter paucis praestat comprendere multa.
Quorum ita texturae ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis haec illius, illa
Huiusque; inter se iunctura haec optuma constat.
Est etiam, quasi ut annellis hamisque plicata,
Inter se quaedam possint cop'lata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
Nunc, ratio quae sit morbis, aut, unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis,
Expediam. Primum, multarum semina rerum
Esse supra docui, quae sint vitalia nobis;
Et contra, quae sint morbo mortique, necesse est
Multa volare: ea quom casu sunt forte coorta,
Et perturbarunt coelum, fit morbidus aër.
Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecus, ut nubes nebulaeque superne
Per coelum veniunt; aut ipsa saepe coorta
De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta est,
Intempestivis pluviisque, et solibus, icta.
Nonne vides etiam, coeli novitate et aquarum
Tentari, procul a patria quicunque domoque
Adveniunt? ideo, quia longe discrepitant res.
Nam quid Britannis coelum differre putamus,
Et quod in Aegypto est, qua mundi claudicat axis?
Quidve quod in Ponto est, differre, et Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm percocto secla calore.
Quae quom quatuor, inter se divorsa, videmus
Quatuor a ventis et coeli partibus esse;
Tum color et facies hominum distare videntur
Largiter, et morbi generatim secla tenere.

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypto in media, neque praeterea usquam.
Atthide tentantur gressus, oculique in Achaeis
Finibus: inde aliis alius locus est inimicus
Partibus ac membris; varius concinnat id aër.
Proinde, ubi se coelum, quod nobis forte venenum,
Commovet, atque aër inimicus serpere coepit;
Ut nebula ac nubes, paullatim repit, et omne,
Qua graditur, conturbat, et immutare coactat.
Fit quoque, ut in nostrum quom venit denique coelum,
Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum.
Haec igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus;
Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso:
Et, quom spiranteis mixtas hinc ducimus auras, 1128
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
Consimili ratione venit bubus quoque saepe
Pestilitas; etiam pigris balantibus aegros.
Nec refert, utrum nos in loca deveniamus
Nobis advorsa, et coeli mutemus amictum;
An coelum nobis ultro natura coruptum
Deferat, aut aliquid, quod non consuevimus uti,
Quod nos adventu possit tentare recenti.
Haec ratio quondam morborum, et mortifer aestus
Finibu' Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias; exhausit civibus urbem.
Nam penitus, veniens Aegypti finibus, ortus,
Aëra permensus multum, camposque natanteis,
Incubuit tandem populum Pandionis omnem:
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
Principio, caput incensum fervore gerebant,

Et dupliceis oculos suffusa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces, intrinsecus atrae,
Sanguine, et ulceribus vocis via saepta coibat;
Atque, animi interpres, manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
  Inde, ubi per fauceis pectus complerat, et ipsum
Morbida vis in cor maestum confluxerat aegris;
Omnia tum vero vitaï claustra lababant.
  Spiritus ore foras taetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent proiecta cadavera ritu.
Atque animi prorsum vires totius, et omne
Languebat corpus, leti iam limine in ipso:
Intolerabilibusque malis erat anxius angor
Assidue comes, et gemitu commixta querela:
Singultusque frequens noctem per saepe, diemque,
Conripere assidue nervos et membra coactans,
Dissolvebat eos, defessos ante fatigans.
  Nec nimio quoiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam fervescere partem;
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et simul, ulceribus quasi inustis, omne rubere
Corpus, ut est, per membra sacer quom diditur ignis.
Intima pars hominum vero flagrabat ad ossa;
Flagrabat stomacho flamma, ut fornacibus, intus:
Nil adeo posses quoiquam leve tenueque membris
Vortere in utilitatem; ad ventum et frigora semper,
In fluvios partim gelidos, ardentia morbo
Membra dabant, nudum iacientes corpus in undas.
Multi praecipites nymphis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente:
Insedabiliter sitis arida, corpora mersans,
Aequabat multum parvis humoribus imbrem.

Nec requies erat ulla mali: defecta iacebant
Corpora; mussabat tacito Medicina timore;
Quippe patentia quom totiens, ardentia morbis,
Lumina versarent oculorum, expertia somno:
Multaque praeterea mortis tum signa dabantur;
Perturbata animi mens in maerore metuque;
Triste supercilium; furiosus voltus et acer;
Sollicitae porro plenaeque sonoribus aures;
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus;
Sudorisque madens per collum splendidus humor;
Tenuia sputa, minuta, croci contacta colore,
Salsaque, per fauceis raucas vix edita tussi.
In manibus vero nervi trahere, et tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat: item, ad supremum denique tempus,
Compressae nares: nasi primoris acumen
Tenue; cavati oculi; cava tempora; frigida pellis
Duraque; inhorrebat rictum; frons tenta meabat;
Nec nimio rigida post artus morte iacebant;
Octavoque fere candenti lumine solis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.

Quorum si quis, ut est, vitarat funera leti,
Visceribus taetris, et nigra proluvie alvi;
Posterius tamen hunc tabes letumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum saepe dolore
Conruptus sanguis expletis naribus ibat;
Huc hominis totae vires, corpusque fluebat.

Profluvium porro qui taetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
Ibat, et in parteis genitaleis corporis ipsas.
Et graviter partim metuentes limina leti
Vivebant, ferro privati parte virili:

Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen, et perdebant lumina partim:
Usque adeo mortis metus his incusserat acer.
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.
Multaque humi quom inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem;
Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
Comparebat avis, nec noctibus secla ferarum
Exibant silvis: languebant pleraque morbo,
Et moriebantur: cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus aegre;
Extorquebat enim vitam vis morbida membris. 1223
Incomitata rapi certabant funera vasta.
Nec ratio remedî communis certa dabatur:
Nam, quod alî dederat vitaleis aëris auras
Volvere in ore licere, et coeli templa tueri,
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.
Illud in his rebus miserandum et magnopere unum
Aerumnabile erat, quod, ubi se quisque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
Deficiens animo, maesto cum corde iacebat
Funera respectans, animam et mittebat ibidem.
Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
Ex aliis alios avidi contagia morbi:
Idque vel in primis cumulabat funere funus.
Nam quicumque suos fugitabant visere ad aegros,
Vitaï nimium cupidos mortisque timentes
Poenibat paullo post turpi morte malaque,

Desertos, opis experteis, Incuria mactans
Lanigeras tanquam pecudes, et bucera secla.
Qui fuerant autem praesto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox, mixta voce querelae.
Optumns hoc leti genus ergo quisque subibat.
Inque aliis alium, populum sepelire suorum
Certantes, lacrumis lassi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum maerore dabantur:
Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus, tentaret tempore tali.
Praeterea, iam pastor, et armentarius omnis,
Et robustus item curvi moderator aratri,
Languebat; penitusque casa contrusa iacebant
Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses retroque videre
Matribus et patribus natos super edere vitam.
Nec minumam partem ex agris maeros is in urbem
Confluxit, languens quem eontulit agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parte.
Omnia condebant loca tectaque: quo magis aestu
Confertos situ acervatim Mors accumulabat.
Multa siti prostrata viam per, proque voluta,
Corpora, silanos ad aquarum strata, iacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum:
Multaque per populi passim loca promta, viasque,
Languida semianimo cum corpore membra videres,
Horrida paedore, et pannis cooperta, perire
Corporis inluvie: pellis super ossibus una,
Visceribus taetris prope iam sordique sepulta.
Omnia denique sancta Deûm delubra replerat

Corporibus Mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus coelestûm templa manebant,
Hospitibus loca quae complerant aedituentes.
Nec iam religio Divom, neque Numina, magni
Pendebantur: enim praesens dolor exsuperabat.
Nec mos ille sepulturae remanebat in urbe,
Quo pius hic populus semper consuerat humari:
Perturbatus enim totus repedabat, et unus
Quisque suum pro re consortem maestus humabat.
Multaque vi subita paupertas horrida suasit.
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faceis; multo cum sanguine saepe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

INDEX.

INDEX

RARIORIS ET OBSOLETAE LATINITATIS.

A.

INDEX.

I N D E X.

B.

C.

I N D E X.

D.

I N D E X.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

INDEX.

N.

O.

Q.

INDEX.

R.

S.

U.

TABULA

qua comparantur versus huius editionis cum priorum editionum numeris.

Lineolae rectae, versibus interpositae, significant, eandem versuum rationem procedere usque ad eos, quorum numeri sequuntur.

<table>
<tr><th>Num. vetus.</th><th>Num. huius edit.</th></tr>
<tr><td colspan="2">LIBRO I.</td></tr>
<tr><td>578</td><td>585</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>628</td><td>635</td></tr>
<tr><td>629</td><td>578</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>636</td><td>636</td></tr>
<tr><td colspan="2">LIBRO II.</td></tr>
<tr><td>325</td><td>329</td></tr>
<tr><td>336</td><td>330</td></tr>
<tr><td>327</td><td>325</td></tr>
<tr><td>328</td><td>326</td></tr>
<tr><td>329</td><td>327</td></tr>
<tr><td>330</td><td>328</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>452</td><td>452</td></tr>
<tr><td>deest</td><td>453</td></tr>
<tr><td>453</td><td>454</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>1146</td><td>1147</td></tr>
<tr><td>deest</td><td>1148</td></tr>
<tr><td>1147</td><td>1149</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>1166</td><td>1168</td></tr>
<tr><td>de-</td><td>1169</td></tr>
<tr><td>sunt</td><td>1170</td></tr>
<tr><td>1167</td><td>1171</td></tr>
<tr><td colspan="2">usque ad finem.</td></tr>
</table>

<table>
<tr><th>Num. vetus.</th><th>Num. huius edit.</th></tr>
<tr><td colspan="2">LIBRO III.</td></tr>
<tr><td>393</td><td>394</td></tr>
<tr><td>394</td><td>393</td></tr>
<tr><td>395</td><td>395</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>415</td><td>416</td></tr>
<tr><td>416</td><td>415</td></tr>
<tr><td>417</td><td>417</td></tr>
<tr><td colspan="2">LIBRO IV.</td></tr>
<tr><td>399</td><td>399</td></tr>
<tr><td>400</td><td>eiectus</td></tr>
<tr><td>401</td><td>400</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>492</td><td>491</td></tr>
<tr><td>493</td><td>—</td></tr>
<tr><td>494</td><td>492</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>545</td><td>543</td></tr>
<tr><td>546</td><td>553</td></tr>
<tr><td>547</td><td>554</td></tr>
<tr><td>548</td><td>544</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>556</td><td>552</td></tr>
<tr><td>557</td><td>555</td></tr>
<tr><td>|</td><td>|</td></tr>
<tr><td>777</td><td>775</td></tr>
<tr><td>de-</td><td>776</td></tr>
<tr><td></td><td>777</td></tr>
<tr><td>sunt</td><td>778</td></tr>
</table>

Num. vetus.	Num. huius edit.
778	779
│	│
800	801
de-	802
sunt	803
801	804
│	│
950	953
deest	954
951	955
│	│
995	999
996	——
997	1000
│	│
1252	1255
1253	——
1254	1256
usque ad finem.	

LIBRO VI.

10	11
11	10

Num. vetus.	Num. huius edit.
12	12
│	│
15	15
deest	16
16	17
│	│
987	988
988	996
989	989
│	│
995	995
996	997
│	│
1020	1021
1021	1032
1022	1022
│	│
1031	1031
1032	1033
1033	1036
1034	1034
1035	1035
1036	1037
usque ad finem.	

In libro quinto nihil variat versuum numerus.

3 9015 06397 8178
UNIVERSITY OF MICHIGAN